

Fundamentele begrippen van de zondemacht

Satan

1. In kort bestek

We geven u in dit hoofdstuk een beknopte uitleg van het begrip 'satan' in de Bijbel. Voor de lezer die geen diepgravende studie naar het onderwerp wil doen, is er voldoende om tot een goed verstaan te komen. Voor wie wel 'alles wil weten' volgt daarna een uitgebreide studie, verdeeld over het gebruik van het begrip in het Oude en het Nieuwe Testament.

Het Hebreeuwse woord in het Oude Testament

'Satan' kan in het Hebreeuws zowel een zelfstandig naamwoord als een werkwoord zijn. Het heeft de betekenis van iemand die tegenover je staat, in de zin van een tegenstander (bijvoorbeeld in de strijd) of de tegenpartij in een rechtszaak (vertegenwoordigd door de aanklager).

Het woord komt 37 maal voor, maar eigenlijk maar in elf verschillende situaties. Daarvan hebben er zes betrekking op mensen, één op een engel, één (schijnbaar) op God, en de drie overige betreffen beeldspraak. In het boek Job vinden we satan maar liefst 14 keer in de eerste twee hoofdstukken.

Een overzichtje:

Als zelfstandig naamwoord:

Numeri 22:22; 1 Samuel 29:4; 2 Samuel 19:22; 1 Koningen 5: 4; 11:14, 23, 25; 1 Kronieken 21:1; Job hoofdstukken 1 en 2 (14x); Psalm 109:6; Zacharia 3 (3x).

Als werkwoord:

Psalm 38:20, 71:13, 109: 4, 20, 29; Zacharia 3:1.

Omdat Gods openbaring in het Oude Testament de basis is voor het verstaan van Zijn heilswerk in Christus, zullen we altijd daarin naar de sleutel moeten zoeken voor het verstaan van de taal en boodschap van het Nieuwe Testament.

Om maar met de deur in huis te vallen: wat opvalt bij het lezen van de genoemde passages, is dat er nergens sprake is van een bovennatuurlijke kwade macht. Het tegendeel is eerder het geval. In het geval van Bileam in Numeri 22 is een engel van de Here zijn *satan*, die hem letterlijk in de weg staat, tegenhoudt om te doen wat hij (tegen de wil van God in) van plan is te doen. In het geval van koning Salomo in 1 Koningen 11 is er zelfs sprake van meerdere *satans*: menselijke koningen. In 1 Samuel 29 zien de Filistijnen David als hun mogelijke *satan*, als zij willen uittrekken tegen het Israël van koning Saul; dus als iemand die zich tegen hen zou keren als het eenmaal tot een strijd zou komen. In 2 Samuel 19 beschouwt koning David zijn legeraanvoerders als zijn *satans*, omdat zij iets willen doen dat tegen Davids rechtvaardigheidsprincipes ingaat. Koning Salomo zegt in 1 Koningen 5 dat er in zijn rijk vrede heerst, omdat zijn vader alle *satans*, menselijke tegenstanders, heeft verslagen in de vele oorlogen die hij voerde. In de Psalmen 38, 71 en 109 spreekt David over mensen uit zijn eigen volk die hem haten, zich tegen hem verzetten en zijn leven belagen.

In 1 Kronieken 21 ligt de zaak wat ingewikkelder. Daar staat: "Satan keerde zich tegen Israël en zette David aan tot ...". Maar we mogen voor een verklaring hiervan niet zomaar een opvatting uit later tijd toepassen. We moeten die zoeken binnen de normale betekenis van het gebruikte woord, en aan de hand van andere plaatsen in de Bijbel waar meer gezegd wordt over hetzelfde gebeurtenis.

Nu staat er in de parallelle passage in 2 Samuel 24:1: " ... de HERE ... zette David tegen hen [Israël] op ...". Het is aannemelijk dat de tekst in Samuel ouder is dan in Koningen, mogelijk geschreven door de profeet Nathan, die als geen ander wist wat er rond David gebeurde. In ieder geval kan uit de oorzaak – "de toorn van de HERE tegen Israël" – niet anders worden geconcludeerd dan dat God Zijn volk duidelijk wilde maken dat het op de verkeerde weg was. We hoeven echter het gebruik van het woord *satan* in 1 Kronieken ook niet zomaar terzijde te schuiven. Want het gebruikte woord is zeker toepasselijk, omdat het ons brengt tot die andere betekenis, namelijk aanklager.

Ds. F.J. Pop schreef in *Bijbelse woorden en hun geheim*: 'Het Hebreeuwse woord voor satan wordt gebezigd voor een figuur uit het Israëlitische recht; de vijandig gezinde aanklager van de rechtbank'.

We zien dit in Psalm 109:6, waar het gaat om een menselijke aanklager in een rechtszaak. In Zacharia 3 is ook sprake van een aanklager, maar hier is hij een figuur in een symbolische rechtszaak, die handelt om de vraag of de tempel in Jeruzalem terecht herbouwd wordt. De werkelijke aanklagers zijn bewoners van het land, die bij de Perzisch-Medische koningen de bouw van de tempel proberen tegen te houden. De *satan* vertegenwoordigt in deze zaak de aanklagers. De engel is de pleiter voor Israël. God doet de uitspraak dat Hij wil dat de tempel wordt herbouwd, omdat Hij "Jeruzalem verkiest".

Dit brengt ons tot het boek Job. Ook hier is sprake van een symbolische zitting. In dit geval moet hierin Gods rechtvaardigheid worden aangetoond inzake de zegeningen die Hij Job schenkt. Uit het gehele boek blijkt dat zelfs zijn vrienden hem ervan beschuldigen zijn rijkdommen op onrechtvaardige wijze te hebben verkregen. De afgunst van mensen brengen hen tot kwade verdachtmakingen. Maar de beschuldigingen zijn er, en Gods rechtvaardigheid eist dat aan het licht komt of beschuldigingen aan het adres van zijn gunstelingen terecht zijn of niet. De rol van de *satan* in dit boek is dan ook de beschuldigingen uit de omgeving van Job onder Gods aandacht te brengen en vervolgens de beschuldigde te beproeven. In het geval van Job wordt alles wat hij heeft verworven van hem afgenomen, om te zien of hij inderdaad – zoals zijn beschuldigers zeggen – God alleen maar dient omdat Hij hem zoveel geeft, of dat hij Hem ook zonder dat alles trouw blijft. Uit het slot van het boek blijkt het ongelijk van zijn vrienden (de *satan* wordt niet meer genoemd!). Job komt uit zijn beproeving met meer geloof en inzicht. De *satan* heeft dus niet gefaald, maar is juist geslaagd in zijn werk. Want hij staat in Gods dienst om te onderzoeken of er een smet kleeft aan Gods gunstelingen, en vervolgens hen te beproeven, zodat zij gelouterd worden en behouden worden in het oordeel.

Interessant is het gevoel van Job geheel alleen te staan; dat God hem heeft verlaten, en hij dus nergens naartoe kan gaan in zijn nood. Daarom vraagt hij om een middelaar, een pleitbezorger, een voorspraak, iemand die hem bijstaat. Dit is van groot belang in het Nieuwe Testament, omdat daar duidelijk blijkt dat God die Pleitbezorger, Voorspraak, Bijstand, heeft gegeven: Jezus Christus.

De betekenis en lading van het woord in het Nieuwe Testament

Omdat in het Nieuwe Testament veel weerklanken zijn uit het Oude Testament, zullen we aan de hand van de betekenis van de *satan* in het Oude Testament die in Nieuwe Testament moeten vinden. Voor een onbevooroordeeld onderzoek is het nodig alles te vergeten wat wordt gezegd over wie en wat de *satan* is, en te lezen wat er in het verband met de rest van het verhaal staat.

Voordat we dit doen moet het volgende worden gezegd:

1. Het Nieuwe Testament is geschreven in het Grieks. In de tijd van de Heer Jezus en zijn apostelen waren de Hebreeuwse geschriften (ons Oude Testament) al vertaald in het Grieks – de 'Septuaginta'. Het Grieks kent het woord *satan* niet. De vertalers hebben gezocht naar een woord dat dezelfde inhoud heeft als het woord in de oorspronkelijke tekst. Daarvoor zijn zij gekomen op *diabolos* en de werkwoordsvorm *diaballō*, letterlijk 'door elkaar werpen', dat wil zeggen: 'tegen elkaar opzetten'. De

inhoud van *diabolos* is dan: (be)lasteraar, kwaadspreker, aanklager; vijand, hater. En we herkennen hierin wat we in het Oude Testament zagen over de *satan*, zij het dat die nu meer vijandelijk is. Opvallend is overigens dat de vertalers in 1 Koningen 11 *satan* onvertaald hebben laten staan.

2. De taal van de Bijbel is heel bijzonder. We vinden er parallellisme, beeldspraak, symbolisme, poëzie en personificatie. Dat is iets abstracts voorstellen als een persoon. We zien dat bij 'de wijsheid' in Spreuken, maar ook bij 'de zonde' en 'de dood' in de brieven van Paulus. En zo is het soms ook met 'het kwaad', dat wordt voorgesteld als een macht die God en Zijn kinderen vijandig gezind is.

3. Ook was het gevaarlijk om in brieven, die meestal door één of meer personen werden gebracht, openlijk te spreken over de concrete vijanden van Christus die de apostelen bedoelden. Daarom gebruikten de schrijvers termen die geen bewijs konden vormen bij een aanklacht, maar voor de gelovigen duidelijk waren. In dit verband *satan* als de Romeinse overheid of de Joodse leiders werden bedoeld.

4. Tijdens de eerste ballingschap was er iets veranderd in de opvattingen van velen in Israël. De profeet Jesaja moest hen vooraf waarschuwen zich in de ballingschap niet in te laten met de idee van de Perzen, dat er een god is die verantwoordelijk is voor het goede (licht) en een god die verantwoordelijk is voor het kwade (duisternis) dat de mens treft. Er is maar één God, Die zowel het duister als het licht heeft geschapen. Helaas hebben velen in Israël toch de idee van een kwade macht met goddelijke kracht overgenomen. Dit is ook het christendom ingeslopen, zowel vanuit het Jodendom als vanuit de Griekse filosofie. Maar de verantwoordelijkheid voor het kwade dat de mens doet, wordt zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament bij de mens zelf gelegd. In de Hof werd het vonnis over de eerste mens uitgesproken, niet over een 'satan'. Jakobus zegt, om de idee te weerleggen dat, als er maar één God is, je Hem verantwoordelijk maakt voor het kwaad dat een mens doet: "Laat niemand, als hij verzocht wordt, zeggen: Ik word van Godswege verzocht. Want God kan door het kwade niet verzocht worden en Hijzelf brengt ook niemand in verzoeking." En dan zouden we – naar de opvattingen van veel Joden en het latere christendom – verwachten dat hij dan de 'satan' of de 'duivel' aanwijst als degene die de mensen verzoekt, verleidt tot zonde. Maar dat is niet het geval! Integendeel: "zo vaak iemand verzocht wordt, komt dit voort uit de zuiging en verlokking van zijn eigen begeerte." Hier past geen ander wezen tussen. Het kwaad komt dus niet voort uit een 'satan' die zuigt en verlokt, zodat wij gaan begeren, maar uit onszelf. En dat is een boodschap die de meeste mensen niet graag horen, omdat zij dan zelf verantwoordelijk zijn voor hun zonden, en dus serieuze stappen moeten nemen om daarvan verlost te worden. Alleen dan kunnen we, ondanks Gods onherroepelijke doodvonnis over ons, toch bij de komst van Christus opgewekt worden en eeuwig leven ontvangen. En hoe God dat doet vertelt het Nieuwe Testament.

Het woord in het Nieuwe Testament

De schrijvers van de Nieuwtestamentische geschriften gebruiken het Hebreeuwse woord *satan(as)* regelmatig: 36 maal. Het woord *diabolos*, dat de Septuaginta normaal bezigt, gebruiken deze schrijvers echter precies even vaak (wie er een Concordantie op naslaat, zal zeggen dat 'duivel' veel vaker voorkomt, maar in onze vertalingen wordt vaak 'duivel' gebezigd waar dat in de grondtekst niet het geval is). Dat kan twee dingen inhouden: ze zijn voor hen synoniem (en we hebben gezien dat dit regelmatig het geval is), of ze hebben een iets andere betekenis of inhoud. De verleiding is groot ze samen te behandelen – en dat hebben we in de uitgebreidere behandeling gedaan als ze in hetzelfde verband werden gebruikt (samen of in een parallelle passage – maar we hebben gekozen voor een systematische aanpak per woord of begrip. En daarom kijken we in een afzonderlijk deel naar 'de duivel' (*diabolos*).

Het zou te ver gaan alle passages in het Nieuwe Testament waarin de *satan* wordt genoemd hier op te sommen. We kunnen slechts in grote lijnen aangeven wie of wat met de *satan* wordt bedoeld. Wat we daarbij zullen doen, is de Oudtestamentische betekenis en inhoud toepassen op alle plaat-

sen in het Nieuwe Testament waar het woord *satan(as)* wordt gebruikt – dus een tegenstander, vijand, tegenpartij, aanklager – om daarna te bekijken wat of wie er in het verband mee wordt bedoeld of bedoeld kan zijn. Dat is de enige legitieme wijze van (consequente) Bijbeluitleg.

Het is eenvoudig vast te stellen dat een deel van het gebruik van het begrip *satan* betrekking heeft op mensen:

- a) Petrus staat Jezus in de weg (Matteüs 16:23, Marcus 8:33).
- b) Joden en de Romeinse overheid verzetten zich tegen het geloof in Jezus (2 Korintiërs 2:10, 1 Thesalonicenzen 2:18, Openbaring 2:13, 3:9; mogelijk 2 Korintiërs 12:7).
- c) Geestelijke tegenstanders en verleiders oefenen invloed uit op de gelovigen in Christus Jezus. In de gelijkenis van de zaaier worden in Marcus 4:15 met de 'satan' de schriftgeleerden en Farizeeën bedoeld, die de woorden van Jezus afdoen als van een zondaar of waanzinnige of zelfs bezetene, zodat het geloof in Jezus van de aanvankelijk enthousiaste mensen verdwijnt. Zie verder Romeinen 16:20, 2 Korintiërs 11:14, 2 Thesalonicenzen 2:9, 1 Timoteüs 5:15, Openbaring 2:9, 24.

Dan is er de toepassing van het principe dat we bij Job vonden: een functie in Gods louteringsproces. Een volgeling van Christus zou zichzelf steeds vragen als deze moeten stellen: 'waarom doe ik de dingen die ik doe?'; 'ben ik altijd bereid te spreken en te handelen zoals God wil, en niet zoals ik denk dat het ook wel kan?'; 'wat zou ik doen als God iets van mij vraagt dat geheel tegen mijn verwachtingen ingaat, waar ik tegenop zie?'. Want Gods beproeving is gericht op wat wij menen te hebben en waarin wij denken 'goed' te zijn. Ook Jezus werd beproefd: wat zou Hij doen met de grote gave en beloften die God Hem had gegeven. Hij moest steeds kiezen wat Hij zou doen en hoe (Marcus 14:36). Zijn motto daarbij was: "Niet wat Ik wil, maar wat U wilt". Als Jezus wordt gedoopt, ontvangt Hij het grootste dat God kan schenken: Zijn heilige Geest. Daarbij klinkt een stem "U bent mijn Zoon, de geliefde; in U heb Ik mijn welbehagen" (Mar 1:11). Diezelfde Geest dringt Hem ertoe naar de woestijn te gaan (vers 12). Daar doet de 'satan' zijn beproevingswerk, zoals we dat bij Job hebben gezien. Daaruit moet blijken of Jezus het inderdaad waard is Gods Zoon genoemd te worden – en God dus rechtvaardig is in Zijn keuze – en in staat is het werk te doen waarvoor God Hem uitzendt onder Zijn volk. Want Hij mag niet falen! In de woestijn is niets, en Jezus had ook niets bij zich. De overwegingen en aanvechtingen die Hij had, kon Hij alleen overwinnen door zijn kennis van Gods wil tot zijn leidraad te nemen: "Staat er niet geschreven ...". Want dat zou Hij ook moeten doen tijdens zijn werk onder een ongelovig volk, dat zijn werk zou afbreken, Hem zou verleiden, uitdagen, honen, smaden, vernederen, willen doden. De 'satan' heeft dus niet gefaald, maar is juist geslaagd in zijn taak. Hij had de taak Jezus te testen, en Jezus heeft de proef glansrijk doorstaan. In de woestijn, tijdens zijn werk onder het volk, en in zijn aanvechtingen in de tuin van Getsemane en aan het kruis.

Vergelijkbaar hiermee is wat Jezus zegt tot zijn discipelen over dat de *satan* hen heeft willen "ziften als de tarwe" (Luc 22:31). Ziften is het ontdoen van kaf en vuil, zodat alleen de tarwekorrels overblijven. Interessant is dat hier voor het eerst ook de taak van middelaar, pleitbezorger, advocaat, van Jezus zichtbaar wordt: "Maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet zou bezwijken". Zie verder 1 Korintiërs 5:5, 7:5, 1 Timoteüs 1:20. Dus waar Job om vroeg is nu werkelijkheid geworden.

Lucas 13:16 – De vrouw was vanwege haar bloedvloeijing volgens de Wet permanent onrein, en kon dus niet deel nemen aan de dienst voor God. Zij stond overal buiten en kende weinig medelijden van anderen. Niemand kon haar genezen, en zij was dus een gebondene, een gevangene die vrijgemaakt moest worden van haar uiteindelijk dodelijke ziekte en het al even dodelijke oordeel van de Wet. De *satan* vertegenwoordigt hier het principe van de Wet, dat streng en onbarmhartig werd gehandhaafd door de uitvoerders daarvan.

Tot slot de misschien op het eerste gezicht wat lastige passages:

Lucas 22:3, Johannes 13:27 – De woorden “toen voer de satan in Judas” zijn het moeilijkst te begrijpen vanuit de huidige denkwereld. Het kan echter niet zo zijn dat we ineens zouden moeten uitgaan van een bovennatuurlijke ‘satan’, als overal (na een eerlijke beschouwing) duidelijk is wie of wat er wordt bedoeld. Zoals wij het zien, kan dit worden verklaard vanuit het besef, dat wat Judas deed het ergste was dat Hij kon doen: de Heer die hem had gekozen om mee te werken aan de bekering van mensen, zodat zij toegang zouden krijgen tot het eeuwige leven, te verraden. In plaats van Hem te verdedigen, voor Hem te pleiten, wordt hij zijn tegenpartij, zijn vijand. Niet in een opwelling, maar volgens een weloverwogen plan dat hij heeft bedacht. Vanuit de denkwereld over het kwaad gebruiken de schrijvers dan ook het sterkste woord om die kwade overlegging en die vijandschap ten volle weer te geven. Zie ook Handelingen 5:3.

Matteüs 12:26; Marcus 3:23,26; Lucas 11:18 – Jezus spreekt zijn beschuldigers toe vanuit hun eigen denkwereld. Dat Hij het niet eens is met hun ideeën blijkt uit zijn woorden “En indien ...”. Maar Hij weet dat het geen zin heeft hen aan te spreken op hun verkeerde opvattingen, omdat zij toch niet van mening veranderen. Wat dat betreft is de situatie in onze tijd niet veel anders. Wat Jezus doet is het beste dat Hij kan doen: hen erop wijzen dat Hij sterker is dan die *satan* waarin velen zo vast geloven. Mogelijk spreekt Paulus in Handelingen 26:18 ook vanuit de denkwereld van zijn luisteraars, omdat hij dat dualisme van duisternis en licht gebruikt.

Openbaring 12:9, 20:2 en 7 – De *satan* is hier de personificatie van mensen die Gods kinderen verleiden tot zonde en hen vervolgen. Het hele boek spreekt over wereldse en verkeerde geestelijk invloeden die naar de christenen uitgaan, en de wereldlijke en kerkelijke machten die het voorzien hebben op de ware gelovigen. Hun invloed en macht komt echter tot een definitief einde bij de vestiging van Gods Koninkrijk op aarde, bij de komst van Christus (zie ook Lucas 10:18).

Waarom is dit zo belangrijk?

Nu kan de vraag worden gesteld: ‘maakt het wat uit dat we weten of er een bovennatuurlijke ‘satan’ is of niet?’ Het antwoord is: Welzeker. Want God oordeelt ons niet op grond van wat buiten ons is, maar van wat in ons is. Adam en Eva konden de schuld voor wat zij deden niet afschuiven op iets of iemand anders. En zo kunnen en mogen ook wij dat niet, zoals we zagen in de brief van Jakobus. Onze zonden komen voort uit onze eigen begeerten. Geheel Jezus’ verlossingswerk is gebaseerd op de overwinning op ‘het vlees’ waarin die begeerten leven. Wat wij kennelijk niet (volmaakt) kunnen, heeft Hij gedaan. God zei tot Kaïn dat de zonde als een belager aan de deur ligt, maar waarover hij moest heersen (Genesis 4:7). Hoe zou hij kunnen heersen over een bovennatuurlijke macht? Wij mensen kunnen wel strijden tegen de zonde, door de verkeerde begeerten in ons te verwerpen, zoals Jezus deed. Jezus zei aan het eind van zijn leven tot zijn discipelen: “Ik heb de wereld overwonnen” (Joh 16:33). Dus niet de ‘satan’, maar de wereld. En in zijn eerste brief zegt Johannes dat wij hetzelfde moeten doen door ons geloof, evenals de Here in zijn brieven aan de zeven gemeenten in Openbaring 2 en 3. Christus heeft zonde (in welke vorm en uiting ook) en dood overwonnen. Wij moeten ‘het kwade’ in ons overwinnen door ‘het goede’. Met hulp van de Here is dat mogelijk. Daarvoor geeft Hij zijn woord en Geest. Dat is Gods heilsboodschap aan ieder mens. Maar die moet daar dan wel voor openstaan...

2. Uitgebreide studie

A. Satan in het Oude Testament

De vraag die wij ons stellen is: Wanneer de mens verantwoordelijk is voor de zonde, zoals God ons in Zijn woord steeds weer voorhoudt, wie of wat is dan (de) 'satan' en welke rol speelt hij?

Op zoek naar een passende sleutel

Om een sleutel te vinden voor een mogelijk algemeen toepasbare betekenis van dit woord, hoe of waar het ook wordt gebruikt, gaan we eerst naar het Oude Testament. Want we kunnen niet tot een goed begrip komen van wat er over (de) 'satan' werd geschreven in het Nieuwe Testament, zonder te begrijpen wat daarover is bekendgemaakt in de 4000 jaar van openbaring aan mensen, voorafgaand aan Christus Jezus. Want het lijkt ons ongerijmd dat zij onwetend waren, en pas met zijn komst voor de mensen van zijn tijd en daarna duidelijk werd wie of wat de 'satan' is.

We zullen daarom in het Oude Testament alle passages bekijken, waar in de Hebreeuwse grondtekst het woord *satan* wordt gebruikt, om te zien wie of wat daarmee wordt bedoeld. Tegelijkertijd zullen wij bekijken hoe dit woord wordt weergegeven in de Septuaginta. Dit is de vertaling van de Schriften (ons Oude Testament) in het Grieks, waaraan in de derde eeuw voor onze jaartelling werd begonnen, en in de tijd van Jezus en de apostelen werd gebruikt. In deel B zullen we bekijken of in het Nieuwe Testament hetzelfde wordt bedoeld als in het Oude Testament.

Iets over het woord *satan*

Satan is een Hebreeuws of Aramees woord. Het kan als zelfstandig naamwoord worden gebruikt, maar ook als werkwoord.

Het Hebreeuwse *satan* komt in het Oude Testament in totaal 37 keer voor, maar eigenlijk maar in elf verschillende situaties. Daarvan hebben er zes betrekking op mensen, één op een engel, één (schijnbaar) op God, en de drie overige betreffen beeldspraak. Als werkwoord vinden we het ook nog zes keer, waarvan vijf maal in de psalmen. De grondbetekenis is 'tegenstander' (of tegenstander zijn), en zo is het vrijwel overal vertaald waar het geen beeldspraak is. In de historische boeken vinden we het van militaire of politieke tegenstanders. Maar het kan ook de aanklager aanduiden in een proces. David gebruikt het zo in Psalm 109:6, en volgens commentatoren moeten we deze betekenis ook op andere plaatsen steeds in gedachte hebben. Wanneer mensen Gods geboden overtreden, verwekt God 'tegenstanders' tegen hen, die hen als het ware hiervoor 'aanklagen'. We vinden dat van Salomo (1 Koningen 11), maar in beeldspraak ook van de teruggekeerde ballingen.

Een belangrijk aspect hierbij is dat de 'aanklacht' als zodanig meestal terecht is (hoewel juist niet in het geval van Job). Maar bij Zacharia zien we dat God deze toch verwerpt, omdat Hij Zijn genade voorrang geeft boven de strikte eis van de Wet. En dat leidt dan tot een opmerkelijke verschuiving in betekenis tussen het Oude en het Nieuwe Testament.

De Staten Vertaling (SV), de Vertaling van het NBG uit 1951 (NBG'51) en de Nieuwe Bijbel Vertaling (NBV) geven het woord *satan* in het Oude Testament niet altijd op dezelfde wijze weer. In een aantal gevallen is het woord *satan* uit de Hebreeuwse tekst gebruikt – waarschijnlijk omdat de vertalers ervan uitgingen dat hier een bovennatuurlijke kwade macht werd bedoeld – en in andere gevallen, waar dit niet vol te houden was, werd gekozen voor 'tegenpartij' of 'tegenstander', of een actief overeenkomstig woord. Dit is uiteraard niet consequent, en het maakt het de Bijbellezer moeilijk een goed begrip te krijgen van waar het nu eigenlijk om gaat. Temeer in verband met het feit, dat een bovennatuurlijke kwade macht voortdurend een rol speelt in het geloof van de meeste mensen.

We zullen nu onze aandacht richten op enkele personen in het Oude Testament, die te maken kregen met een 'satan': Bileam, David, Salomo en Job.

De *satan* van Bileam

Bileam was kennelijk wat men in die tijd een 'ziener' noemde. Toen het volk Israël op het punt stond het beloofde land binnen te trekken, wilde de koning van het toekomstige buurvolk Moab (nota bene een broedervolk van Abraham, uit zijn neef Lot) dat Bileam Israël vervloekte. Uiteraard stond God dat niet toe: Hij verbood Bileam te luisteren naar wat de koning zei. Toen stuurde de koning van Moab opnieuw boden, met de vraag te komen, terwijl hij hem een grote beloning in het vooruitzicht stelde, die Bileam wel heel verleidelijk vond. In zijn hart was hij hier onmiddellijk voor bezwiken. Het was daarom een teleurstelling voor hem dat hij niet mocht gaan. Maar door hem een tegengestelde opdracht te geven, beproefde God (en niemand anders) Bileam: Ga met hen mee en spreek wat Ik u zeggen zal. En Bileam ging...

Het Nieuwe Testament spreekt niet gunstig over hem. Als voorbeeld van hebzuchtige mensen, die zichzelf en anderen verleiden, wees Petrus op Bileam. Hetzelfde deed Judas in zijn brief:

"Doordat zij de rechte weg verlaten hebben, zijn zij verdwaald en de weg opgegaan van Bileam ... die het loon van de ongerechtigheid liefhad." (2 Pet 2:15)

"... zij zijn voor de verleiding van een Bileamsloon bezwiken." (Jud 11)

Toen Bileam onderweg was, maakte God hem duidelijk dat hij zich verzette tegen Zijn bevel. Want hij ging in de hoop op een beloning, en dat God hem zo zou laten spreken dat hij die zou krijgen. Hij werd persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor wat hij toeliet in zijn hart en zijn handelen daarnaar. Petrus vervolgde:

"... maar een terechtwijzing kreeg voor zijn ongerechtigheid: het stomme lastdier, dat met mensensstem sprak, heeft de dwaasheid van de profeet verhinderd." (2 Pet 2:16)

Waarom besteden wij hier zoveel aandacht aan? Wel, omdat hier voor de eerste maal in de Bijbel een *satan* op het toneel verschijnt! De vertalers hebben, gezien de gangbare opvatting over wie (de) 'satan' is, het woord in Numeri 22 niet kunnen laten staan, omdat overduidelijk is wie voor Bileam een 'satan' is:

"Maar de toorn van God ontbrandde, toen hij [Bileam] ging, en de Engel van de HERE stelde zich op de weg als zijn tegenstander (*satan*) ... Toen de ezelin de Engel van de HERE op de weg zag staan, met getrokken zwaard in de hand, boog zij van de weg af ..." (Num 22:22,23)

"Toen opende de HERE de ogen van Bileam; hij zag de Engel van de HERE met getrokken zwaard op de weg staan en knielde neer en wierp zich op zijn aangezicht. De Engel van de HERE zei tot hem: Om welke reden hebt u uw ezelin nu driemaal geslagen? Zie ik ben uitgegaan als een tegenstander (*satan*), want deze weg voert bij Mij naar de ondergang." (Num 22:31,32)

We zien dat deze *satan* niet de traditionele kwade macht is. Het zal duidelijk zijn dat de eigenlijke tegenstander van Bileam God was. Hij zond een engel om Bileam tegen te houden. Geen 'gevallen engel', maar een dienaar van God, wiens positieve taak het was Bileam tot inzicht te brengen en van zijn dwaalweg te laten terugkeren. En dat is wel zeer tegenovergesteld aan wat we van de traditionele bovennatuurlijke 'satan' zouden verwachten.

In de Septuaginta is het woord *satan* hier vertaald met *diaballō*. Dit is eigenlijk een wat sterker woord dan *satan*. De engel wordt zo voorgesteld als de vijand van Bileam. En in zekere zin was dat zo, want hij trok Bileam tegemoet met een getrokken zwaard en zei dat hij hem gedood zou hebben, als de ezelin Bileam niet had weerhouden verder te gaan (vers 33). In onze Bijbels wordt het woord vertaald met de zelfstandige naamwoorden 'tegenstander' (NBG'51) en 'tegenpartij' (SV) en

het werkwoord 'tegenhouden' (NBV); wat heel goed kan, omdat hiermee het doel wordt aangegeven van het optreden van de tegenstander/tegenpartij. Wij zullen nog zien dat de hier gegeven betekenis van dit woord *satan* – namelijk tegenstander/tegenpartij die in zijn functie moet tegenhouden, indien nodig ten koste van het leven van degene die tegengehouden moet worden – ons al direct een sleutel verschaft voor het verstaan van andere vermeldingen.

Opvallend is overigens de overeenkomst tussen de engel, die met getrokken zwaard op de weg stond om Bileam tegen te houden, en de cherubs, die Adam en Eva moesten verhinderen te eten van de levensboom in de hof:

“En Hij [God] verdreef de mens en Hij stelde ten oosten van de hof cherubs met een flikkerend zwaard, dat zich heen en weer wendde, om de weg tot de levengevende boom te bewaken.” (Gen 3:24)

De *satan* van David

Een duidelijk voorbeeld dat God een tegenstander van de mens kan zijn, vinden wij in het leven van koning David. Hierover is geschreven in 1 Kronieken 21 en in het parallelle verslag van 2 Samuël 24:

“Satan keerde zich tegen Israël en zette David aan, Israël te tellen.” (1 Kron 21:1)

“De toorn van de HERE ontbrandde weer tegen Israël; Hij zette David tegen hen op en zei: Ga, tel Israël en Juda.” (2 Sam 24:1)

Hieruit blijkt dat God *satan*, tegenstander, was van het volk.

De Septuaginta vertaalde *satan* in 1 Kronieken 21:1 met *diabolos*, maar de NBG'51, SV en NBV houden vast aan het woord uit de grondtekst: 'satan'. Dat is wel consequent, maar de vraag blijft open wie of wat de vertalers bedoelen.

Jakobus schrijft dat God niemand in verzoeking brengt, met andere woorden niemand in het verderf wil storten. Hij beproeft Zijn kinderen wel! Met het positieve doel dat zij zich bekeren van dwaalwegen en/of leren volharden in geloof.

Het volk Israël leek in de tijd van koning David te vervallen tot nationale trots en zelfvertrouwen, zodat het zich steeds minder afhankelijk stelde van God. David werd zelf steeds meer beïnvloed door raadslieden met dezelfde geest en gezindheid als velen van het volk. Zowel in 2 Samuël als in 1 Kronieken lezen we, voorafgaand aan de volkstelling, over oorlogen, die het leger van koning David won. Het doel van de telling was kennelijk te weten hoe groot “het aantal mannen dat het zwaard kon hanteren” was, dat David eventueel op de been kon brengen (1 Kronieken 21:5). Was dat overmoed van David, een vorm van vertrouwen op een legermacht? Of was het een beginnende angst voor de toenemende kracht van zijn vijanden? Hij wist toch uit ervaring, dat je met een klein aantal van een grote overmacht kon overwinnen als je vertrouwt op God? Of werd hij uitgedaagd door een vijand of vijandige krachten binnen het volk Israël? Het in de Septuaginta gebruikte woord *diabolos* wekt de indruk dat het om dit laatste ging, evenals het feit dat de getelden van Juda apart van de rest van Israël worden vermeld (denk aan het begin van Davids koningschap, toen alleen Juda hem als koning erkende, en de splitsing na de dood van zijn zoon Salomo).

Hoe het ook zij, God Hij gebruikte David, om hen duidelijk te maken dat zij op de verkeerde weg waren, en te straffen voor hun zonden, zodat zij zich zouden bekeren en leven. Op deze manier leerde God zowel David als het volk een les om op Hem te vertrouwen, en niet in een schijnveiligheid van een groot leger. In de beproeving liet David zich door zijn hart verleiden het volk te tellen. Iets dat in de Wet verboden was, en dat hij, die zoveel kennis daarvan had, gemakkelijk had kunnen verwerpen; Ook al omdat zijn veldheer Joab hem nadrukkelijk had gezegd dat het niet mocht. Hij en

God probeerden David dus te weerhouden het volk te gaan tellen.

Overigens is het feit dat God iemand 'gebruikt' als zo'n tegenstander, op zichzelf nog geen rechtvaardiging is van diens eigen motieven – iets dat we in de Schrift eveneens regelmatig tegenkomen.

De *satan* van Salomo

Behalve een engel gebruikt God mensen als 'satans', als tegenstanders van de koning en het volk. Vanuit Gods gezichtspunt om Zijn volk een les te leren en tot inkeer te brengen, maar vanuit het gezichtspunt van wie het betrof waren zij uiteraard vijanden. Die laatsten wisten niets van beproeving en tuchtiging door God, maar kwamen gewoon in opstand tegen hun onderdrukker en wilden koning Salomo verslaan, zodat zij hem niet meer onderworpen zouden zijn. Toen koning Salomo steeds verder afdwaalde, nam de vijandschap van de omringende volken toe. We lezen daarover in 1 Koningen, dat God die vijandschap toeliet:

"En de HERE deed een tegenstander (*satan*) tegen Salomo opstaan, de Edomiet Hadad." (11:14)

"God deed nog een tegenstander (*satan*) tegen hem opstaan, Rezon ... en hij was een tegenstander (*satan*) van Israël zolang Salomo leefde." (11:23-25)

Omdat God deze omringende volken gebruikte voor Zijn doel, en Hij de eigenlijke Koning van het volk Israël was, ervoer het volk het zo dat God hen had verlaten, Zich tegen hen had gekeerd en hun vijand was geworden. Jesaja herinnerde aan hun opstandigheid in de woestijn:

"Maar zij waren weerspanning en bedroefden zijn heilige Geest; daarom veranderde Hij [God] voor hen in een vijand [Hebreeuws *oyeb*]. Hij zelf streed tegen hen." (Jes 63:10)

In het Hebreeuws wordt nog een ander woord gebruikt, dat in onze Bijbel met tegenstander werd vertaald: *tsar*. Dit woord komt dicht bij *satan*, zij het dat het nog meer de gedachte van vijandigheid in zich heeft, en daarom toepasselijk met *diabolos* werd vertaald in de Septuaginta, in de klassieke betekenis van: vijand, hater, kwaadspreker, aanklager uit vijandigheid. Bijvoorbeeld in het parallelisme van Klaagliederen 1:5: "Haar tegenstanders hebben de overhand, haar vijanden zijn welgemeed". Ook in het boek Esther vinden we dit, en wel in geval van Haman, die de Joden wilde uitroeien (Esther 7:4 – waar over het gevolg van de haat wordt gesproken – en 8:1 – waar Haman de vijand of hater van de Joden is). Dit aspect van vijandschap is belangrijk wanneer wij tot het Nieuwe Testament komen, waar – wat het de 'satans' van deze wereld betreft – aanklagen en tegenstaan uit vijandschap – met het doel te smaden, vernederen, straffen, doden – het uitgangspunt is.

Overige vertalingen van *satan* met tegenstander

Er zijn in het Oude Testament nog drie voorbeelden van mensen als tegenstanders (*satans*) in meer algemene zin: 1 Samuël 29:4; 2 Samuël 19:22 en 1 Koningen 5:4. In de Septuaginta werd *satan* hier vertaald met *epiboulos*. Wat de vermeldingen in de boeken van Samuël betreft, is dit goed te begrijpen omdat het in beide gevallen ging om iets listigs: David, die van een vriend tot een vijand van de Filistijnen zou kunnen worden in de oorlog tegen Israël, en de legeroverste, die David wilde aanzetten tot moord. In Koningen is het wat minder duidelijk; maar mogelijk houdt dit verband met het feit dat er niet alleen tegenstanders van buitenaf waren (vijandige koningen die probeerden onder het juk van koning David uit te komen), maar vooral ook de listige pogingen (door Absalom en Adonia) binnen Israël om David en Salomo van de troon te stoten.

De *satan* van Job

We hebben hiermee alle vermeldingen van *satan* in het Oude Testament bekeken, behalve die in het boek Job. De vraag is of *satan* daar iets of iemand anders is dan we tot nu toe hebben gezien, en waar niets werd verteld over een bovennatuurlijke macht die vijandig staat tegen God en mensen.

Bij het lezen van het boek Job rijzen vele vragen, zoals: Waarom vinden we *satan* alleen in de eerste twee hoofdstukken? Worden in latere hoofdstukken verklaringen gegeven voor wat met Job gebeurde en zo ja welke? Laten we onderzoeken of we hierop antwoorden kunnen vinden. We beginnen bij de laatste, want dit is zeer opvallend: In het gehele boek is God de Verantwoordelijke voor wat met Job gebeurt, daar zijn Job en zijn vrienden het ook over eens!

"De HERE heeft gegeven, de HERE heeft genomen ..." (1:21)

"... zouden wij het goede van God aannemen en het kwade niet?" (2:10)

"Doet Hij [God] het niet, wie dan?" (9:24)

"... Gods hand heeft mij getroffen." (19:21)

"... al het onheil dat de HERE over hem gebracht had." (42:11)

Het is God Die Job en andere mensen beproeft. We geven een aantal verhelderende passages:

"De HERE toetst de rechtvaardige en de goddeloze." (Ps 11:5)

"Hierna gebeurde het, dat God Abraham op de proef stelde." (Gen 22:1)

"God verliet hem [Hizkia] om hem op de proef te stellen, om te weten alles wat in zijn hart was." (2 Kron 32:31)

Op dezelfde wijze beproefde God ook Job, zodat het een doel had wat met hem gebeurde. De eerste twee hoofdstukken zijn de inleiding op wat daarna volgde. Na het verlies van zijn familie en bezit, en nadat hij door een zeer pijnlijke en dodelijke ziekte is getroffen, lezen we:

"In dit alles zondigde Job niet en schreef God niets ongerijmds toe." (Job 1:22)

"In dit alles zondigde Job met zijn lippen niet." (Job 2:10)

Hiermee gaf Job uiting aan zijn volkomen vertrouwen op God, door zonder enig protest de rampen te aanvaarden. Maar er komt geen spoedig einde aan zijn ellendige toestand, zodat het op geduld en volharding aankwam! En ondanks al zijn aanvechtingen toonde hij die. Jakobus schrijft hierover:

"Zalig is de man, die in verzoeking [beproeving] volhardt, want, wanneer hij de proef heeft doorstaan, zal hij de kroon van leven ontvangen, die Hij beloofd heeft aan wie Hem liefhebben ... Zie, wij prijzen hen zalig, die volhard hebben: u hebt van de volharding van Job gehoord en u hebt uit het einde, dat de Here deed volgen, gezien, dat de Here rijk is aan barmhartigheid en ontferming." (Jak 1:12, 5:11)

Deze beproeving heeft enerzijds aan het licht gebracht dat God Job inderdaad terecht zegende (en Hij dus rechtvaardig is), maar anderzijds op Job een positieve uitwerking gehad. Hij heeft beter leren begrijpen Wie God nu eigenlijk is en hoe Hij Zijn plan uitwerkt.

En laten we nu logisch nadenken: wanneer het de wens van de traditionele 'satan' was Job in het ongeluk te storten, waarom wordt dan alle aandacht gegeven aan het positieve dat God uitwerkte bij Job, en wat Hij hiermee heeft bereikt, in plaats van de nederlaag van 'satan' breed uit te meten? Het enige dat God in dit verband doet, is de vrienden van Job stevig terechtwijzen (Job 42:7-9). De *satan* uit de inleiding komt hier helemaal niet meer terug in het verhaal.

Laten we daarom kijken naar het woord *satan* in de eerste twee hoofdstukken, om te zien wat daarmee wordt bedoeld. We beginnen met het passen van de sleutel: kunnen we hier in plaats van *satan* ook 'aanklager' 'tegenpartij', 'tegenstander' invullen? Probeert u het zelf maar eens; alle plaatsen waar *satan* voorkomt zijn: Job 1:6, 7, 8, 9 en 12; Job 2:1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7

Mijn conclusie is dat het in ieder geval geen problemen oplevert. Dat zou ook vreemd zijn, gezien de betekenis van het woord *satan* elders; want wees eerlijk: waarom zou het alleen in Job een andere betekenis hebben dan verder in de Schrift?

Maar hebben we dan ergens in dit boek een bevestiging dat we op het goede spoor zitten? Jazeker! In hoofdstuk 2 wijst God deze *satan* op de geloofsvolharding van Job en dat daarmee zijn ongelijk in de aanklacht is aangetoond. Maar, zegt God, er is wel iets gebeurd met Job: God heeft zijn vertrouwen beschaamd, en dat zit Job erg hoog! Want in de verdere hoofdstukken blijkt keer op keer dat hij niet begrijpt waarom God hem dit aandoet en hem niet vertelt welke zonde hij heeft gedaan. Daarom zegt God tegen *satan* dat Hij (God) Zelf voor Job een tegenstander, een *satan* is geworden:

“En nog volhardt hij [Job] in zijn vroomheid, hoewel u Mij tegen hem hebt opgezet om hem, zonder oorzaak, in het verderf te storten.” (Job 2:3)

Hier wordt dus duidelijk dat het God was – en niet een aan God vijandige bovennatuurlijke macht – Die Job deze slagen toebrengt. Wanneer Hij hiervoor een engel gebruikte, is dat nu even van ondergeschikt belang. Het gaat om het feit, dat Hij de Initiatiefnemer was en dus de Verantwoordelijke. En dat komt overeen met hoe Job het zelf zag.

Het enige dat we nog moeten vaststellen, is de identiteit van de *satan* – de aanklager – die met de zonen van God voor de troon van God kwam. In 1 Timoteüs 6:16 en Habakuk 1:13 is te zien dat God het kwaad niet kan verdragen, en dus niet toelaat in de hemel. Er kan daarom geen sprake zijn van welk wezen ook, dat zondig en/of met kwaad opzet voor God in de hemel verschijnt. De zonen van God zijn soms engelen en soms gelovigen. We gaan hier nu niet verder op in. Zie hiervoor onze uitgaven *Adam en Christus* en *Engelen en andere hemelse wezens*. Wat we in de eerste hoofdstukken van Job zien, is de voorstelling van een rechtszitting: God zit als Rechter-Koning op Zijn troon en voor Hem verschijnen Zijn onderdanen. Het beeld dat wordt opgeroepen, is dat er een aanklacht is tegen Job, die door *de satan* voor God wordt verwoord. We moeten daarom meer aan de functie van aanklager, dan aan een persoon denken, evenals het in Nederland niet gaat om de persoon maar de functie van ‘de openbaar aanklager’. Bij een rechtszitting is er niet alleen een aanklager, maar behoort er ook een pleitbezorger, voorspraak, advocaat te zijn, die het opneemt voor de beschuldigde. Opvallend is dat Job deze hele gang van zaken ook zo ziet, want voortdurend spreekt hij in termen van een rechtszitting. Bijvoorbeeld: wat is de aanklacht en waar kan hij terecht, nu God Zich voor hem heeft verborgen, om uit te leggen dat hij rechtvaardig heeft geleefd en deze straf (want zo ervaren hij en zijn vrienden wat hem overkomen is) daarom niet verdient, bijvoorbeeld:

“Dat ik Hem [God] wist te vinden, dat ik tot zijn woning mocht komen! Dan zou ik Hem mijn rechtszaak uiteenzetten en mijn mond met bewijzen vullen. Ik zou zijn woorden vernemen, die Hij mij zou antwoorden, en ik zou verstaan, wat Hij mij zou zeggen. Zou Hij met overmacht tegen mij strijden? Neen, maar Hij zou acht op mij slaan. Dan zou een oprechte bij Hem pleiten, en zou ik voorgoed aan mijn Rechter ontkomen.” (23:3-7; zie 30:12-13; 31:35 SV)

Hij zegt dit vanuit het gevoel dat hij helemaal alleen staat tegenover zijn vele aanklagers, die slechts uit zijn op zijn ondergang. Maar anderzijds doet de ellende, die God hem gezonden heeft (Job verwijst nooit naar een ‘satan’ die hem dit alles aandoet), en de verlatenheid van God zoals die hij voelt, hem zeer vrezende voor Hem. Vanuit zijn gevoel van eenzaamheid en verlatenheid ziet Job uit naar iemand die tussen hem en God zou kunnen staan en een uitspraak doen, zodat Hij zonder vrees voor zijn Rechter kan verschijnen:

“Hij is niet, zoals ik, een mens, die ik zou kunnen antwoorden: Laten wij samen naar de rechter gaan. Was er maar een scheidsrechter tussen ons, die zijn hand op ons beiden zou kunnen leggen ... dan zou ik spreken zonder voor Hem bevreesd te zijn, want daartoe heb ik geen reden.” (Job 9:32-35)

"Indien een engel hem terzijde staat, een voorspraak, een uit duizend, om een mens zijn onschuld te kennen te geven, dan zal Hij [God] zich erbarmen en zeggen: Bevrijd hem ... de losprijs heb Ik verkregen." (Job 33:23,24)

En toch... blijft de hoop van Job gericht op God, Die hij zijn Losser noemt:

"Maar ook nu, zie mijn Getuige is in de hemel, mijn Pleitbezorger in den hoge. Ook al bespotten mij mijn vrienden, nochtans richt zich mijn oog schreiend op God, opdat Hij de mens recht doe tegenover God, en recht doe tussen de mens en zijn naaste." (Job 16:19-21)

"Maar ik weet: mijn Losser leeft en op het laatst zal Hij op het stof optreden ... Als u dan zegt: Hoe zullen wij hem vervolgen en de grond van de zaak bij hem ontdekken! – vrees dan voor uzelf het zwaard, want uw grimmigheid is een halsmisdaad, opdat u mag erkennen, dat er een gericht is." (Job 19:25-29)

In het Oude Testament vinden we overigens vaker zulke rechtsgedingen. Bijvoorbeeld in het boek Jesaja, waarin God de mensen uitdaagt te bewijzen dat Hij niet rechtvaardig is en dat Hij zelfs niet de enige God is. God zegt in hoofdstuk 43:9 en 26:

"Laten zij getuigen naar voren brengen, opdat zij in het gelijk gesteld worden."

"Maak Mij indachtig, laten wij samen richten, spreek op, opdat u in het gelijk gesteld mag worden."

Het zijn mensen, uit Israël en uit de volken, die God aanklagen. Zij vinden dat Hij niet rechtvaardig is en niet het alleenrecht heeft. Maar God is uiteraard rechtvaardig in Zijn oordeel. Hij is niet alleen de Rechtvaardigheid zelf, maar ook de Liefde en Genade en Barmhartigheid. Hij weet wat in het diepst van de mens is. Maar voor anderen is wat God ziet verborgen, zodat dit aan het licht gebracht moet worden en God rechtvaardig blijkt in Zijn oordeel. Omdat geen mens volmaakt rechtvaardig is (wat Job uiteindelijk moet erkennen), worden alle zonden in de vorm van een aanklacht voor God in herinnering gebracht. De taak van de 'satan' in Job is goed te letten op de mensen, zodat zij rechtvaardig geoordeeld kunnen worden: "Hebt u ook acht geslagen op mijn knecht Job?". Ja, dat heeft hij, maar brengt Jobs motieven in twijfel:

God zegt:

"niemand op aarde is als hij, zo vroom en oprecht, godvrezend en wijkende van het kwaad."

De satan zegt:

"Is het voor niets, dat Job God vreest? Hebt U zelf niet hem en zijn huis en al wat hij bezit aan alle kanten beschut? Het werk van zijn handen hebt U gezegend, en zijn bezit is zeer toegenomen in het land?"

Kortom: Is Job een huichelaar, een opportunist, die van zijn geld en bezit houdt? De vraag van de 'satan' is daarom: 'Pak hem alles eens af; waarschijnlijk zal hij zich van God afkeren omdat Hij hem geen voordeel meer brengt'.

Later in het boek komt de kernvraag op tafel, of Job zijn rijkdom op oneerlijke wijze heeft verkregen. Zo wordt duidelijk dat de 'satan' verwoordt wat mensen over Job zeggen. Want welke engel zou kwaad spreken over mensen die God kiest om Zijn heil te ontvangen? Zij zoeken immers het heil voor zulke mensen, werken eraan mee dat zij eeuwig leven ontvangen! Nee, er zijn in dit boek enkele mannen aan het woord, die zich – in wat zij zien van de ellende van Job – laten verleiden uit te spreken wat zij in het diepst van hun hart al lang dachten; misschien uit jaloezie om de grote zegeningen die Job van God ontving (zie de reactie van Kaïn op de zegeningen van Abel). Zij gaan weliswaar uit van Gods rechtvaardigheid, maar proberen deze in overeenstemming te brengen met de ellende van Job. Dus concluderen zij dat Job gezondigd moet hebben. Maar omdat hij zichzelf steeds vrijpleit, en er geen eind aan zijn ellende komt, moet zijn zonde wel heel groot zijn. Tenslotte komen zij tot afschuwelijke beschuldigingen, die Job tot in het diepst van zijn ziel kwetsen:

"Zou Hij [God] u [Job] soms om uw godsvrucht bestraffen en met u in het gericht treden? Is niet uw boosheid groot, en zijn uw ongerechtigheden niet eindeloos? Immers, zonder oorzaak nam u pand van uw broeders, en berooiden trok u de klederen uit ... de hongerige onthield u brood ... etc. ... Daarom zijn strikken rondom u, en heeft schrik u plotseling verbijsterd." (Job 22:4-10)

Hieruit blijkt dat de eigenlijke aanklagers bij God mensen zijn, en dat de 'satan' in deze voorstelling hun aanklachten voor God moet brengen. Zijn taak is te onderzoeken of de beschuldigingen waar zijn, en te beoordelen of iemand rechtvaardig of onrechtvaardig is, zodat God Zijn rechtvaardig oordeel kan uitspreken. Zo vervult de 'satan' een functie in het beproevings- en louteringsproces waaraan God een mens onderwerpt, om aan het licht te brengen wat in hem is en hem te vervolmaken.

Job komt als een nieuw mens uit zijn beproeving, met een veel beter begrip van Gods wegen, een dieper besef van Gods rechtvaardigheid en heiligheid. Zo heeft 'satan' – de beproever van mensen – nuttig, in plaats van vernietigend, werk gedaan.

De *satan* van de hogepriester Jozua

Dan zijn er twee passages, in de Psalmen en in Zacharia, waar *satan* de aanklager in een gerechtshof is. Deze zienswijze wordt breder gedragen:

'Het Hebreeuwse woord voor *satan* wordt gebezigd voor een figuur uit het Israëlitische recht; de vijandig gezinde aanklager van de rechtbank.' (*Bijbelse woorden en hun geheim* van ds. F.J. Pop)

De vertalers vonden het in Psalm 109 kennelijk zo overduidelijk, door het verband met een rechtszitting, dat zij het woord *satan* vertaalden met 'aanklager':

"Stel een goddeloze als rechter over hem, een aanklager (*satan*) sta aan zijn rechterhand." (Ps 109:6; de SV geeft 'de satan' in plaats van 'aanklager')

Overigens is het opvallend, dat de NBG⁵¹ en NBV hier 'aanklager' of 'aanklagen' gebruiken, maar waar op andere plaatsen het hetzelfde woord in de grondtekst staat niet.

Het gebruik van *diabolos* in de Septuaginta bevestigt het klassiek gebruik van aanklagen uit vijandschap. Maar waarom waren de Nederlandse vertalers dan niet consequent in Zacharia, waar het dezelfde betekenis heeft? Vooral de SV en de NBV zijn erg tendentius met het gebruik van een hoofdletter (Satan).

"Vervolgens liet Hij mij de hogepriester Jozua zien, staande vóór de Engel van de HERE, terwijl (de) satan aan zijn rechterhand stond om hem aan te klagen. De HERE echter zei tot (de) satan: De HERE bestraffe u, satan, ja de HERE, die Jeruzalem verkiest, bestraffe u ..." (Zach 3:1,2)

Dit is een visioen uit een reeks van acht, en beschrijft dus geen werkelijke situatie. Het beschrijft een rechtszitting: de hogepriester Jozua staat voor de Engel van JHWH (de Rechter) en de aanklager aan zijn rechterhand brengt een aanklacht tegen hem in. Hij beschuldigt Jozua ervan onwaardig te zijn om op te treden als priester in Gods tempel. Die onwaardigheid zien we gesymboliseerd in de vuile kleren die hij draagt (onder de Wet een doodzonde).

Jozua vertegenwoordigt hier duidelijk het volk, dat door zijn levenswijze onwaardig is om de tempel te herbouwen. Om hun zonden was Jeruzalem gevallen en de tempel verwoest, maar ook nu, teruggekeerd uit ballingschap, waren zij nog niet volledig bekeerd. De achtergrond van deze aanklacht is, dat de bewoners van het land niet wilden dat Jeruzalem en de tempel werden herbouwd, en sommigen van het volk Israël Jozua niet geschikt vonden als hogepriester. (De) *satan* is daarom, in het beeld van de rechtszitting, de aanklager. De werkelijke aanklagers waren mensen, die tegenstan-

ders (vijanden) waren van Jozua en de bouw van Jeruzalem. De diepere oorzaak was echter de zonde van Israël. Er was niets tegen deze 'aanklacht' in te brengen: het volk wás onwaardig. In de gezichten van de profeet Zacharia verzekerde God het volk echter van Zijn zegen en Zijn onveranderlijk plan met Jeruzalem. God zou de tegenstander daarom bestraffen. Hijzelf zou – door 'zijn Knecht, de Spruit' – "op één dag de ongerechtigheid van dit land wegdoen" (verzen 8 en 9), dat wil zeggen: door Hem zou Hij de zonde van Zijn volk wegnemen en het een heilig priestergewaad aantrekken.

In vers 9 van zijn brief zinspeelt Judas op de kwestie met Jozua. Hij gebruikt echter niet *satan* maar *diabolos* (in de meeste Nederlandse Bijbels vertaald met de 'duivel'), dat ook kwaadspreker kan betekenen. Hierdoor komen deze mensen in een nog kwader daglicht te staan, omdat er dan sprake kan zijn van een bewuste poging, met de kwade opzet Jozua als onaanvaardbaar af te schilderen (om zo de herbouw van de tempel en de diest ter ere van de God van Israël te verhinderen). In dit verband vinden we aansluiting in de Psalmen 38, 71 en 109:

"... weerstaan zij mij [zijn zij mijn tegenstanders = *satans*]. Dit zij van de HERE het loon van mijn belagers (*satans*), en van hen die kwaad tegen mij spreken. Dat (zij) met smaad bekleed worden." (Ps 109:4,20,29)

"... talrijk zijn zij, die mij trouweloos haten [die mijn *satans* zijn]." (Ps 38:20)

"... wie mijn leven belagen [wie mijn *satans* zijn]." (Ps 71:13)

B. Satan in de Septuaginta

In de Septuaginta wordt het Hebreeuwse *satan* éénmaal onvertaald gelaten (1 Koningen 11:14), en verder met een aantal verschillende Griekse woorden vertaald: *diabolos*, *epiboulos*, *diaballō*, *endiaballō* en *antikeimai*. In het (klassieke) Grieks is *diabolos* eigenlijk een wat sterker woord dan *satan*. De Septuaginta lijkt zo weer te willen geven hoe op mensen overkomt wat de 'satan' doet. Maar dan moeten wij wel blijven uitgaan van wat in het verhaal staat en niet wat wij erin menen te of willen zien.

Betekenis van de Griekse woorden in de Septuaginta:

diaballō	uiteen/door elkaar werpen, scheiden met woorden: belasteren, verdacht maken, tegen elkaar opzetten, vijandig of gehaat maken, vijandig zijn, bedriegen
diabolos	zelfstandig naamwoord: (be)lasteraar, kwaadspreker, onruststoker; aanklager; vijand; hater; bijvoeglijk naamwoord: (be)lasterend, kwaadsprekend; vijandig, hatend,
epiboulos	bijvoeglijk naamwoord: belagend, listig (voorzetsel <i>epi</i> = op, naar) (werkwoord: <i>bouleuomai</i> = in de zin hebben, heimelijk van plan zijn)
endiaballō	mogelijk een versterkte vorm van <i>diaballō</i> (voorzetsel <i>en</i> = in); wordt niet gebruikt in het Nieuwe Testament
antikeimai:	werkwoord

Geen satan/duivel in de Nederlandse vertalingen

De Nederlandse vertalingen hebben zich gelukkig niet laten afleiden door het woordgebruik in de Septuaginta, en wij komen dan ook geen 'duivel' tegen, waar in het Hebreeuws *satan* wordt gebruikt.

C. Satan in het Nieuwe Testament

De vraag is nu of de sleutel, die we vonden in het Oude Testament, ook past in het Nieuwe Testament. Om die vraag te kunnen beantwoorden, zullen we ons beperken tot het woord *satan(as)* in het Nieuwe Testament. Andere woorden, ook die in de Septuaginta als vertaalwoorden voor het Hebreeuwse woord *satan* werden gebruikt, laten we hier buiten beschouwing, tenzij er duidelijk sprake is van het gebruik als synoniemen in dezelfde passage of parallelle passages in de evangeliën.

Een bewuste keuze?

Het is uiteraard opvallend, dat de schrijvers van de Nieuwtestamentische geschriften er, zij het niet in alle gevallen, voor kozen een woord uit het Hebreeuws over te nemen in het Grieks. En dit terwijl de makers van de Septuaginta er voor hadden gekozen het te vertalen met een Grieks woord, op één uitzondering na. Is dit een bewuste keuze zijn geweest? Kan dit te maken hebben met die ene uitzondering, die werd toegepast in overeenkomstige gevallen? Die uitzondering betrof een koning uit het land Edom, die de tegenstander was van de koning van Israël, en dus zou het woord in het Nieuwe Testament altijd betrekking moeten hebben op een vergelijkbare situatie: ten minste een menselijke tegenstander, bijvoorbeeld van God en/of mensen. Of kan dit te maken hebben met de Joods-Hebreeuwse achtergrond van de schrijvers en/of hun lezers?

Een opvallend detail is dat er in de christelijke gemeente van Jeruzalem onderscheid werd gemaakt tussen de Hebreeuws sprekende inwoners van het land Israël en de Grieks sprekende Joden uit andere landen, die woonden of verbleven in het land Israël (Handelingen 6:1). De laatstgenoemden moeten vertrouwd zijn geweest met het woordgebruik in de Septuaginta. De Hebreeuws sprekende Joden zullen meer vertrouwd zijn geweest met het woord *satan*. Toch zijn alle geschriften van het Nieuwe Testament in het Grieks geschreven, omdat dit de algemene taal was in die tijd.

Jezus was vertrouwd met de Hebreeuwse Schriften, en sprak waarschijnlijk Aramees/Hebreeuws. Hij schreef niet zelf, maar bracht zijn volgelingen (door de heilige Geest) in herinnering wat Hij had gezegd (Johannes 14:26). Daarbij gebruikten zij uitspraken van Jezus in het Aramees/Hebreeuws, terwijl zij in het Grieks schreven, zoals Jezus' woorden aan het kruis: "Eli, Eli. lama sabachtani?"

Ons onderzoek in het Nieuwe Testament begint met de grondbetekenis van *satan* als tegenstander.

De tegenstander

In dit verband wijzen we op het gebruik van het woord *satan* in de zin van 'tegenstander': iemand die het plan en doel van een ander in de weg staat, en probeert hem daarvan af te brengen. Jezus verwierp de menselijke weg naar het koningschap radicaal met de woorden: Ga weg, (achter mij) *satan!*" (Mat 4:8; Luc 4:8 Grieks).

Hoe belangrijk Jezus' verwerping van deze weg is, zien we als Hij de twaalf wijst op zijn naderende kruisdood. Petrus wil Jezus dan – met de beste bedoelingen, maar nota bene meteen na zijn belijdenis dat Jezus de Christus is – weerhouden van zijn vrijwillig verkozen gehoorzaamheid aan God. Hij antwoordt Petrus, met dezelfde woorden als toen Hij in de woestijn werd verzocht/beproefd, dat hij, door zo te spreken, een tegenstander van Hem was in plaats van een volgeling en dienaar:

"Ga weg, achter Mij *satan*; u bent Mij een aanstoot [struikelblok], want u bent niet bedacht op de dingen van God, maar op die van de mensen." (Mat 16:23)

De parallel in het Oude Testament is die waar Jehu tegen boden van de zittende koning, die komen vragen naar zijn bedoelingen, zegt: "Keer om, volg mij!" (2 Kon 9:18,19).

De vijandschap tegen Christus en zijn volgelingen

In die tijd waren velen, om verschillende redenen, 'satans', aanklagers, tegenstanders, vijanden van Jezus. De Joodse leiders, bijvoorbeeld, waren vaak jaloers als zij zagen hoeveel mensen Hem volgden. Daarnaast waren velen bang dat zij hun bevoorrechte positie zouden kunnen verliezen, wanneer Jezus steeds meer aanhang zou winnen. Daarom spraken zij bewust kwaad van Hem onder het volk, om het van Jezus afkerig te maken, of stelden zij hun eigen leer tegenover die van Hem. Jezus wees mede op hen in de gelijkenis van de zaaier, die het woord van het evangelie van het Koninkrijk zaait – een beeld van Hemzelf:

"De zaaier zaait het woord. Dit zijn zij, die langs de weg zijn: waar het woord gezaaid wordt, en zodra zij het horen, komt onmiddellijk (de) satan en neemt het woord, dat in hen gezaaid is, weg." (Mar 4:14,15)

"... daarna komt de duivel en neemt het woord uit hun hart weg, opdat zij niet zouden geloven en behouden worden." (Luc 8:12; vergelijk Mat 13:39)

We merken dat de benamingen 'satan' en 'duivel' hier blijkbaar uitwisselbaar zijn. Dat maakt het mogelijk in deze behandeling van 'satan' een aantal verhelderende passages te betrekken, waarin de 'duivel' voorkomt. De principes van tegenstander en aanklager vallen in veel gevallen samen.

De vijandschap van Joden en Romeinen tegenover Christus werd voortgezet tegenover zijn volgelingen. Toen de christelijke gemeenten zich uitbreidden, nam het gevaar van vervolging steeds verder toe. Petrus zag in de vervolgingen, die de lezers van zijn brief moesten verduren, een verzoeking, maar wel een die hen kon beproeven en reinigen:

"Geliefden, laat de vuurgloed, die tot beproeving dient, u niet bevreemden, alsof u iets vreemds overkwam." (1 Pet 4:12)

"Verheug u daarin, ook al wordt u nu, indien het moet zijn, door allerlei verzoeken bedroefd, opdat de echtheid van uw geloof, kostbaarder dan vergankelijk goud, dat door vuur beproefd wordt, tot lof en heerlijkheid en eer zal blijken te zijn." (1 Pet 1:6,7)

"Word nuchter en waakzaam. Uw tegenpartij, (de) duivel (*diabolos*), gaat rond als een brullende leeuw, zoekende wie hij zal verslinden. Weersta hem, vast in het geloof, wetende, dat aan uw broederschap in de wereld hetzelfde lijden wordt toegemeten." (1 Pet 5:8,9)

Het woord voor 'tegenpartij' in de grondtekst (*antidikos*) komt eigenlijk overeen met het woord *satan* in het Aramees/Hebreeuws: de tegenpartij in het gerechtshof. We komen dit woord ook tegen in Matteüs 5:25, Lucas 12:58 en 13:3, waar dit overduidelijk is. Het beeld van een 'brullende leeuw' komt uit Psalm 22, een profetie van Christus' kruisiging. Het wordt daar in de verzen 13 en 14 gebruikt voor vijandige mensen, die Hem omringen om Hem te honen en zich te verheugen, omdat zij Hem daar machteloos zien.

Op een andere plaats in zijn eerste brief toont Petrus Jezus' lijden en dood als voorbeeld voor diens volgelingen. De vermelding van lijden van de broederschap overal in de wereld wijst op vervolging door de overheden. De christen moest op zijn hoede zijn voor de invloed van deze vijandschap, en er vooral voor zorgen geen reden te geven die zijn vijanden konden gebruiken om hem voor de autoriteiten te kunnen aanklagen. Mogelijk doelde Paulus daarop toen hij schreef in 2 Korintiërs 2:10,11:

"... want heb ik iets vergeven ... dan was het om uwentwil voor het aangezicht van Christus, opdat (de) satan op ons geen voordeel mocht behalen. Want zijn gedachten zijn ons niet onbekend."

Joden waren eigenlijk de grootste 'satan' voor de apostelen en hun medewerkers. Overal waar zij waren of kwamen, stookten hun Joodse tegenstanders onrust (Handelingen 13:45;14:4,5; 14:19;17:5;13: 18:6) en klaagden zij hen aan bij de plaatselijke overheden (17:6-8;18:12-16).

Een synagoge van (de) satan

Als Jood die eens de gemeente vervolgde, wist Paulus heel goed welke gedachten er onder zijn volksgenoten leefden. Ook hij had eens de woorden van Stefanus gehoord: "U verzet u altijd tegen de heilige Geest" (Hand 7:51). En dit verzet zijn de meeste Joden blijven bieden. In hun synagogen leerden zij haat tegen de apostelen in het bijzonder en de christenen in het algemeen, in plaats van te onderzoeken of het zo was wat die predikten en beleden. In het boek Openbaring worden zulke Joden "een synagoge van (de) satan" genoemd (2:9 en 3:9). De synagoge was het Joodse leerhuis. Met andere woorden: het was een school geworden waar men het woord van God had verworpen en zo een tegenstander, een vijand van God was geworden.

Als hoeders van de Wet en de Getuigenis, gepaard aan jaloezie en haat ten opzichte van de apostelen en hun volgelingen, waren veel Joden niet bereid elkaar vanuit de Schriften te overtuigen. Zij wilden korte metten maken met deze bedreigende sekte, en gebruikten al hun machtsmiddelen om die van binnenuit uit te hollen, verboden te krijgen en uit te roeien. Wat het eerste betreft, drongen Schriftgeleerden zelfs de gemeente in Jeruzalem binnen, in een poging de heidenen te onderwerpen aan de Wet en de besnijdenis. Later trok een aantal van hen naar de steden waar na Paulus' prediking gemeenten waren gesticht, en predikten daar dat de Grieks-Romeinse gelovigen zich moesten laten besnijden en de Wet houden, wilden zij behoren tot het uitverkoren volk en mede-erfgenamen zijn (Galaten 2:4 en 3:1-5).

Zoon van de duivel

In Handelingen vinden we de verpersoonlijking van zulke Joden in een zekere Elymas, waarin Paulus zichzelf, vanuit de tijd dat hij de gemeente van Christus vervolgde, herkend moet hebben:

"Zoon van (de) duivel, vol van allerlei list en streken, vijand van alle gerechtigheid, zult u niet ophouden de rechte wegen van de Here te verdraaien?" (Hand 13:10)

Deze Elymas probeerde de Romeinse landvoogd 'van het geloof afkerig te maken' (vers 8); met andere woorden: Paulus en Barnabas en hun volgelingen te vervolgen. Maar waarom noemde Paulus hem 'zoon van (de) duivel'? Kan het zijn dat hij dacht aan woorden die Jezus eens sprak tegen de Joodse leiders, die met dezelfde jaloezische haat als Kaïn tegenover Abel, Hem probeerden te doden?

"U hebt de duivel tot vader en wilt de begeerten van uw vader doen. Die was een mensenmoorder van den beginne ..." (Joh 8:44)

Tijdens de maaltijd op de avond voor Jezus' kruisdood voer (de) 'satan' in hem:

"En (de) satan voer in Judas ..." (Luc 22:3)

"En onder de maaltijd, toen de duivel al Judas, Simons zoon Iskariot, in het hart gegeven had Hem [Jezus] te verraden ..." (Joh 13:2)

"En na dit stuk brood, toen voer (de) satan in hem [Judas]." (Joh 13:27)

Jezus had al eerder tot zijn discipelen gezegd: "Heb ik niet u twaalven uitgekozen? En een van u is een duivel. Hij bedoelde Judas, de zoon van Simon Iskariot; want die zou Hem verraden" (Joh 6:70). Judas ging nu het 'duivelse' plan dat hij had bedacht om aan geld te komen voor een stuk land, uitvoeren. Daarvoor was hij zelfs bereid zijn Heer te 'verkopen'. Zo werd hij Jezus' 'satan', zijn tegenstander, zijn aanklager.

We kunnen ons afvragen waarom zulke taal werd gebezigd als het anders werd bedoeld. Maar we moeten bedenken, dat deze woorden en begrippen in Jezus' tijd een andere betekenis hadden dan die er later aan gegeven is. Tegelijkertijd moeten we in ons achterhoofd houden, dat Jezus en de apostelen zich bedienden van de taal en symbolen van hun tijd. Zij spraken en schreven niet met de

gedachte aan de inhoud en lading die mensen er in later tijd aan zouden geven. In de Oudtestamentische boeken zou er in zo'n geval als van Judas misschien staan: "de volgende morgen greep de boze geest van God Saul aan" (1 Sam 18:10). Dit staat tegenover hoe de situatie met Saul eerst was, want in het begin "greep de Geest van God hem aan" (1 Sam 11:6). Men had geen verklaring voor plotselinge veranderingen in iemands gemoed. En omdat alle dingen van God kwamen, moest het tegenovergestelde over zo iemand zijn gekomen: een boze geest in plaats van de heilige Geest. En hetzelfde geldt voor de tijd van het Nieuwe Testament.

De Romeinse overheid als satan

Tot nu toe hebben we vooral stilgestaan bij de Joden als 'satan', tegenstander, van de christenen. Maar als zodanig trad ook de Romeinse overheid op. Soms op eigen initiatief, dan weer op aandringen van de Joodse leiders. Die traden op als aanklagers, 'satans', bij de Romeinse overheid, zoals Jezus werd aangeklaagd voor Pilatus, de Romeinse rechter in Jeruzalem. We gaan even terug naar die al eerder aangehaalde passage uit de eerste brief van Petrus:

"Uw tegenpartij, (de) duivel (*diabolos*), gaat rond als een brullende leeuw, zoekende wie hij zal verslinden. Weersta hem, vast in het geloof, wetende, dat aan uw broederschap in de wereld hetzelfde lijden wordt toegemeten." (1 Pet 5:8,9)

Toen Petrus en Johannes ernstig gevaar liepen, kwamen de gelovigen bijeen en riepen tot God:

"In deze stad zijn vergaderd tegen uw heilige knecht Jezus, die U gezalfd hebt, Herodes zowel als Pontius Pilatus met de heidenen en de volken van Israël, om te doen al wat uw hand en uw raad tevoren bepaald had, dat geschieden zou [namelijk: De koningen van de aarde hebben zich opgesteld en de oversten zijn samen vergaderd tegen de Here en tegen zijn Gezalfde]. En nu, Here, let op hun dreigingen ..." (Hand 4:27,26,28,29; Ps 2:2)

Met de 'duivel' worden hier dus machthebbers bedoeld. Overigens komen we dat woord 'tegenpartij' uit de eerste brief van Petrus ook tegen in de eerste brief van Paulus aan Timoteüs. Althans in de vertaling. Want Petrus gebruikt hier een Grieks woord (*antidikos*) dat werkelijk de 'tegenpartij' in een rechtszaak betekent. In Matteüs 5:25, Lucas 12:58 en 18:3 vinden we dit woord als zodanig in uitspraken van Jezus. Paulus gebruikt echter het woord *satanas*. En als de vertalers consequent waren geweest, hadden ze het hier dus, zoals op andere plaatsen, als (de) 'satan' moeten weergeven. Want het gaat Paulus om de tegenstander. Hij schrijft in 1 Timoteüs 5:14 dat leden van de gemeente door hun gedrag geen reden mogen geven voor kritiek buiten de gemeente, zodat de tegenstand nog groter zal worden. Vooral als het gaat om lasterpraat over mensen buiten de gemeente: "... en niet door lasterpraat aan de tegenpartij (*satanas*) vat op zich geven". In 2 Korintiërs 2:10 vinden we iets vergelijkbaars: "... opdat de satan (*satanas*) op ons geen voordeel mocht behalen".

Andere voorbeelden van het gebruik van de naam (de) 'satan' of de 'duivel' voor heersers van deze wereld, hebben betrekking op Romeinse overheden: "Ik weet, waar u woont, daar waar de troon van (de) satan is" (Op 2:13); "Zie, de duivel zal sommigen van u in de gevangenis werpen" (Op 2:10).

Als (de) *satan* een bovennatuurlijk wezen was, en een 'regeringszetel' op aarde wilde hebben, zou Rome – als de hoofdstad van het Romeinse wereldrijk de tegenhanger van Jeruzalem, de stad die God Zich als woning had verkoren – dan niet veel logischer dan Pergamum zijn? Dit was de officiële hoofdstad van de provincie, en trots op zijn dienstbaarheid aan de keizer. De bestuurder vertegenwoordigde dus de troon van de ver weg in Rome zetelende keizer.

Het leven in Smyrna was buitengewoon gevaarlijk voor een christen. Daar werd in het jaar 26 een tempel voor de keizer gebouwd. De stad was dus een centrum van keizerverering. Iedereen was verplicht één keer in het jaar wierook op zijn altaar te offeren. De stad had een grote Joodse bevol-

king (zelf als volk vrijgesteld van deze plicht), die de christenen telkens weer bij de plaatselijke autoriteiten beschuldigden van ontrouw aan de keizer.

De Joden in Tessalonika hadden de christenen er bij de stadsbestuurders van beschuldigd, dat zij "in strijd met de geboden van de keizer handelden door te beweren, dat er een andere koning, Jezus, is". Daarom ontvingen die bestuurders van de christenen een borgtocht als garantie tegen rustverstoring, met andere woorden: tegen terugkeer van Paulus naar de stad, waardoor hij het leven van de christenen in gevaar zou brengen (Handelingen 17:5-9): "Ik, Paulus, heb namelijk een en andermaal tot u willen komen, maar (de) satan heeft het ons belet" (1 Tes 2:18).

Met (de) 'satan' wordt de tegenstand van de plaatselijke autoriteiten bedoeld. Daar 'worstelt' Paulus mee om toch zoveel mogelijk zijn Here te kunnen dienen, ook al was hij niet in staat zelf te zijn waar hij nodig was zoals hij in de brief aan de Efeziërs (6:12) schrijft:

"Wij hebben niet te worstelen tegen bloed en vlees, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers van deze duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten."

De eerste drie van deze termen slaan duidelijk op menselijke machthebbers. 'Overheden' en 'machten' komen op andere plaatsen met deze betekenis voor, bijvoorbeeld: "Wanneer zij u brengen voor de synagogen en voor de overheden en de machthebbers, maakt u niet bezorgd" (Luc 12:11).

Christenen vechten niet met wereldse wapens tegen de hun vijandige machten. Zij vechten niet tegen vlees en bloed, maar worstelen met de bedenksels, de sterke heersende politieke, culturele en wijsgerige invloeden die de wereldse en geestelijke machthebbers op de wereld uitoefenen. Dit wordt benadrukt in het laatste deel van deze beschrijving: 'boze geesten in de hemelse gewesten'. 'Boze geesten' is in de grondtekst een ander dan het gebruikelijke woord (demonen, Grieks *daimonia*), en heeft de betekenis van geestelijk kwaad, in de vorm van mensen die hun verkeerde invloed uitoefenen op anderen – ook wel 'de bozen' genoemd. Zie *Demonen* in deze studiereserie.

De redenen voor het gebruik van het woord satan voor overheden

De vraag die gesteld kan worden, is: 'waarom zeiden Jezus en de apostelen niet gewoon waar het over ging: de Joden, de Joodse leiders, de keizer in Rome, het stadsbestuur, enz. in plaats van *satan*? Dat zou het allemaal een stuk makkelijker maken'. Nogmaals: het gaat er in de eerste plaats om wat zij waren voor de christenen: overheden die hen vijandig gezind, hun tegenstanders waren, en dus volgens de betekenis van het woord *satan*, zoals we die ook in het Oude Testament tegenkomen in de vorm van Israëls vijandige machten. Maar even belangrijk is, dat het gevaarlijk was voor zowel de apostelen en hun medewerkers als de gelovigen om in brieven de overheden bij name te noemen. Die konden worden onderschept, en werden voorgelezen in de gemeenten (en daar konden, zoals Paulus aangaf, spionnen zijn die hen konden aanklagen). Iedere christen zou echter uit het verband begrijpen wie er werd bedoeld, zodat het ook niet nodig was 'het beestje bij de naam te noemen'. Zij hadden niet het 'probleem' dat velen nu hebben, omdat het woord *satan* een andere lading heeft gekregen, namelijk een bovennatuurlijk wezen dat mensen (en vooral gelovigen) in zijn macht probeert te krijgen. 'Satan' kan ieder mens of iedere macht zijn die zich tegen God verzet en het op Zijn kinderen heeft gemunt, en mogelijk een engel in de functie van beproever of aanklager.

De verlossende boodschap van het Nieuwe Testament is, dat de macht van (de) 'satan' over Gods volk ten einde komt. Paulus schrijft in Romeinen 16:20, herinnerend aan de in de hof aan Adam en Eva gegeven belofte "dit zal u de kop vermorzelen": "De God nu die vrede is, zal weldra (de) satan onder uw voeten vertreden."

In het volgende overzicht staan alle passages in het NT waarin het woord *satan(as)* voorkomt; met daarbij vermeld waar *diabolos* ('duivel') als synoniem wordt gebruikt.

Mat 4:10, Mar 1:13, Luc 4:8 (SV en LV)	De beproever, tester van Jezus (als in Job, maar ook met een weerklank van wat in de Hof gebeurde, toen de slang Eva herinnerde aan wat God had gezegd; Eva liet zich verleiden, maar Jezus wees de verleiding af); in Matteüs 4 worden 'satan' en 'duivel' door elkaar gebruikt en Lucas gebruikt hier alleen het woord 'duivel', wat inhoudt dat ze in dit geval synoniem zijn.
Mat 16:23, Mar 8:33	Petrus als tegenstander van Jezus.
Mar 4:15	De laster en tegenspraak van de Joodse leiders, waarmee zij het volk afkerig maken van Jezus (In Lucas 8:12 is duivel synoniem, waardoor de verwarring die zij stichten duidelijker wordt).
Luc 22:3, Joh 13:27	Judas wordt daadwerkelijk de tegenstander, vijand, van Jezus (vergelijk Johannes 13:2; hij wordt één met de moordenaars van Jezus, met een herinnering aan Kaïn die zijn rechtvaardige broer Abel doodde; in Johannes 6:70 had Jezus hierop vooruitgewezen door te zeggen: "één van u is een duivel" – zie Johannes 8:44).
Luc 22:31	Louteringsproces (ziften) van Jezus' discipelen door de beproever (vergelijk Jezus' beproeving in de woestijn).
Rom 16:20	Einde van de macht van de tegenstanders van God, Zijn Zoon en Zijn kinderen, naar de belofte: "dit zal u de kop vermorzelen".
1 Kor 5:5, 1 Tim 1:20	Terugzenden van een zondaar 'in de wereld' zodat hij tot inzicht komt, zoals de verloren zoon in de gelijkenis van Jezus.
2 Kor 2:10	De vijandige buitenwereld.
2 Kor 12:7	Iets of iemand waarmee God Paulus nederig wil houden.
1 Tes 2:18	De Joodse tegenstanders en Romeinse overheden.
Op 2:9 en 3:9	De Joden, in de zin van de leer die zij verspreiden en zo tegenstanders, vijanden, van God zijn.
Op 2:13	De Romeinse overheid als vervolger van de christenen.
Op 12:9, 20:2 en 7	Een weerklank van de slang in de hof, in de zin van de verleiding die van haar woorden uitging.

Jezus en het geloof van Zijn tijdgenoten

Om ten minste enkele van de overgebleven passages te begrijpen, is het noodzakelijk iets te weten van de ideeënwereld van Jezus' tijdgenoten. Daarvoor moeten we om te beginnen terug naar de tijd van de profeet Jesaja en de ballingschap van Israël. Want voordat Juda in ballingschap zou gaan, zei God nadrukkelijk dat er buiten Hem geen enkele macht is, goed of kwaad:

"Ik ben de HERE en er is geen ander, buiten Mij is er geen God. Ik gordde u, hoewel u Mij niet kende, opdat men het weet waar de zon opgaat en waar zij ondergaat, dat er buiten Mij niemand is; Ik ben de HERE, en er is geen ander, die het licht formeer en de duisternis schep, die het heil bewerk en het onheil schep; Ik, de HERE, doe dit alles". (Jes 45:5-7)

De Perzen ontwikkelden een dualistisch geloof in een god van licht en goedheid, die regeerde van zonsopgang to zonsondergang, en een demon van duisternis en kwaad, die engelen en mensen bedroog en regeerde van zonsondergang tot zonsopgang. De woorden in Jesaja zijn een onmiskenbare toespeling op dit geloof. Ze waren bedoeld voor de (latere) Perzische koning Kores. Door hun ballingschap in Babel, dat veroverd zou worden door de Perzen, kwam Israël in contact met deze dualistische leer. De woorden golden daarom ook als waarschuwing aan Israël deze niet over te nemen.

In het begin van de zesde eeuw voor Christus werd door de profeet Zarathoestra een nieuwe godsdienst gesticht. Hij verbreidde het idee, dat er slechts één God, Ahuramazda, was, met als opponent een aartsdemon, Ahriman. Deze geloofspunten worden ontkend door Jesaja (45:6-7), maar in feite werd het Jodendom naderhand duidelijk beïnvloed door Perzische geloofsopvattingen, met name waar het gaat om engelen en demonen. Deze invloed is te bespeuren in de kosmische uitbreiding van de macht van satan en de dualistische theologie van het Nieuwe Testament. (Encyclopedie v.d. Bijbel – van Goor).

Deze laatste woorden over een vermeende dualistische theologie in het NT zijn zeer te betreuren. God waarschuwde immers dit dualisme niet aan te hangen! Is het dan aannemelijk dat Jezus en de geïnspireerde schrijvers van het NT zouden geloven in een bovennatuurlijke macht van het kwaad?

Overigens was wat God door Jesaja zei niet nieuw voor het volk. Al door Mozes had Hij gezegd dat Hij verantwoordelijk is voor de zegen en de vloek over hun levenswijze. Op latere momenten had Hij het herhaald, en wie geloofden in de ene en ware God kenden geen andere macht buiten Hem. Het boek Job laat zien dat zowel Job als zijn vrienden de hand van God in zijn zegen en onheil zagen.

“Zie nu, dat Ik, Ik het ben, daar is geen God, behalve Mij. Ik dood en doe herleven, Ik verbrijzel en Ik genees, en niemand is er die redt uit mijn macht.” (Deut 32:39)

“Indien u dan aandachtig luistert naar de stem van de HERE, uw God, en al zijn geboden, die ik u heden opleg, naarstig onderhoudt ... De HERE zal over u de zegen gebieden ... De HERE zal over u de vloek, de verwarring en de bedreiging doen komen in alles wat u onderneemt en wat u doet, totdat u verdelgd wordt en snel te gronde gaat vanwege de slechtheid van uw daden, omdat u Mij verlaten hebt.” (Deut 28:1,8,20)

“... Ik [God] ben het ook, die de verderver [Babel/Perzië] geschapen heb om te vernielen.” (Jes 54:16)
“Gebeurt er een ramp in een stad, zonder dat de HERE die bewerkt?” (Amos 3:6)

Maar na de ballingschap blijken veel Joden toch het dualisme van de Perzen te hebben overgenomen. De Joodse literatuur, met haar uitvoerige verhalen over goede en slechte engelen, toont hoe sterk de Perzische opvattingen de Joden hebben beïnvloed. Overal zagen zij ‘demonen’, die konden eten en drinken, zich voortplanten en sterven en vooral woonden op onreine plaatsen, zoals grafsteden en begraafplaatsen (Matteüs 8:28; Marcus 5:2) en de woestijn waar geen reinigingswater was. Zij werden beschouwd als de oorzaak van allerlei rampen, ziekten en kwalen, en er bestonden allerlei tovermiddelen, waarmee geestenbezweerders de onreine geest uit een zieke konden verdrijven (vergelijk Handelingen 19:13). De ‘overste van de boze geesten’ had zelfs een naam: *Beëlzebub* (Matteüs 12:24; Marcus 3:22; Lucas 11:15).

Het is best te begrijpen dat de Sadduceeën niet, zoals de Farizeeën, geloofden in ‘boze geesten’ (‘demonen’) en gevallen engelen (Handelingen 23:8), omdat hiervan niets is terug te vinden in de eerste vijf boeken. In andere boeken van het Oude Testament ook niet, maar die erkennen zij niet. Dat laatste ging uiteraard te ver, evenals hun ontkenning van alles wat bovennatuurlijk was, dus ook wonderen en de verschijning van engelen.

Eigenlijk is geloof in ‘boze geesten’ (‘demonen’) verwant aan het animisme, waarin voor elk verschijnsel een geest of god verantwoordelijk wordt gehouden. Vroeger waren veel ziekten, die in

onze wetenschappelijke tijd een duidelijke oorzaak en verklaring hebben, onbekend en onbegrepen. Maar zelfs in deze tijd geloven velen nog in dergelijke 'boze geesten' ('demonen'), en menen dat daar in de Bijbel menig bewijs voor te vinden is. Helaas leven veel mensen daardoor in de angst dat zij, alleen al door te ontkennen dat zij bestaan, in hun macht kunnen komen. Dat ook mensen met een behoorlijke Schriftkennis blijven vasthouden aan deze opvatting is ronduit verbijsterend, omdat het opvallende contrast in het geloof van Israël voor en na de ballingschap tot nadenken zou moeten stemmen. Voor een goed begrip is het noodzakelijk onderscheid te maken tussen de opvattingen van de Farizeeën en het volk en de duidelijke leer van Jezus en de apostelen. Want waarom zou het per definitie zo moeten, dat Jezus onderschrijft wat Hij niet bestrijdt? We zullen zien dat, door dit juist niet te doen, zijn overwinning op de zonde en de dood des te sterker overkomt.

Wat nog rest

Er resten ons nog een verklaring van de achtergrond van Jezus' verzoeken/beproevingen in de woestijn (en ook die van zijn volgelingen), en enkele passages waar we tot nu toe niet bij hebben stilgestaan. De verklaring van sommige daarvan ligt in het verlengde van wat we eerder hebben aangevoerd. Andere vragen meer aandacht omdat ze als 'bewijs' worden gebruikt voor het bestaan van een bovennatuurlijke kwade macht. Maar om dat goed en duidelijk te doen, moeten we tegelijkertijd iets zeggen over beeldgebruik, personificatie en representatie in de Bijbel, evenals iets over de heersende opvattingen in de tijd van Jezus.

Een schildering van de werkelijkheid

De oosterling is niet altijd concreet. Iemand schreef eens dat zij met woorden een beeld schilderen van de werkelijkheid. Het beeld is te herkennen, maar het is geen foto. De schilder kan dingen weglaten en toevoegen, om wat hij wil vertellen zo duidelijk mogelijk te maken. De Nederlandse schilder Johannes Vermeer was daar een meester in. Maar de grote Meester is God, die het geestesoog van Zijn dienaren de dingen laat zien zoals Hij die ons wil vertellen. Het scheppingsverhaal in Genesis is zo'n meesterwerk. Het schilderij toont wat we moeten weten, de rest is weggelaten. Maar ook de verschillen in de Evangelieën zijn hiermee te verklaren: afhankelijk van het doel, en dus de boodschap, worden gebeurtenissen vermeld of weggelaten – zelfs de tijdsvolgorde kan daaraan ondergeschikt zijn. Trouwens: Paulus schrijft heel toepasselijk dat de evangelisten ons Jezus als gekruisigde voor de ogen hebben geschilderd (Galaten 3:1).

Het Goddelijk rechtsgeding

Eén van de manieren om in beelden te spreken, is het toepassen van iets uit het 'aardse leven' op de 'hemelse dingen'. Zo is één van de beelden die de Bijbel ons schetst, dat van een rechtsgeding tussen God en mensen (zie bijvoorbeeld Jesaja 3:13 en 50:8; Jeremia 2:9). We hebben daar in het gedeelte over de 'satan' in Job al over geschreven. In dat rechtsgeding is er een aanklager, een pleitbezorger en een Rechter. Hierbij gaat het niet zozeer om de letterlijkheid, maar om een voor ons mensen begrijpelijke voorstelling van wat een rechtvaardig oordeel is.

De aanklager van Job

Het Hebreeuwse woord voor aanklager is *satan*. Evenals bij het woord *malak* en *angelos*, ons woord 'engel', uit het verband of door de aanduiding 'uit de hemel', duidelijk moet worden of het om een menselijke of hemelse boodschapper gaat, moet vaak uit het verband blijken wie de aanklager is; en ook hier kan sprake zijn van een hemelse of menselijke. De hemelse aanklager kan echter ook verwoorden wat menselijke aanklagers zeggen. Dan zitten zij achter de aanklacht, en dus achter de aanklager. Let op: de 'satan' zit dus niet achter de aanklachten van die mensen. Zo is op Job niets aan te merken, totdat sommigen jaloers achterdochtige vermoedens gaan uiten. Zij vragen zich af of hij wel eerlijk aan zijn rijkdom is gekomen; geven zelfs voorbeelden van wat hij gedaan zou hebben. De 'satan' brengt hun 'getuigenissen' dan voor het gerecht. Ze moeten worden uitgezocht. Hij kan niet anders, want dat is de basis van elk Goddelijk geding. Er moet namelijk voor God, engelen en mensen, van ieder mens duidelijk zijn wie rechtvaardig is en wie niet. En het is vooral van het

grootste belang dat God rechtvaardig blijkt te zijn in zijn keuzes en oordelen. Want als Hij onrechtvaardig is, met welk recht zal Hij ons dan oordelen? Dus als God Job zegent, moet Job dat waard zijn en mag God hem niet voortrekken. Evenals in menselijke rechtsgedingen vertegenwoordigt de 'satan' iets of iemand. In het Goddelijk rechtsgeding vertegenwoordigt hij in de eerste plaats 'de Wet', en hij toetst of wat iemand doet daarvan afwijkt. Maar hij vertegenwoordigt ook hen die 'de zondaar' aanklagen. Op grond van hun getuigenissen en de aard van de afwijking, klaagt hij aan en komt de Rechter tot een oordeel: vrijspraak (rechtvaardiging) of veroordeling. Die Rechter is uiteraard God. In de Wet, die Hij Israël door Mozes gaf, legde Hij veel straffen op overtredingen al vast. In Israël waren 'de oudsten', de leiders van het volk, belast met de rechtspraak; zij vertegenwoordigden God, en er werd van hen verwacht dat zij in Zijn geest (rechtvaardig, barmhartig, geduldig en genadig) en in overeenstemming met de Wet oordeelden. De koning was de hoogste rechter, die oordeelde in moeilijke gevallen. Zijn oordeel gold alsof God Zelf, of 'de Engel van Zijn Aangezicht', had gesproken.

In het OT zien we de behoefte aan een pleitbezorger, advocaat. Job heeft dat heel sterk. Hij is kennelijk door God om iets veroordeeld, maar weet niet waarom. Daarom wil hij dat er iemand tussenbeide komt. Dat is niet vreemd, want er zijn voorbeelden van. Zo pleitte Abraham voor de mogelijke rechtvaardigen in Sodom en Gomorra, Mozes in de woestijn voor het zondige volk, Daniël en Nehemia voor het volk in ballingschap en dat Jeruzalem niet – net als Sodom en Gomorra – onder 'een straf van eeuwig vuur' zou blijven liggen (Judas 7); dus niet voor altijd verwoest zou blijven, maar herbouwd worden.

De aanklager van Jozua

In Zacharia 3 staat een sprekend voorbeeld van zo'n rechtsgeding. Voordat de Levitische priester Jozua als Hogepriester wordt aangesteld, moet worden onderzocht of hij geschikt is. En niet iedereen is daarvan overtuigd; hij komt namelijk uit ballingschap. "Jozua was met vuile klederen bekleed" is het beeld voor zijn zondigheid. Jozua moet dan als het ware voor de Rechter verschijnen en de 'satan' gaat aan Jozua's rechterhand staan "om hem aan te klagen" (Grieks: *antimeikai*: aanklagen, weerstaan, pleiten tegen). Maar de aanklager vertegenwoordigt de mensen die vinden dat hij niet geschikt is. Zij zijn ertegen en pleiten tegen hem. Mogelijk zijn dit de mannen die vóór de Engel van de HERE staan, tot wie de Engel zegt: "doe hem de vuile kleren uit", want "Ik neem uw [Jozua's] ongerechtigheid van u weg". En zij moeten hem dan het hogepriesterlijk gewaad aantrekken. De bestraffing van 'satan' moet daarom de bestraffing van deze aanklagers zijn. Let op: het is een beeld, geen reële situatie! De werkelijke boodschap van dat visioen is Gods verzekering, dat Hij desondanks het goede blijft zoeken voor Jeruzalem. Volgens de strikte bepalingen van de Wet zijn zij wel degelijk schuldig, en staat de aanklager dus in zijn recht.

Judas gebruikt het beeld in Zacharia in een breder verband. De klacht tegen Jozua was namelijk een symptoom van de verwerping van de terugkeer van Israël naar eigen land (de bewoners van het land verzetten zich daartegen; zie Ezra 4:4 en 5). Hij noemt de Engel van de HERE *Michael* en in plaats van 'satan' schrijft hij 'duivel' (het Griekse *diabolos*, zoals de Septuaginta dat gebruikt in Zacharia 3; dus we hoeven daar niets achter te zoeken). Wat Judas vervolgens doet, is zijn volksgenoten (Israël) laten zien dat zij nu hetzelfde doen tegenover de volgelingen van Jezus als de bewoners van hun land in de tijd van Zacharia, Ezra en Jozua: zij verwerpen hen en klagen hen aan. Maar zoals de Engel Jozua en Israël met hem niet veroordeelde, zo verklaart God nu ook de klachten van de Joden voor niet ontvankelijk. Wat is dan dat 'lichaam van Mozes'? Niet zijn letterlijke lichaam na zijn dood op de berg, waarnaar de vertalers verwijzen. Daar was helemaal geen probleem mee, want de engelen hebben hem begraven op de berg, vanwaar hij het land mocht zien voordat hij stierf. Hij was al veroordeeld om zijn zonde tegen de HERE. De christelijke gemeente wordt 'het lichaam van Christus' genoemd; 'het lichaam van Mozes' staat daar tegenover als het Israël van het Oude Verbond. Dat Israël werd aangeklaagd door de bewoners van het land, en datzelfde Israël is nu de aanklager van het volk van het Nieuwe Verbond. Maar wie is dan nu de Pleiter, Voorspraak, voor Gods volk?

De Pleiter van het Nieuwe Verbond

In Romeinen 8:31-34 komt het beeld van een rechtsgeding weer terug. En juist dit gedeelte laat heel duidelijk zien wat we hiervoor hebben geschetst:

“Als God vóór ons is, wie zal tegen ons zijn? ... Wie zal uitverkorenen van God beschuldigen? God is het, die rechtvaardigt; wie zal veroordelen? Christus Jezus is de gestorvene, wat meer is, de opgewekte, die aan de rechterhand van God is, die ook voor ons pleit.”

De beschuldigers van de uitverkorenen zijn hun menselijke tegenstanders; in die tijd de Romeinse overheid en Joden die vasthielden aan de Wet. Christus pleit zijn volgelingen echter vrij van hun beschuldigingen.

Er zijn echter ook beschuldigingen die op zich terecht zijn. Niemand is zonder zonde. Onder het Oude Verbond moest een offer voor gedane zonden worden gebracht, en op een daarbij gevoegd berouwvol gebed schonk God vergeving. De taak van de priesters was de zondaren daarbij te helpen. Zo ging de hogepriester eenmaal in het jaar met het bloed van een offerdier het Heiligste van de Tabernakel of Tempel binnen, om terug te keren met een zegen van God. De brief aan de Hebreëen toont dan ook een ander aspect van het pleiten door Christus. Hier wordt Hij voorgesteld als de Hogepriester, die met zijn eigen bloed het Heiligste – in zijn geval de hemel – is binnengegaan. “De hoofdzaak van ons onderwerp is, dat wij zulk een hogepriester hebben, die gezeten is aan de rechterzijde van de troon van de majesteit in de hemel ...” (Heb 8:1). In het geding, dat de aanklager, de ‘satan’, tegen Christus’ volgelingen aanspant, omdat zij door hun zonden het eeuwig leven niet waard zijn, treedt Hij ten behoeve van hen op. Hij pleit hen vrij op grond van hun smekingen om de genade van God over hun zonden, en van het offer dat Hij voor hen gebracht heeft.

Zacharia 3 wijst vooruit naar de Messias (de Knecht en Spruit in vers 8). Als Jezus bestemd is Koning en Hogepriester te worden, moet ook Hij getoetst worden. Is Hij de geschikte Persoon? Is er niets op Hem aan te merken? Want als dat zo is, is Hij aan de dood onderworpen en kan Hij niet de beloofde eeuwig levende Koning en volmaakte Hogepriester zijn, die niet eerst voor zichzelf een zondoffer moet brengen. Voordat Jezus zijn bekendmaking van het Koninkrijk begint, die zal uitlopen op zijn offerdood door kruisiging, wordt Hij op de proef gesteld, om te onderzoeken of Hij tegen de verleidingen opgewassen is: de kracht die Hij ontvangen heeft om wonderen te doen voor zichzelf gebruiken, zichzelf koning maken of zich door mensen tot koning te laten uitroepen, ‘een teken uit de hemel’ tonen dat zal bewijzen dat Hij door God verkoren is. Ook dit moeten we weer zien in het kader van het rechtsgeding: het is de taak van de ‘satan’ dit te doen. Dat hij in Matteüs en Marcus ‘duivel’ wordt genoemd, hoeft geen probleem op te leveren; want Matteüs noemt hem zowel ‘verzoeker’/ ‘beproefer’, als ‘duivel’, als ‘satan’. Hij is dus één en dezelfde. Nogmaals: de Griekse vertaling (Septuaginta) van het woord *satan* is *diabolos*. Dat het hiermee niet afgelopen is, tonen de woorden van Lucas in 4:13 “En toen de duivel alle verzoeken voleindigd had, week hij van hem voor een tijd” (Leidse Vertaling). Tijdens zijn predikingswerk komen deze verzoeken, verleidingen, steeds weer op Hem af. Mensen gaan naar Hem toe met iets “om Hem te verzoeken”, “Hem in verzoeking te brengen”. Aan het eind daarvan bedankt Hij zijn discipelen dat zij bij Hem zijn gebleven in zijn verzoeken/beproevingen (Lucas 22:28). Als Hij ook maar aan één hiervan had toegegeven (zoals Mozes in de woestijn), was Hij niet geschikt om de eeuwige Koning van de gehele aarde te worden. Maar Hij bleef zonder zonde en er kon niets tegen Hem worden aangevoerd (zie Daniël 9:26). Ook aardse rechters – de Joodse Raad, Herodes en Pilatus – konden niets vinden dat tegen Hem getuigde. Jesaja had Jezus al in een visioen als onberispelijke Knecht gezien:

“Hij [God] is nabij, die mij recht verschaft; wie wil met mij een rechtsgeding voeren? Laten wij samen naar voren treden. Wie zal mijn tegenpartij in het gericht zijn? Hij nadere tot mij. Zie, de Here HERE helpt mij, wie zal mij dan schuldig verklaren?” (Jes 50:8,9)

Verklaringen voor het onbekende

Wij mensen hebben een hoge mate van intelligentie, die ons in staat stelt te redeneren. Gepaard aan onze nieuwsgierigheid en vindingrijkheid, zoeken wij overal een verklaring voor. Hieruit is de wetenschap geboren. In de tijd van Jezus en de apostelen was niet alles wetenschappelijk verklaarbaar. De Grieken waren heel ver gekomen, maar wisten bij lange na niet wat 'wij' nu weten. De medische wetenschap kent van bijna alle ziekten de verwekker, de afwijking in het DNA, etc. Astronomen menen terug te kunnen kijken tot wat zij 'de oerknal' noemen, het ontstaan van alles. Biologen zeggen de ontwikkeling van alle leven, van microbe tot mens, te kennen. Maar is dit niet alles schijn? Wat zij zeggen te weten, is wat zij zien en wat zij menen daaruit te moeten afleiden. Maar niet alles kan gezien worden. Veel wetenschap wordt bedreven zonder rekening te houden met het bestaan van de Schepper van het heelal en alle leven. Zij die uitgaan van eindeloze (wetmatige) biologische processen, proberen ons wetenschap als vervanger van religie te verkopen: 'hoe meer we weten, hoe meer we gaan inzien dat alles onderworpen is aan natuurlijke wetten, en dus dat daar geen God voor nodig is'. Maar is dat een wetenschappelijk houdbare hypothese? Het bestaan van een Schepper God is niet wetenschappelijk te bewijzen, maar niet uit te sluiten. Het zou daarom wetenschappelijker zijn om het mogelijk bestaan van God mee te nemen in onderzoek, dan Zijn bestaan op voorhand te ontkennen. Veel van wat men zegt te weten, was eerst gebaseerd op veronderstellingen, dus op wat er nog niet zichtbaar was. 'Zwarte gaten' zijn onzichtbaar, maar het verdwijnen van hele sterrenstelsels duidde erop dat er iets moest zijn dat daarvoor verantwoordelijk is.

Ook in de Bijbel vinden we menselijke verklaringen voor optredende verschijnselen. Men was toen nog niet zover dat 'de wetenschap' het religieus besef had verdrongen. Integendeel: voor alles wat niet vanuit 'de natuur' verklaarbaar was, moest 'een hogere macht' verantwoordelijk zijn. Paulus zag in Athene dat er voor elk deeltje van het menselijk leven en de natuurwereld godenbeelden en altaren waren. De mensen waren zelfs bang dat ze een god vergaten, en te maken zouden krijgen met zijn of haar misnoegen daarover. Dat bracht Paulus tot deze woorden:

"Mannen van Athene, ik zie voor mijn ogen, dat u in elk opzicht buitengewoon ontzag voor godheden hebt; want toen ik door uw stad liep en de voorwerpen van uw verering bekeek, heb ik ook een altaar gevonden met het opschrift: aan een onbekende god. Wat u dan, zonder het te kennen, vereert, dat verkondig ik u. De God, die de wereld gemaakt heeft en al wat daarin is ..." (Hand 17:22-24).

Als bewijs voor Gods bestaan voerde hij de opstanding uit de dood aan van 'een man', die deze God heeft aangewezen om de wereld rechtvaardig te oordelen (verzen 30-34). Met andere woorden: zonder die God is niets te verklaren, en buiten Hem om zal de mensheid verloren gaan. Want als er geen opstanding is, houdt met de dood alles op. Of anders gezegd: als die 'man' werkelijk is opgestaan en tot Rechter is aangesteld over andere mensen, moet er een God die daarvoor verantwoordelijk is, en is het echt een zaak van leven en dood als je niet in Hem gelooft en Hem niet dient.

Dat lijkt voor wie zeggen in die God te geloven, een open deur; maar is dat echt zo? In Jezus' tijd geloofden de Joden dat die God "één is en dat er geen ander is dan Hij" (Mar 12:32). Dat waren tenminste de woorden van een schriftgeleerde tot Jezus. Maar geloofden hij, zijn collega's en de mensen die zij moesten onderwijzen zelf wel echt wat zij zo stellig als Schriftuurlijk feit aanvoerden? De praktijk toont van niet; want zij hadden een bepaald idee van God en Zijn plan met de nakomelingen van Abraham, Izak en Jakob, dat hen ertoe bracht er toch vanuit te gaan dat er anderen zijn dan Hij, namelijk kwade machten.

De verantwoordelijkheid voor de zonde en haar gevolgen ligt bij de mens

Al eerder hebben we gezien dat de Israëlieten tijdens hun ballingschap in het Medisch-Perzische Rijk kennis maakten met de leer van een macht van het licht en een macht van de duisternis. De eerste zorgde voor al het goede dat de mens ontmoet, de tweede werd verantwoordelijk gehouden voor al het onheil dat hem treft. Deze leer past echter niet bij de openbaring van de ene God, die zich ver-

antwoordelijk stelt voor alles wat de mens op zijn levensweg ontmoet – goed en kwaad. Zij hebben Gods woorden echter niet ter harte genomen, en deze leer overgenomen. In de tijd van Jezus was er een algemeen verbreid geloof in boze geesten (demonen) en een wezen dat hen bestuurd (Beëlzebul). De begrippen 'satan'/diabolos', boze geesten, duisternis, en dergelijke, hadden een andere invulling gekregen dan zij eerst hadden. Niet door nadere openbaring van de kant van God, maar vanuit ongeloof en menselijke onwetendheid en angst. Jakobus beschrijft heel duidelijk de oorzaak van de zonde: "de zuiging en verlokking van zijn eigen [die van de mens] begeerte" (Jak 1:14). De enige andere mogelijkheid die hij ziet, als niet wij verantwoordelijk zijn, is dat God ons verleidt tot zonde. En dat zou niet kunnen, want "God kan niet door het kwade verzocht worden en Hijzelf brengt ook niemand in verzoeking" (vs. 13). De derde, zo populaire, optie van verzoeking door een bovennatuurlijke macht, komt voor hem niet in aanmerking. Hij ziet de verzoeken als niets anders dan de beproeving van ons geloof. Net als bij Jezus moet duidelijk worden of wij het waard zijn Gods kinderen te zijn en het eeuwige leven te ontvangen. Daarvoor is het nodig weerstand te leren bieden tegen verleidingen tot zonde. Jakobus heeft het daarom over 'de proef doorstaan' (vers 12) en "de beproefdheid van uw geloof" (vers 3). En hij staat daarin niet alleen. Zie, onder andere, Jezus in Lucas 8:13; Paulus in Romeinen 5:4 en 6:10, 2 Korintiërs 8:2; Petrus in 1 Petrus 1:7 en 4:12.

Wat wij geloven is van levensbelang

Maar er is een ander kwalijk aspect aan dit 'geloof' in een bovennatuurlijke kwade macht. Toen de eerste mensen in de Hof zondigden, probeerden zij de verantwoordelijkheid meteen van zich af te schuiven: Adam naar zijn vrouw (eigenlijk naar God, Die hem zijn vrouw gaf), en zij naar de slang. Maar God legde de verantwoordelijkheid bij de mens. De aardbodem werd omwille van hem 'vervloekt', en zou niet meer zomaar voortbrengen wat hij verwachtte. Daarnaast zou hij te maken krijgen met lichamelijk ongemak en verval, met uiteindelijk de dood. Deze vloek werd uitgesproken en uitgevoerd door God en Zijn engelen – dus niet door de slang of de 'satan'.

Alleen door erkenning van gedane zonden, gevolgd door berouw en bekering (zichtbaar in het doen wat God vraagt: a) in het OT het brengen van een offer en sinds de komst van Christus de doop; en b) het volgen van een andere levenswijze), kon en kan de mens vergeving van zonden ontvangen. Het invoegen door de mens van een 'duivel'/satan' en 'boze geesten' is niets anders dan een poging de eigen verantwoordelijkheid af te schuiven: 'de duivel/satan zette mij ertoe aan'; of 'die persoon heeft een boze geest, want ...'. Maar wie dat doet zal nooit tot erkenning van zonde komen, en dus ook geen vergeving daarvan ontvangen.

"Zoals zij zeggen"

Laten we eens kijken naar Openbaring 2:24, waar Christus Jezus in een brief zegt: "Maar Ik zeg tot u [de oudsten van de gemeente in Thyatira] en tot de anderen in Thyatira, die deze leer [van ontucht plegen en afgodenoffers eten – vers 20] niet hebben, en die niet – zoals zij zeggen/het noemen – de diepten van de satan hebt leren kennen ...". De 'satan' is dus niet Jezus' verklaring van een afwijkende leer, maar die van de verkondigers van die leer zelf.

Het is de leer die Paulus voor Timoteüs beschrijft als: "... onheilige, holle klanken en de tegenstellingen van de ten onrechte zo genoemde kennis" (1 Tim 6:20). Dit voortbrengsel van menselijke redenering houdt bijvoorbeeld in, dat je de genade niet ten volle kunt leren kennen als je niet zo erg mogelijk gezondigd hebt. Het leren kennen van 'de diepten van de satan' is uiteindelijk niets anders dan een manier van zeggen voor het zelf ervaren wat 'de zonde' is – en uit wat hier verder over wordt gezegd, komt dit neer op meedoen met wat de zondaars, de afgodendienaars, doen. Het is niets anders dan de rechtvaardiging om te zondigen. De verleider is een vrouw die Izébel wordt genoemd. Zij is 'de slang' van die tijd, die niet in dienst staat van een wezen 'satan', maar van 'de zonde'. En Christus en 'de zonde' hebben niets met elkaar gemeen. Paulus maakt dat in Romeinen 6:13-19 en Galaten 2:17 heel duidelijk. Niet door het uit ervaring leren wat zonde is, maar door niet te zondigen wordt een mens behouden: "Wat zullen wij dan zeggen? Mogen wij bij de zonde blijven, opdat de

genade toeneme? Volstrekt niet! Immers, hoe zullen wij, die voor de zonde gestorven zijn, daarin nog leven?" (Rom 6:1,2). Maar, zal iemand zeggen, dat is toch overduidelijk! Kennelijk niet, want ten eerste zou Paulus dit dan niet hebben hoeven schrijven, en ten tweede wordt dit 'geloof' nog steeds in een bepaalde vorm aangehangen. Uit eigen ervaring weet ik, dat er velen zijn die anderen 'hel en verdoemenis prediken', vanwege wat zij zien als zonde, maar zelf hun levenswijze niet afstemmen op die van Christus, omdat de huidige wereld 'beheerst wordt door satan' en zij daarom niet anders kunnen doen dan zondigen. Dit is niets anders dan waar Jezus over spreekt, als hij zijn volksgenoten toont hoe de Farizeeën hen in slavernij houden: "... doe niet naar hun werken, want zij zeggen het [wat anderen moeten doen], maar doen het [zelf] niet" (Mat 23:3).

"Al zei ik het u, u zou het toch niet geloven"

Jezus spreekt niet altijd in directe bewoordingen, maar in beeldspraak. Zelfs zijn discipelen begrijpen niet altijd wat Hij wil zeggen. In het evangelie naar Johannes zien we daar een voorbeeld van bij het overlijden van Lazarus:

"Lazarus, onze vriend is ingeslapen, maar ik ga daarheen om hem uit de slaap te wekken ... Jezus had het bedoeld van zijn dood; zij echter meenden, dat Hij het van de rust van de slaap bedoelde. Toen zei Jezus ronduit tot hen: Lazarus is gestorven ..." (Joh 11:11-15).

In dit evangelie zijn er meer van zulke voorvallen. De meest verstrekkende is hoofdstuk 6, waar Jezus spreekt over zichzelf als het ware manna dat uit de hemel is neergedaald, en als een offerlam waarvan zijn volgelingen het vlees moeten eten en het bloed drinken. Zij die dit horen nemen het letterlijk en vinden het daarom aanstootgevend (verzen 48-59). Ook veel van zijn volgelingen vinden zijn woorden niet te verdragen; en als Hij daarna ook nog eens zegt dat Hij zal opvaren "naar waar Hij tevoren was", verlaten velen Hem (verzen 60-66). Maar Hij doet geen moeite hen tegen te houden, omdat zij niet tot de erkenning zijn gekomen dat Hij "de heilige van God" is (verzen 67-71). Met andere woorden: zij geloven, ondanks zijn wonderen, niet wat Hij zegt. Tot in de bovenzaal toe vragen zijn discipelen Hem steeds weer niet in beelden tot hen te spreken, maar ronduit te zeggen wat Hij bedoelt. En als Hij dat doet, zeggen zij: "Zie, nu spreekt U vrijuit, zonder beeldspraak te gebruiken". De vraag is echter of zij dan ook geloven wat Hij zegt; want Jezus reageert met: "Gelooft u nu?". En daar gaat het uiteindelijk om (Johannes 16:1-33). En als zijn trouwe kring van discipelen nauwelijks gelooft wat Hij zegt, hoe is het dan met anderen? Jezus' verwijt is dat, ook al zegt Hij hen de waarheid, zij het toch niet zullen geloven. Als Hij voor de Raad staat, en zij Hem de vraag stellen die zij tijdens zijn predikingswerk zo vaak gesteld hebben: "Indien U de Christus bent, zeg het ons dan", antwoordt Hij hen: "Al zei ik het u, u zou het toch niet geloven" (Luc 22:67). En dat zou ook zo zijn geweest als Hij het bestaan van een bovennatuurlijke macht van het kwaad had ontkend!

De kwestie van het bovennatuurlijke

Jezus Christus moest zijn werk doen onder een volk, dat behalve kennis van de Wet allerlei ideeën en opvattingen had, die niet overeenkwamen met wat God hen had gezegd. Zo lezen we, bijvoorbeeld, zowel in de evangeliën als in Handelingen, dat de partij van de Sadduceeën niet geloofde in de opstanding van de doden (Matteüs 22:23). Dit onder invloed van de Griekse filosofie van, onder andere, Plato, die uitging van een eeuwige ziel die bij de dood gescheiden werd van het lichaam. En omdat het kwaad iets van het lichaam was, vond men een vereniging van de ziel met het lichaam in een opstanding absurd.

Als we dan kijken naar hoe Jezus hiermee omgaat, zien we dat Hij geen uitgebreid theologisch be-toog houdt, vele Schriftpassages aanhalend om te bewijzen dat zij ongelijk hebben. Hij spreekt hen streng aan, omdat zij niet geloven in Gods beloften, noch in Zijn kracht om die te vervullen: "U dwaalt, want u kent de Schriften niet noch de kracht van God" (Mat 22:29). En om dat aan te tonen, daagt Hij hen uit een antwoord te geven op de vraag, hoe Gods beloften aan Abraham, Izak en Jakob aan hen persoonlijk vervuld kunnen worden, als het zo is dat zij niet zullen opstaan. Zij zijn im-

mers al lang overleden! (Matteüs 22:31,32). Zij geloven eigenlijk in niets bovennatuurlijks: niet in engelen en niet in wonderen: "Want de Sadduceeën zeggen, dat er geen opstanding is, noch engel of geest, maar de Farizeeën belijden zowel het een als het ander" (Hand 23:8). Deze woorden willen echter helemaal niet zeggen dat, omdat de Sadduceeën ongelijk hebben, de Farizeeën gelijk hebben. Wel geloven de laatsten terecht dat er engelen bestaan en werkzaam zijn op aarde, en ook dat er een opstanding zal zijn. Maar hoe zit het met 'geest'. Terecht geloven zij dat Gods Geest werkzaam is in Zijn profeten. Zij geloven echter ook dat er een bovennatuurlijke macht, geest, is die God tegenwerkt. De vraag is of dat juist is.

In Matteüs 12 vanaf vers 22 lezen we over één van de dieptepunten in Jezus' werk onder zijn volk. Hij spreekt als geen ander vóór Hem gesproken heeft, en doet ongekende wonderen, zodat ten minste één van de Farizeeën moet erkennen dat dit alleen mogelijk is als God met Hem is (Johannes 3:2). Het probleem is echter, dat zij alles wat niet toegeschreven kan worden aan God, toeschrijven aan een 'boze geest' (Beëlzebul) met zijn dienaren, de 'boze geesten' ('demonen'). En omdat zij – om allerlei redenen – Jezus niet beschouwen als door God gezonden, moet wat Hij doet wel door een 'boze geest' worden gedaan. Het is in ieder geval een consequente redenering, want het is het een of het ander natuurlijk. Daarnaast beschouwen zij mensen die een ongeneeslijke ziekte hebben als 'bezeten door een boze geest'. Zie *Demonen* in deze studiereserie

"Want u zegt ..."

Als Jezus dan opnieuw een groot wonder heeft gedaan, en het volk zijn enthousiasme daarover niet onder stoelen of banken steekt, zeggen de Farizeeën: "Deze drijft de boze geesten slechts uit door Beëlzebul, de overste van de (boze) geesten" (Mat 12:24, Mar 3:22, Luc 11:14). In het evangelie naar Johannes wordt Hij daarom regelmatig 'bezeten' genoemd (7:20, 8:48, 8:52, 10:20). Vaak wordt gezegd dat Jezus' reactie aantoont, dat Hij geloofde in het bestaan van 'boze geesten', op de wijze als de Farizeeën deden. Maar bekijk zijn antwoord nog eens goed: "En indien de satan de satan uitdrijft, is hij tegen zichzelf verdeeld ..." (Mat 12:26). In Lucas is dat nog duidelijker: "Indien ook de satan tegen zichzelf verdeeld is, hoe zal zijn koninkrijk kunnen standhouden? Want u zegt, dat Ik door Beëlzebul de boze geesten uitdrijf. Indien Ik door Beëlzebul de boze geesten uitdrijf, door wie doen uw zonen het dan?" (Luc 11:18,19). De kernvraag is hier: doe Ik dit door de heilige Geest, of met de hulp van 'de satan'/Beëlzebul? Omdat duidelijk is dat het eerste het geval is, is er geen bewijsvoering nodig of er ja dan nee een 'overste van de boze geesten' bestaat. Daarom kan er met indien heel goed 'stel nu eens dat ...', of 'laten we er eens van uitgaan dat ...' bedoeld zijn. Dat dit aannemelijk is, blijkt uit Jezus' hele verdere betoog, dat begint met het tonen van de absurditeit van hun redenering. Want welk belang zou een 'overste van de boze geesten' hebben bij het uitdrijven van zijn dienaren? Welk doel zou dat dienen? In Marcus 3 is dit het duidelijkst met – nadat Hij gevraagd heeft "Hoe kan de satan de satan uitdrijven?" – een drie maal herhaald indien, in twee voorbeelden en een conclusie van hoe tegenstrijdig hun woorden zijn:

"En indien een koninkrijk tegen zichzelf verdeeld is, kan dat koninkrijk zich niet staande houden" (vs. 24);

"En indien een huis tegen zichzelf verdeeld is, zal dat huis niet kunnen bestaan" (vs. 25).

Dus: "En indien de satan opstaat tegen zichzelf en verdeeld is, kan hij niet bestaan, maar is hij aan zijn einde" (vs. 26).

En zoals we zullen zien, is dat laatste waar het Jezus om gaat: dan is hij aan zijn einde. Dus niet om zijn al dan niet bestaan, maar om zijn einde.

Zo bereikt Jezus meer dan wanneer Hij uit de Schriften aantoont dat God in Jesaja had gezegd ..., etc. Dat zouden zij toch niet geloofd hebben, omdat zij enerzijds vastgeroest zitten in hun overtuiging, maar anderzijds – en dat is in dit verband veel belangrijker – omdat hun woorden bedoeld zijn om Jezus in een kwaad daglicht te stellen tegenover het volk, en zo machteloos te maken. Want wie

zou om willen gaan met de tegenstander van God, met 'satan'? Zij hebben echter niet Jezus in de hoek gedreven – waar zij Hem, in hun jaloezheid en angst hun positie te verliezen, hadden gezien – maar zitten nu zelf in de hoek met een onoplosbaar probleem: hun hele idee over gerechtigheid, zonde en oordeel (rechtvaardigheid en straf) staat ineens op losse schroeven.

Sterker dan de sterke

De verdere sleutel tot het begrijpen hiervan zijn Jezus' daaropvolgende woorden:

"Maar niemand kan het huis van de sterke binnengaan en zijn huisraad roven, als hij niet eerst die sterke heeft gebonden. Dan zal hij zijn huis plunderen." (Mat 12:29, Mar 3:27)

"Wanneer een sterke, goed gewapende man zijn eigen hof bewaakt, is zijn bezit in veiligheid. Maar wanneer iemand, die sterker is dan hij, hem aanvalt en hem overwint, rooft deze zijn wapenrusting, waarop hij vertrouwde, en verdeelt zijn buit." (Luc 11:21,22)

Wat wil dit zeggen? Wat is het huis? Wie is de sterke? Wie is sterker dan die sterke? Wat is de huisraad, het bezit van de sterke, die de buit wordt van de sterkere?

De pijnlijke dagelijkse realiteit voor de Joden was, dat zij 'het bezit' waren van de Romeinen. Daarom verwachtten zij dat de Messias zou komen om hen uit hun hand te bevrijden. In die zin zou Jezus dan 'de sterke' kunnen zijn, die het huis van de keizer van Rome (de goed gewapende man die zijn eigen hof bewaakt) binnengaat om zijn macht te breken (de wapenrusting roven) en het volk van God uit diens hand te bevrijden om het als buit mee te voeren naar zijn eeuwig Koninkrijk. Zo zouden zijn Joodse toehoorders het uiteraard het liefst begrepen hebben en zien gebeuren. Er is echter geen aanleiding zijn woorden zo op te vatten, omdat er geen enkel verband is met wat Hij bezig is duidelijk te maken. Niet het bezit zijn van een buitenlandse macht is het probleem, maar het bezit zijn van volksgenoten die hen in slavernij houden met wetten en overleveringen, en hen van hun werkelijke Verlosser afkerig maken. De Joodse leiders wanen zich sterk, omdat zij door de Romeinen worden gebruikt om de Joden rustig te houden en zo opstanden te voorkomen. Velen van hen zijn echter slechts bezig met hun eigen belang. Ze worden geldzuchtig genoemd (Lucas 16:14), en uit op roem en eer bij de mensen (Lucas 11:43, 20:46; Matteüs 6:16) – de bekende menselijke zwakheden.

Een huis kan een gebouw zijn, maar ook de gemeenschap waar men toe behoort. Zo worden met 'het huis van God' allen bedoeld die God zijn kinderen noemt, Zijn verbondsvolk. Of dat nu het gelovige deel van Israël onder het oude verbond is, of allen – Jood en niet-Jood – die tot geloof in God en Zijn Zoon zijn gekomen. Daarom zegt Jezus, gebruikmakend van het beeld van de vele kamers in het tempelgebouw: "in het huis van mijn Vader zijn vele woningen" (Joh 14:2). In Hebrreeën 3:1-6 betoogt de schrijver, dat Jezus een hogere plaats in Gods heilsorde inneemt dan Mozes. Die was dienaar in Gods huis, maar Jezus is Gods Zoon – en een zoon is hoger in rang dan een dienaar. Het probleem is dat de Joden de tempel als zichtbaar teken van hun rechtvaardigheid beschouwen. Jezus zegt echter dat die tempel niet meer Gods huis is, omdat hij door mensen die beweren in Hem te geloven, wordt ontwijdt. Daarom zegt Hij aan het eind van zijn openbare predikingswerk: "uw huis wordt aan u overgelaten" (Mat 23:38). En dat geldt niet alleen in letterlijke zin wat de tempel in Jeruzalem betreft, maar ook in overdrachtelijke zin. Dat 'huis' omvat ook de synagogen – de leerhuizen waar het woord van God wordt geleerd. Dit hele bestel is een bolwerk van 'de Wet van Mozes', waaronder naast de boeken van wat wij nu het Oude Testament noemen (de Sadduceeën erkenden alleen de vijf boeken van Mozes), ook de 'overleveringen van de ouden' vallen. Daarmee houden de leiders het volk in slavernij. De Joodse leiders hebben zich de positie aangemeten van de meesters van het volk – een positie die zij niet willen afstaan, zeker niet aan 'een man van twijfelachtige afkomst uit Nazaret, die de sabbat schendt'. Dus voor een belangrijk deel uit jaloezie en eigenbelang bestrijden zij dat Jezus door God gezonden, laat staan de Messias is. Zij gedragen zich als 'sterken', die macht hebben over de hen toevertrouwde schapen, en zelfs over Jezus; want het ligt in hun vermogen Hem te (laten) doden.

Wat Jezus de Joodse leiders wil zeggen, is dat Hij Gods schapen uit hun hand zal bevrijden. Hij is immers de Verlosser. Uiteindelijk zal blijken dat Hij sterker is dan zij, omdat Hij macht van God heeft ontvangen en zij eigenmachtig optreden. Zij zijn de 'satan', en niet Jezus, of een bovennatuurlijke macht die bezit van Hem genomen heeft. Let op de woorden die Jezus verder spreekt in ditzelfde gedeelte: "Wie met Mij niet is, die is tegen Mij ...". Met andere woorden: die is mijn tegenstander, mijn 'satan'. En die komt op een dag 'tot een einde': "Want naar uw woorden zult u gerechtvaardigd worden, en naar uw woorden zult u veroordeeld worden" (Mat 12:37). Zij werden veroordeeld in het jaar 70, toen de Romeinen de Joodse opstand braken, en 'het huis dat aan hen overgelaten was' (wat wil zeggen dat God hen had verlaten) leegroofden en verwoestten. En niet alleen dat huis, maar het gehele land werd verwoest en de bevolking gedood of als slaven verkocht. Het oordeel, dat Stefanus zag aankomen, was grimmige en treurige werkelijkheid geworden:

"Hardnekkigen en onbesnedenen van hart en oren, u verzet u altijd tegen de heilige Geest; zoals uw vaders, zo ook u. Wie van de profeten hebben uw vaders niet vervolgd? Zelfs hebben zij hen gedood, die geprofeteerd hebben van de komst van de Rechtvaardige, van wie u nu verraders en moordenaars geworden bent, u, die de wet ontvangen hebt op beschikking van engelen, maar haar niet hebt gehouden." (Hand 7:51-53)

De keuze die zij maakten, was dat Jezus niet door de heilige Geest werd geleid, maar een tegenstander (satan) was van de God die zij meenden zo ijverig te dienen.

"zodat wij geen lust tot het kwade zouden hebben"

Al eerder zagen we dat God Israël had verlaten vanwege hun verzet tegen de heilige Geest, en het toeschrijven van de werking van Zijn kracht aan een boze geest. We moeten echter oppassen dat wij genoegzaam zeggen dat dit hun verdiende loon was, zoals in het verleden is gedaan en helaas nog steeds wordt gedaan. Paulus maakt duidelijk dat wat Israël van Gods oordelen heeft ervaren, is opgeschreven "ter waarschuwing voor ons", "zodat wij geen lust tot het kwade zouden hebben" (1 Kor 10:11 en 6). Zijn persoonlijke waarschuwing aan wie meent rechtvaardig te zijn – zoals eens de Fari-zeëen deden – is: "wie meent te staan, zie toe, dat hij niet valt" (1 Kor 10:12). Alle mensen hebben gezondigd, geen enkele uitgezonderd – behalve Jezus Christus. Daarom zou Gods oordeel over allen terecht zijn. De bedoeling is echter, dat we lering trekken uit wat anderen overkomen is, zodat we niet veroordeeld worden.

"zoals de zonde als koning heerste in de dood"

Jezus' woorden gaan daarom nog veel verder. De grootste tegenstander van de mens is niet de 'satan', maar de dood. Want de zonde kunnen we overwinnen, maar wie zondigt kan aan de dood niet ontsnappen. Paulus beschrijft hem als een heerser: "Want, indien door de overtreding van de ene [Adam] de dood als koning is gaan heersen..." (Rom 5:17). De dood is in algemeenheid een gevolg van de zonde; en die wordt óók voorgesteld als een heerser, regerend door de dood: "zoals de zonde als koning heerste in de dood" (Rom 5:21). Paulus noemt de Wet van Mozes 'de bediening van de dood' (2 Kor 3:7). Want de Wet rechtvaardigt niet, maar leert wat zonde en de straf daarop is (Romeinen 3:20). Maar met Christus' offerdood en opstanding is alles anders geworden: Paulus schrijft dat Hij (Christus) "de dood van zijn kracht heeft beroofd en onvergankelijk leven aan het licht gebracht heeft door het evangelie" (2 Tim 1:10). Hoe? Door vrijwillig (want het doodvonnis over Adam was niet op Hem van toepassing) het dodenrijk binnen te gaan, en zich door zijn Vader daaruit tevoorschijn te laten roepen met een veranderd lichaam, dat niet meer door de dood overweldigd kan worden. Zo verschijnt hij aan Johannes met de woorden: "Ik ben de eerste en de laatste, en de levende, en Ik ben dood geweest, en zie, Ik ben levend tot in alle eeuwigheden, en Ik heb de sleutels van de dood en het dodenrijk" (Op 1:17,18). Zie *De dood, het dodenrijk en de hel* in deze studiereserie.

Wat bedoelt Hij met 'de sleutels van het dodenrijk' hebben? De schrijver van de brief aan de Hebreëen zegt het zo: "... opdat Hij (Christus) door zijn dood hem, die de macht over de dood had, de duivel

(*diabolos*), zou onttronen, en allen zou bevrijden, die gedurende hun gehele leven door angst voor de dood tot slavernij gedoemd waren" (Heb 2:14,15). Toegepast op Jezus' woorden in, onder andere, Matteüs 12:29 ("... hoe kan iemand het huis van de sterke binnengaan en zijn huisraad roven, als hij niet eerst die sterke heeft gebonden?"), is Hij het dus zelf die sterker is dan de zonde en de dood.

Maar wie of wat is 'de duivel', die de schrijver als 'verantwoordelijke' voor de dood aanwijst? We zagen in 2 Timoteüs dat Paulus hier 'de zonde' voor verantwoordelijk stelt. We hebben daarom te maken met begrippen die als synoniemen worden gebruikt. Daarnaast zijn ze 'personificaties'. Een wijze van zeggen waarbij een abstract fenomeen als een persoon wordt voorgesteld. Hetzelfde zien we in Spreuken bij 'de wijsheid', in de eerste brief van Paulus aan de Korintiërs bij 'de liefde' (hoofdstuk 13), en zo zijn er veel meer voorbeelden in de Bijbel.

Het zal een ieder duidelijk zijn dat hier geen concrete personen zijn bedoeld (hoewel velen in 'de wijsheid' Christus zien, is daar in Spreuken geen enkele aanleiding toe, en nergens in het Nieuwe Testament wordt daar in verband met Christus naar verwezen). Zo is ook een/de 'duivel' geen persoon of wezen, maar een aanduiding voor de zonde of voor wie/wat tot zonde verleidt. Zie *De oorzaak van de zonde* in het Aanhangsel en *Duivel* in deze studiereserie.

"Ik zag de satan als een bliksem uit de hemel vallen"

Zijn predikingswerk confronteert Jezus steeds weer met de gevolgen van de zonde. 'Boze geesten' ('demonen') zijn, in de vorm van ziekten en kwalen en geestelijke afwijkingen, één van die gevolgen, niet de oorzaak. Bij de zonde van de eerste mensen was dit een onderdeel van Gods veroordeling. Toen de discipelen eens enthousiast thuiskwamen, en Jezus vertelden dat ook zij 'boze geesten' aan zich konden onderwerpen in de naam van Jezus, zei Hij tegen hen: "Ik zag de satan als een bliksem uit de hemel vallen" (Luc 10:18). Wat bedoelde Hij daar mee?

In Matteüs 12 laat Jezus de tegenovergestelde kant zien van wat de Farizeeën beweren, namelijk: "Indien Ik door de Geest van God de boze geesten uitdrijf, dan is het Koninkrijk van God over u gekomen" (vs. 28). Het Koninkrijk van God is een samenleving van mensen op aarde die niet zondigen. Dat gaat niet vanzelf, daar is strijd voor nodig: in dit leven door te strijden tegen de verleiding tot zonde in onszelf en door onze omgeving, maar bij de komst van Christus ook door het radicaal uitbannen van zondaars en alles wat tot zonde verleidt. In het onderwerpen van 'de boze geesten' (de genezing van ziekten en geestelijke afwijkingen) ziet Jezus de eindoverwinning zich aftekenen: de gevolgen van de zonde worden teniet gedaan op grond van geloof. Telkens vraagt Hij mensen die Hij geneest niet meer te zondigen (want anders zullen zij 'een boze geest' blijken te hebben in plaats van 'een geest van heiligheid'). Tegen wie niet zondigt, zijn geen aanklachten, beschuldigingen, in te brengen. Christus heeft hen vrijgekocht van de zonde en niemand kan hen meer van Hem afnemen: zij zijn zijn rechtmatige 'buit'. Tegen hen ingediende aanklachten zijn dan valse beschuldigingen, en daarvoor is geen plaats. Dat wordt radicaal voorgesteld met dat beeld van de 'satan' die uit de hemel valt. Er is geen aanklager bij God, of beproever van mensen meer nodig voor wie volmaakt is. Waar de rechtvaardige Job waarschijnlijk zo naar verlangde wordt werkelijkheid.

"De aanklager ... is neergeworpen"

Openbaring 12:7-12 en verder legt het verband met Lucas 10:18, maar ook met Matteüs 12:29. Want hier vinden we veel terug van wat we daar hebben gezien: de kracht van God, Zijn koningschap (koninkrijk), de 'satan' als aanklager, de overwinning van Christus op de zonde en de dood, de strijd van zijn volgelingen tegen de verleiding tot zonde om het eeuwige leven binnen te kunnen gaan:

"Nu is verschenen het heil en de kracht en het koningschap van onze God en de macht van zijn Gezalfde; want de aanklager van onze broeders, die hen dag en nacht aanklaagde voor onze God, is neergeworpen. En zij hebben hem overwonnen door het bloed van het Lam en door het woord van hun getuigenis, en zij hebben hun leven niet liefgehad, tot in de dood" (Op 12:10,11).

Let op wat hier staat: De volgelingen van Jezus hebben het van de aanklager gewonnen, zijn aanklachten overstemd, door zich te laten reinigen van hun zonden en te getuigen van de dood en opstanding van hun Here en Verlosser Jezus. Hij staat aan de basis van de overwinning, maar van zijn volgelingen verwacht Hij dat zij geen aanleiding geven tot aanklachten vanwege ongerechtigheid na de afwassing van hun zonden. Het is daarom niet van belang te strijden over wie de aanklager is, maar juist ervan overtuigd te zijn dat er geen aanklacht tegen onze Heer gevonden kon worden, en dat dit ook zo moet zijn bij zijn volgelingen. In de goddelijke rechtspraak moet het zo zijn dat elke aanklacht tegen ons als ongegrond verklaard moet kunnen worden als Jezus voor ons pleit. God had al door Jesaja verkondigd dat Hij de getrouwen onder het volk zou vrijspreken van die aanklacht:

“Kan aan een sterke de buit ontnomen worden, of zullen de gevangenen van hem die in zijn recht is, ontkomen? Maar zo zegt de Here: Toch worden de gevangenen aan een sterke ontnomen, en ontkomt de buit van een geweldige. Ik zelf zal strijden tegen uw bestrijders en Ik zelf zal uw zonen redden.” (Jes 49:24,25)

De Evangelien beschrijven dan dat God, door zijn Knecht (Jesaja 53), op één dag de ongerechtigheid heeft weggedaan, niet alleen voor zijn getrouwen uit Israël maar voor die uit alle volken. Die overwinning werd behaald door gehoorzaamheid en lijden. Daarom zou de dag komen dat de ‘wettige grond’ voor de aanklacht tegen Gods volk zou vervallen. Van die dag af zou de aanklacht een valse aanklacht zijn. Feitelijk was de ‘aanklager’ van Israël de Wet van Mozes, die een volmaaktheid eiste waaraan zij door hun menselijke zwakheid niet konden voldoen. Alleen de Verlossing kon hen bevrijden. Jesaja drukt dat uit in dit beeld van gevangenen die worden bevrijd uit een gevangenis (ook in Jesaja 61:1), een beeld dat Jezus aanhaalt in de synagoge in Nazaret (Lucas 4), en toepast op zichzelf. Zoals Hij ook die tekst over de sterke aanhaalt in Matteüs 12:28 (zie dat hij in vers 26 spreekt over de *satan*, de aanklager). Voor zonde en sterfelijkheid vinden we trouwens ook het beeld van een ziekte, en symbool daarvoor is de vrouw in Lucas 13:16 die de satan 18 jaar ‘gebonden’ had; hetzelfde woord ‘binden’ dat Jezus ook gebruikt in vers 29 in die uitspraak in Matteüs over die sterke.

De aanklacht die vroeger volledig terecht was, is nu ‘niet-ontvankelijk’ verklaard, en vanaf nu dus een leugen. En de aanklager is vanaf die dag een leugenaar en een lasteraar. Dat woord lasteraar (*diabolos*) gebruikt Paulus voor mensen in de gemeente die anderen onterecht beschuldigen van onjuist gedrag (1 Timoteüs 3:11, 2 Timoteüs 3:3, Titus 2:3), en hij spreekt in dat verband ook van een valstrik van de *diabolos* die hen gevangen hield (1 Timoteüs 3:7. 2 Timoteüs 2:26). Wie nu nog de aanklacht herhaalt en bevestigt, herhaalt en bevestigt daarmee een valse aanklacht en dus een leugen, hij is dan zelf zo’n lasteraar. In Jezus’ eigen woorden:

“U hebt de duivel tot vader en wilt de begeerten van uw vader doen. Die ... staat niet in de waarheid, want er is in hem geen waarheid. Wanneer hij de leugen spreekt, spreekt hij naar zijn aard, want hij is een leugenaar en de vader van de leugen.” (Joh 8:44)

Let verder op de overeenkomst tussen “uit de hemel vallen” en “de aanklager ... is neergeworpen.” Dat het hier om hetzelfde gaat is duidelijk uit het de oproep: “Verheug u, u hemelen en wie daarin wonen” (Op 12:12). Want, nogmaals, de gelovigen hebben door hun volharding in de vervolging de overwinning op de zonde en de dood behaald en er is dus geen aanklacht meer tegen hen. Maar... het gedeelte gaat verder: “Wee de aarde en de zee, want de duivel is tot u neergedaald in grote grimmigheid, wetende, dat hij weinig tijd heeft.” De aarde en de zee staan voor de wereld, de volken, de naties. Het is niet zonder reden dat Johannes direct hierna een beest uit de zee en een beest uit de aarde ziet komen. De aandacht van de aanklager richt zich dus nu op de wereld, want daar zijn wel gegronde aanklachten tegen, en voor haar is er geen ontkoming aan het oordeel, als zij zich niet bekeert. Dat hij als een bliksem uit de hemel valt, kan daarom wijzen op dat oordeel; want in het boek Openbaring wordt herhaaldelijk over bliksemstralen gesproken in verband met Gods verschijning met oordeel (4:5, 8:5, 11:19, 16:18).

Zie verder het aanhangsel *De aanklager is neergeworpen*.

Vrijlating voor gevangenen

Lucas 13:10-17 vertelt over de genezing van een vrouw: "En zie, er was een vrouw, die al achttien jaren een geest van zwakheid had en verkromd was en zich in het geheel niet kon oprichten". Jezus geneest haar door zijn handen op haar te leggen, zeggende: "Vrouw, u bent verlost van uw zwakheid". Wat opvalt, is dat Hij geen 'boze geest' ('demon') uitdrijft om haar te genezen, en haar ook niet vraagt niet meer te zondigen. Als de overste van de synagoge Hem dan verwijt dat Hij op sabbat mensen geneest, en de andere aanwezigen blijven zwijgen, vraagt Hij hen: "Huichelaars ... moest deze vrouw, die een dochter van Abraham is, welke de satan, zie, achttien jaar gebonden had, niet losgemaakt worden van deze band op de sabbatdag?". Wat bedoelde Jezus hier met de 'satan'? Een suggestie: als de 'satan' de aanklager en beproever is van mensen, zou deze vrouw, net als Job, beproefd kunnen zijn totdat haar Verlosser optrad. En toen Hij deed wat zij verlangde, kon zij – meer nog dan Job, die alleen maar in hoop naar de toekomst kon kijken – zeggen: "Ik weet: mijn Losser leeft" (Job 19:25).

De Losser is in Gods heilswerk iemand die een ander loskoopt, vrijmaakt, uit een moeilijke situatie; bijvoorbeeld een weduwe (denk aan Boaz die met Ruth trouwt). of een slaaf. De profeet Jesaja moest van God aangeven waaraan de Messias herkend zou kunnen worden. Dé herkenning was dat Hij enerzijds een blijde boodschap (= evangelie) zou verkondigen aan ootmoedigen (nederigen van hart), en anderzijds zijn woorden bekrachtigen door daden. Eén van die daden zou zijn: "voor gevangenen vrijlating uit te roepen en voor gebondenen opening van de gevangenis". Dat hiermee geen letterlijke gevangenis werd bedoeld – wat kennelijk wel de verwachting van velen in die tijd was – is te zien in het feit dat Jezus tijdens zijn predikingswerk nooit iemand bevrijdde. Integendeel. Het is juist de klacht van Johannes de Doper, dat hij gevangengenomen is en Jezus hem in de cel laat zitten. Hij stuurt, nota bene, ook nog eens de boden van Johannes terug naar hun meester met de woorden uit Jesaja, dat God Hem heeft gezonden "om aan gevangenen loslating te verkondigen". Maar de enige bevrijdingen uit gevangenschappen waarvan wij weten, worden in Handelingen vermeld: Eerst worden de apostelen door een engel bevrijd, en later Petrus. De vrijlating van gevangenen heeft daarom in de eerste plaats betrekking op de vrijlating uit de gevangenschap van de zonde en de gevolgen daarvan: ziekte en dood. En dat is wat Jezus, bijvoorbeeld, deed met die krom gegroeide vrouw: "moest deze vrouw ... niet losgemaakt worden van deze band ...?" Haar vergroeiing is symbolisch voor het feit dat de Farizeeën van de mensen nòg meer vroegen dat de Wet al deed. Jezus stelde dit voor alsof ze de mensen een zware takkenbos op de schouders legden, waaronder ze zwaar gebukt gingen. Ze kwamen daarbij die mensen niet te hulp, want ze lieten zichzelf geen enkele last opleggen:

"u [wetgeleerden van de Farizeeën] legt de mensen ondraaglijke lasten op, en zelf raakt u die lasten niet met één van uw vingers aan." (Luc 11:46)

"Zij [de Farizeeën] binden zware lasten bijeen en leggen die op de schouders van de mensen, maar zelf willen zij ze met hun vinger niet verroeren." (Mat 23:4)

Zo wilden zij de mensen kennelijk duidelijk maken dat zij verloren zondaars waren en zichzelf rechtvaardig. Ze bewezen geen barmhartigheid met zondaars, maar veroordeelden hen bij voorbaat. Daarom zegt Jezus tot die zwaar gebukte mensen:

"Kom allen tot Mij, allen, die vermoeid en belast bent, en Ik zal u rust geven; neem mijn juk op u en leer van Mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart, en u zult rust vinden voor uw zielen; want mijn juk is zacht en mijn last is licht." (Mat 11:28-30)

“de satan doet zich voor als een engel van het licht”

Deze woorden van Paulus worden wel als ‘bewijs’ aangevoerd voor het bestaan van een ‘gevallen engel’, die mensen misleidt door zich voor te doen als de Messias. We willen echter wijzen op het verband waarin de woorden van 2 Korintiërs 11:15 staan en de conclusie van Paulus.

Hij schrijft over mensen die zich voordoen als apostelen, als dienaren van de gerechtigheid. Maar zij prediken een ander evangelie en een andere Jezus, en zijn daarom “bedrieglijke arbeiders”. Wie waren zij? Vaak tot de gemeente toegetreden Joden, vooral uit de Farizeeën. Dat Paulus hen op het oog heeft, blijkt uit 11:22. Stefanus verwijt de Joodse leiders dat zij zich verzetten tegen de heilige Geest. Zij waren dus ‘satans’, tegenstanders van God. Daarom, zo zegt Paulus, zal hun einde zijn naar hun werken (11:15). Geen oordeel over die ‘satan’ die hen misleidde, of over het delen van zijn dienaren in het oordeel over de ‘satan’. De ‘satan’ van de gemeente zetelt in Jeruzalem, in de vorm van het Jodendom. Zij die spreken zoals zij zijn die bedrieglijke arbeiders.

De verzoeker of beproever

Er is nog één aspect aan de ‘satan’, dat hier nog besproken moet worden, en dat is van beproeven, op de proef stellen.

Er zijn uitspraken van Jezus en de apostelen, die tonen dat ‘satan’ de functie van beproever had in het louteringsproces van Jezus’ discipelen. Tijdens het laatste Avondmaal kibbelden zij over wie van hen de belangrijkste zou zijn wanneer het Koninkrijk kwam. Waarschijnlijk vanwege de plaats die zij innamen naast Jezus, toen zij met Hem aan tafel lagen. Jezus zei tot hen (Luc 22:28-32):

“U bent ... steeds bij Mij gebleven in mijn verzoeken [beproevingen] ... Simon, Simon, zie (de) satan heeft verlangd jullie te ziften als de tarwe, maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet zou bezwijken. En u, als u eenmaal tot bekering gekomen bent, versterk dan uw broeders.”

Ziften is graan ontdoen van alles wat er niet bij hoort: kaf, stokjes, steentjes, zodat alleen het zuivere graan overblijft en kan worden opgeslagen in de schuur. Dit is de loutering waar God mee bezig is! Hij wil alle onreinheid uit de gelovigen halen, zodat zij heilig en rein zijn voor Zijn aangezicht, geschikt voor Zijn dienst in het Koninkrijk. Dit proces is echter niet zonder gevaar, omdat God omstandigheden, mensen, overheden, etc. gebruikt, die de gelovige zelf moet leren herkennen, zodat hij een en ander kan toetsen aan de Schriften. Daarom zei Jezus dat Hij voor hen had gebeden, dat hun geloof niet zou bezwijken. Een andere wijze van zeggen dat God met de beproeving ook voor de uitkomst zal zorgen. Net zoals bij Job heeft de beproeving van Petrus uiteindelijk de zuivering van zijn zienswijze en karakter gebracht, zoals we kunnen zien in Handelingen en vooral zijn brieven.

Het is heel opvallend dat de Here Jezus hier sprak over Zijn verzoeken/beproevingen, en dat de elf overgebleven discipelen daarin steeds bij Hem waren gebleven. Het gaat hier dus niet uitdrukkelijk om de verzoeken/beproevingen in de woestijn, maar om alle omstandigheden en verwickelingen waarin Jezus tijdens zijn werk kwam, en die Hem dwongen tot keuzes. Dus ondanks dat zij niet bij Hem waren toen Hij werd ‘verzocht’/‘beproeft’ in de woestijn, is er wel verband met wat zij later met Hem meemaakten. Eén van de grootste verzoeken/beproevingen, voor zowel Jezus als zijn discipelen, was het moment dat na de tweede spijziging veel van zijn volgelingen weggingen, omdat zij zijn woorden niet langer konden aanhoren, waarover we lezen in Johannes 6:66-68:

“... veel van zijn discipelen gingen niet langer met Hem mee. Jezus zei dan tot de twaalf: U wilt toch ook niet weggaan? Simon Petrus antwoordde Hem: Here, tot wie zullen wij heengaan? U hebt woorden van eeuwig leven; en wij hebben geloofd en erkend, dat U bent de Heilige van God.”

De beproeving van Jezus was dat Hij moest kiezen tussen de menselijke manier, de makkelijke aandacht op en het gebruik voor zichzelf, van de Hem door God geschonken macht, òf Gods manier van gehoorzaamheid en geduld.

Jezus' beproeving in de woestijn

Wanneer we de drie evangeliën, waarin over de verzoeking van Jezus in de woestijn wordt verteld, naast elkaar leggen, zien we dat Matteüs en Lucas schrijven over (de) 'duivel' en Marcus over (de) 'satan'. *Satan* is het oorspronkelijke Aramese/Hebreeuwse woord. Ons woord voor *duivel* komt van het Griekse woord *diabolos* en wordt in dit geval kennelijk gebruikt als synoniem voor *satan*. Matteüs geeft echter ook aan wat de functie van deze 'duivel' is: "En de verzoeker (beproefer) kwam en zei ..." (Mat 4:3). Hij kwam dus niet om Jezus te verleiden iets tegen de wil van zijn Vader te doen, maar om Hem op de proef te stellen, te onderzoeken of Hij klaar, geschikt, was voor zijn taak.

Zoals alle mensen moest Jezus beproefd worden. Er zijn parallellen tussen Zijn ervaringen en die van Israël. Eén daarvan is dat Hij voor elk jaar dat het volk in de woestijn verbleef, daar een dag moest blijven; met hetzelfde doel:

"... om u te verootmoedigen en u op de proef te stellen ten einde te weten, wat er in uw hart was: of u al dan niet zijn geboden zou onderhouden. Ja, Hij verootmoedigde u, deed u honger lijden en gaf u het manna te eten, dat u niet kende en dat ook uw vaders niet gekend hadden, om u te doen weten, dat de mens niet alleen van brood leeft, maar dat de mens leeft van alles wat uit de mond van de HERE uitgaat." (Deut 8:2,3;)

Heeft dit geen wonderbare parallel in Jezus' verzoeking/beproeving, om van stenen brood te maken om zijn honger te stillen, en dat Hij hier in dit deel van Deuteronomium het juiste antwoord vindt? (Mat 4:1-4). Op dezelfde wijze gaat het in de beide andere.

We gaan even terug naar dat woord 'verzoeker'. Hier is een heel ander woord gebruikt dan *satan* of *diabolos*: het werkwoord *peirazo*, dat vooral 'proberen', 'op de proef stellen', 'testen' betekent. Dit woord komen wij ook tegen, als het zelfstandig naamwoord *peirasmos*, in enkele leerzame passages over verzoeking, of liever beproeving:

"Toen werd Jezus door de Geest naar de woestijn geleid om verzocht (*peirazo*) te worden door de duivel (*diabolos*)." (Mat 4:1)

"En toen de duivel (*diabolos*) alle verzoeking (*peirasmos*) ten einde had gebracht ..." (Luc 4:13)

"... opdat niet (de) satan u verzoeke (*peirazo*), wegens uw gemis aan zelfbeheersing." (1 Kor 7:5)

"... en leid ons niet in verzoeking (*peirasmos*), maar verlos ons van de slechte (mensen)." (Mat 6:13)

"... dan weet de Here de godvruchtigen uit de verzoeking (*peirasmos*) te verlossen." (2 Pet 2:9; vergelijk 1 Kor 10:13)

Er wordt dus niet alleen wat de Jezus en de apostelen betreft gesproken over beproeving door de 'satan', maar met het oog op allen, met als doel hun loutering.

Uiteraard kan er in een beproeving een verzoeking en een verleiding liggen, door de mogelijkheid de gemakkelijkste weg te kiezen; bijvoorbeeld om niet te hoeven lijden, of om te kunnen doen wat je zelf wilt. Zie wat Jakobus daarover zegt:

"Want zo vaak iemand verzocht (*peirazo*) wordt, komt dit voort uit de zuiging en verlokking van zijn eigen begeerte." (Jak 1:14; vergelijk Mat 26:41)

Paulus schreef in zijn brieven over broeders die de verkeerde weg opgingen. Het was zover gekomen dat het niet meer hielp hierover met hen te praten. Maar zij waren gedoopt en bleven dus broeders. Zij moesten op de een of andere manier een beter inzicht krijgen om behouden te kunnen worden.

Paulus wees daarbij op de normale gang van zaken in de gemeente, namelijk dat de broeders en zusters openlijk terugtreden van wie niet meer hetzelfde geloof blijkt te hebben als de apostelen verkondigden, of van wie zich misdragen:

“Wanneer wij vergaderd zijn, u en mijn geest met de kracht van onze Here Jezus, leveren wij in de naam van de Here Jezus die man aan (de) satan over tot verderf van zijn vlees, opdat zijn geest behouden zal worden in de dag van de Here.” (1 Kor 5:4,5)

“Tot hen behoren H. en A., die ik aan (de) satan heb overgegeven, opdat hun het lasteren worde afgeleerd.” (1 Tim 1:20)

Is dit niet opmerkelijk? Wanneer de ‘satan’ die kwade macht zou zijn, aan wie de zielen van de zondaren worden gegeven, hoe kan Paulus dan schrijven dat hij iemand aan ‘satan’ geeft om zijn vlees te verderven, opdat zijn geest behouden zal worden? Dat is toch een totale ongerijmdheid?! Want zal zo’n ‘satan’ zich beschikbaar stellen om mensen tot inzicht te brengen, zodat hun geest of ziel behouden zal worden? En hoe zou iemand, door hem aan deze ‘satan’ – die zelf een lasteraar is – over te leveren, het lasteren worden afgeleerd? Maar wanneer we gaan inzien dat deze mensen geen geestelijke gemeenschap meer hadden met de Here Jezus en andere broeders en zusters, en dat zij daarom weer werden teruggegeven aan de wereld waarin zij vroeger leefden – in de hoop daar tot inkeer te komen, ziende hoe leeg die wereld geestelijk gezien is – is er geen probleem. Vergelijk dit met de ballingschap van het volk Israël, waarin zij de afgoden hebben afgezworen, en de gelijkenis van de verloren zoon in Lucas 15, die in berouw naar zijn vader terugkeerde.

Overigens: is het u opgevallen dat Jezus door de heilige Geest de woestijn in werd gedreven? Het was dus niet de traditionele ‘satan’ die Hem daar bracht, maar God! Met een specifiek doel: Hem beproeven. En dat is iets geheel anders dan de mens Christus Jezus geven in de hand van een wezen met bovennatuurlijke macht.

Een andere passage in Paulus’ brieven betreft hemzelf. Hij wijst op een niet nader genoemd ongemak, dat hij als een belemmering in zijn werk voor de Here beschouwt – mogelijk wordt hier de tegenwerking van zijn volksgenoten bedoeld – met als doel dat hij nederig en ootmoedig zal zijn:

“Daarom is mij, opdat ik mij niet te zeer zou verheffen, een doorn in het vlees gegeven, een ‘engel’ [= bode] van (de) satan.” (2 Kor 12:7)

Waarom zou God ‘satan’ in de betekenis van kwade macht op Paulus afsturen? Hij kan dat toch Zelf wel aan? In 2 Korintiërs 12:21 schrijft Paulus dat hij bang is dat God hem zal verootmoedigen bij het zien van de onbekeerlijkheid van sommigen in de gemeente daar. En Hanna zag door de Geest in dat God zowel verhoogt als vernedert (1 Samuël 2:7). Maar Hij gebruikt daar vaak mensen voor.

Zie voor meer over ‘de verzoeker’ Aanhangsel D

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG’51 vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.

Aanhangsels

A. Lucifer

In sommige kringen wordt gezegd dat Lucifer de naam is van de 'duivel'. De vraag is: is dat zo? En waar in de Bijbel kan ik dat vinden? Het antwoord op dat laatste is verrassend: nergens! Maar waar komt die naam dan vandaan? Vondel heeft er nota bene een heel toneelstuk aan gewijd; dat moet toch ergens op zijn gebaseerd? Dat klopt, en het is een boeiend verhaal.

Het boek Daniël verhaalt ons een rechtstreekse confrontatie tussen de Babylonische koning Nebukadnezar (en zijn opvolgers) en de God van Israël. Nebukadnezar was op dat moment de machtigste man van de gehele antieke wereld. Hij stamde uit de Chaldeeën, een klasse die alle wereldse wijsheid belichaamde. Met zijn 'machtige' goden Bel en Marduk achter zich, voelde hij zich ook in macht ver verheven boven dat kleine, zwakke volk van Juda, en wat hij zag als hun 'stamgod'. Hij had dat volk immers in ballingschap naar Babel kunnen voeren. God gaat die confrontatie aan, en zet daarbij als zijn 'kampioen' (voorvechter) Daniël in, en zijn drie vrienden.

Het boek Daniël beschrijft ons een viertal confrontaties, drie met Nebukadnezar zelf, en één met een latere opvolger, Belsassar. En elke keer moet de Babyloniër erkennen dat Daniëls God machtiger is dan hijzelf. De ene keer had de koning vooraf gepocht: "Welke god zal jullie uit mijn handen kunnen redden?" (3:15), en God toonde hem dat Hij dat was. De andere keer had hij gepocht: "Is Babel niet indrukwekkend, de koningsstad die ik door mijn grote macht heb gebouwd tot eer van mijn majesteit?" (4:30), en werd hij vervolgens vernederd: "totdat u erkent dat de hoogste God boven het koningschap van de mensen staat en dat Hij bepaalt aan wie hij het verleent" (4:25). En de laatste koning kreeg tenslotte te horen: "God heeft de dagen van uw koningschap geteld en er een einde aan gemaakt; u bent gewogen en te licht bevonden; uw koninkrijk is verdeeld en aan de Meden en de Perzen gegeven" (5:26,27). God maakte op dat moment een einde aan het kortstondige bestaan van het Nieuw-Babylonische Rijk. De Perzen, die het veroverden, lieten de ballingen weer naar huis terugkeren.

We vinden dit terug in Jesaja 13 en 14. Hoofdstuk 14 vertelt het volk van Juda: "En jullie zullen het volgende spotlied op de koning van Babylonië aanheffen: 'Het is gedaan met die slavendrijver, gedaan met zijn dwingelandij.'" In dit spotlied wordt hij beschreven als de man die zich met God wilde meten, maar die, net als zijn voorgangers, eindigde in het 'dodenrijk'. Die begroetten hem daar met de spottende woorden:

"O morgenster, zoon van de dageraad, hoe diep ben je uit de hemel gevallen. Overwinnaar van alle volken, hoe smadelijk lig je daar geveld. Je zei bij jezelf: Ik stijg op naar de hemel, boven Gods sterren plaats ik mijn troon ... Ik stijg op tot boven de wolken, ik evenaar de Allerhoogste. Nee! Je daalt af in het dodenrijk, in de allerdiepste put." (Jes 14:12-15)

'Morgenster' heeft betrekking op de planeet Venus: nog duidelijk te zien wanneer de opkomende zon alle andere sterren al overstraalt (planeten werden toen nog gezien als sterren), en die als het ware de confrontatie met de zon tracht aan te gaan. Venus wordt hier echter aangeduid met een ongebruikelijk Hebreeuws woord *helel*, afgeleid van *halal*, dat 'stralen' betekent, maar ook 'pochen'. Het woord *helel* betekent dus 'de stralende', maar ook 'de pocher': een feitelijk onvertaalbare woordspeling. De Griekse vertaling van het Oude Testament, de Septuaginta, vertaalde het woord met *heōsforos*, 'brenger van de dageraad'. Dat is verwant met *fōsforos*, 'drager van licht' (ons woord fosfor is daar van afgeleid). De Latijnse Bijbel van de middeleeuwse kerk, de Vulgata, vertaalde dat weer met *lucifer*, eigenlijk een vertaling van *fōsforos*.

Maar in de loop van de tijd hebben mensen, die geen idee hadden waar dat deel van Jesaja over ging, gemeend in hoofdstuk 14 een bevestiging te zien van het verhaal over een aartsengel die in opstand was gekomen tegen God, en die vervolgens 'uit de hemel was gegooid' en nu rondgaat als de 'duivel'. Dat verhaal is nergens in de Bijbel te vinden (Openbaring 12:9 gaat ook over iets anders). En omdat het gewone volk geen Latijn kende, is men dat woord Lucifer geleidelijk aan gaan opvatten als de naam van die vermeende aartsengel, en dus van de 'duivel'. Maar zoals Jesaja ons duidelijk vertelt, gaat het over de koningen van Babel. Want zij waren het die zich probeerden te meten met de God van Israël.

Rudolf Rijkeboer

Alle passages uit de NBV, tenzij anders vermeld.

B. Aan de satan overgeleverd

“Wanneer u en ik dus in de geest bij elkaar zijn, en de kracht van onze Heer Jezus bij ons is, moet u die persoon aan satan uitleveren. Dan gaat zijn huidige bestaan verloren, opdat hij zal worden gered op de dag van de Heer.” (1 Kor 5:3-5)

Op het eerste gezicht leest dit uiterst vreemd. In de opvatting van de meeste mensen betekent “in de handen van satan vallen” misschien een aangenaam leven nu, maar een reddeloos voor eeuwig verloren gaan op de dag van Gods oordeel. Denk bijvoorbeeld aan het verhaal van Faust. Maar Paulus zegt hier precies het omgekeerde: “Dan gaat zijn huidige bestaan verloren”, maar met de bedoeling dat hij “zal worden gered op de dag van de Heer”, dat wil zeggen op de dag van het oordeel. En in zijn eerste brief aan Timoteüs zegt hij iets dergelijks nog een keer:

“Doordat sommigen hun geweten hebben verloochend, heeft hun geloof schipbreuk geleden. Onder hen bevinden zich Hymeneüs en Alexander, die ik aan satan heb overgeleverd om hun te leren dat ze God niet moeten lasteren.” (1 Tim 1:18-20)

Laten we daar eens wat nader naar kijken.

God als opvoeder

De mens heeft van nature de neiging zijn eigen verlangens te volgen en niet die van God. Sommigen doen dat willens en wetens, zonder zich om God te bekommeren, maar anderen in onbedachtzaamheid, zich onvoldoende bewust dat zij afwijken van de rechte weg. Natuurlijk zou God dat elke keer direct kunnen corrigeren. Maar dan houden we op met nadenken; dan gaan we dingen blindelings doen, er op vertrouwend dat God wel ingrijpt wanneer we de verkeerde keuze dreigen te maken. Het is de bedoeling dat we zulke dingen zelf gaan zien, dat we leren de dingen te zien door Gods ogen. Anders worden we nooit volwassen in het geloof.

Maar de mens heeft ook een ingeboren neiging zijn handelen te willen goedpraten, vooral schijnbaar kleine afwijkingen van het rechte pad: “Ik was niet echt van plan daarvan af te wijken, ik deed alleen maar even een stap opzij”. Maar daar weet God een trucje op: iemand wat verder duwen op die zelfgekozen weg, tot op een punt waar hij het ook zelf niet meer kan ontkennen, en hem dan te confronteren met de gevolgen daarvan. Dat is niet bedoeld als straf voor wangedrag, maar als een – soms harde – les om te leren in het vervolg beter op te letten. Oudere vertalingen noemen dat ‘tuchtiging’. De drie voornaamste Hebreeuwse woorden voor tuchtigen hebben een grondbetekenis van corrigeren of terechtwijzen/onderwijzen, en pas daarna straffen. Maar ook dat straffen heeft duidelijk ten doel iemands gedrag te verbeteren. De twee Griekse woorden in het Nieuwe Testament betekenen respectievelijk opvoeden en (vanuit de andere partij gezien) gehoorzamen. Laten we eens wat voorbeelden bekijken.

Salomo

Koning Salomo was buitengewoon gezegend door God. Maar als hij zich op den duur steeds wereldser begint te gedragen, lezen we dat God ‘tegenstanders’ tegen hem doet opstaan. Achtereenvolgens de Edomiet Hadad, uit het buurvolk Edom, dan een zekere Rezon, die de macht had gegrepen in Damascus en van daaruit het gebied van Aram (Syrië) weer aan Salomo’s rijk onttrok, en tenslotte Jerobeam de zoon van Nebat uit het gebied van Efraim, die als het ware van binnenuit tegen Salomo in opstand kwam, en die later – na Salomo’s dood – zelfs de splitsing van het rijk in twee delen zou veroorzaken. Dit had Salomo duidelijk moeten maken dat hij van het rechte pad af was geraakt. Maar die les heeft hij – als we af mogen gaan op het boek Prediker – pas aan het eind van zijn leven begrepen. Opvallend is in deze verzen echter dat het woord voor tegenstander (in de NBV soms vijand) dat hier gebruikt wordt, het Hebreeuwse woord ‘satan’ is. Want de grondbetekenis van het woord ‘satan’ is inderdaad tegenstander. Sterker nog: in veruit de meeste gevallen waar de He-

breeuwse tekst dit woord gebruikt, gaat het aantoonbaar om menselijke tegenstanders, en wordt het door de vertalers ook zo vertaald.

Petrus

Wanneer Petrus, na Jezus' arrestatie in de hof van Getsemane, Hem op een afstandje volgt en op voorspraak van Johannes is toegelaten tot de binnenplaats van het paleis van Annas en Kajafas, probeert hij zich zo onopvallend mogelijk te mengen onder het daar aanwezige dienstvolk. Maar hij heeft pech en wordt herkend. Eerst door een slavin en later door een familielid van de slaaf Malchus, van wie hij in de hof een oor had afgeslagen. Wanneer hij dan ook nog door zijn accent wordt herkend als Galileeër, raakt hij steeds meer in paniek.

De eerste keer reageert hij als het ware schouderophalend door te beweren dat hij 'die Jezus' niet kent. Dat lijkt een onschuldig leugentje. En daar had het bij kunnen blijven, maar God laat hem daar niet mee weggelaten, en er volgt een tweede keer, en een derde. Noodgedwongen gaat hij steeds verder in zijn ontkenning: hij ontkent het 'met een eed', en ten slotte begint hij 'zich te vervloeken'. Dat is allemaal niet toevallig. God leidt de omstandigheden. En wanneer je eenmaal met dat eerste, nog schijnbaar onschuldige, leugentje bent begonnen, kun je later niet meer zeggen, dat je Hem eigenlijk toch wel kent. Anders gezegd: God duwt hem steeds iets verder op zijn zelfgekozen weg, totdat het hem pijnlijk duidelijk wordt wat hij was begonnen. Conclusie: dat eerste leugentje was helemaal niet zo onschuldig, en dat was de les die hij moest leren (en die hij ook heeft geleerd).

De Babylonische ballingschap

Nog weer een stap verder gaat God met de Babylonische ballingschap. Wanneer de mensheid na de zondvloed weer uitzwermt over de aarde, bereiken ze de vlakte van Sinear, het land van de rivieren de Eufraat en de Tigris in het huidige Irak (Genesis 11:1). Daar begonnen zij rijken te stichten en afgoden te aanbidden. Dat was de cultuur waar Abraham uit werd weggeroepen, uit Ur van de Chaldeeën. Abraham werd een nomade in Kanaän, waar hij zich afgezonderd hield van de plaatselijke bevolking. Maar zijn neef Lot ging wonen in de stad Sodom, en werd als gevolg daarvan bijna teruggevoerd naar Sinear (Genesis 14). Alleen een snelle bevrijdingsactie van zijn oom Abraham kon dat voorkomen. Wanneer het volk Israël onder leiding van Jozua het land Kanaän in bezit heeft genomen en zich daar gevestigd heeft, zegt Jozua in zijn afscheidsrede:

"Nu dan, 'eerbiedig de HEER, dien hem met onvoorwaardelijke trouw en doe de goden weg die uw voorouders ten oosten van de Eufraat en in Egypte hebben gediend. Dien alleen de HEER. Wanneer u daar niet toe bereid bent, kies dan nu wie u wel wilt dienen: de goden van uw voorouders ten oosten van de Eufraat of de goden van de Amorieten, van wie u nu het land bewoont." (Joz 24:14,15)

Het volk belooft dan de HEER te dienen. Maar keer op keer gaat dat mis. De profeten verwijten hun daarom dat ze de cultuur van dat Sinear, dat land van de Chaldeeën, nog steeds in hun hart dragen, daar als het ware naar terugverlangen (zie bijvoorbeeld Ezechiël 23). En uiteindelijk besluit God om ze, bij wijze van 'tuchtiging', daar dan weer naar toe terug te brengen:

"De HEER leverde Jozakim, de koning van Juda, aan (Nebukadnezar) uit en gaf hem een deel van de voorwerpen van Gods tempel in handen. Hij nam ze mee naar Sinear". (Dan 1:2)

En pas daar leren ze dan om zich te beperken tot het dienen van hun eigen God in plaats van die van de bevolking van Sinear.

En uiteindelijk vinden we bij Zacharia een visioen met een profetie over het herstelde koninkrijk (dan uiteraard onder 'de Grote Koning', Jezus), waarin de 'goddeloosheid' – beschreven als een soort valse verbondsark – definitief uit het land wordt weggedaan en teruggevoerd naar Sinear, om nooit meer terug te keren naar het land van Gods volk:

"Ik [Zacharia] vroeg: Wat is dat? Hij [de engel] antwoordde: Dat is een efa, die daar naar voren komt ... En zie, het loden deksel werd opgelicht en daar zat een vrouw in de efa. En (de engel) zei: Dat is de goddeloosheid ... Toen ik mijn ogen opsloeg, zag ik en zie, twee vrouwen kwamen naar voren, met de wind in haar vleugels ... En zij droegen de efa weg tussen hemel en aarde. Toen vroeg ik de engel die met mij sprak: Waarheen brengen zij die efa? Hij antwoordde mij: Naar het land Sinear." (Zach 5:6-11, NBG'51)

Conclusie

Wanneer we dit nu allemaal op een rijtje zetten, kunnen we het volgende constateren:

- God voedt zijn kinderen op. Hij onderwerpt ze aan situaties waarin ze hun trouw aan Hem moeten tonen en wanneer ze daarbij falen, 'tuchtigt' Hij ze. Dat wil zeggen: Hij brengt ze in een situatie die hen tot bezinning moet brengen.
- Dat kan verschillende vormen hebben. Soms maakt Hij hun leven moeilijk, om ze tot inzicht te brengen, zoals bij Salomo. Hij kan ze dan confronteren met tegenstanders, in de Schrift aangeduid met het Hebreeuwse woord 'satan'. Soms betekent dit, dat Hij ze wat verder duwt op hun eigen gekozen weg, om ze te confronteren met de ware aard daarvan, en met de consequenties die dat brengt, zoals bij Petrus. En in het uiterste geval kan Hij ze ook tijdelijk terugbrengen in hun vroegere situatie, om ze te doen beseffen wat ze dreigen te verliezen.

Dan nu terug naar die twee uitspraken van Paulus. Wanneer we de situatie in de eerste eeuw bekijken, zien we gemeenten van niet-Joden die bestaan uit mensen die weggeroepen zijn uit hun heidense omgeving om kinderen van God te worden, zoals Abraham was weggeroepen uit Sinear. Wat Paulus nu doet, of opdraagt, is iemand die zich misdraagt en niet handelt naar Gods geboden, terug sturen naar de omgeving waar hij uit afkomstig was, om hem daar tot bezinning te laten komen. Met andere woorden: tijdelijk uit de gemeente zetten. En om de Oudtestamentische basis daarvan duidelijk te maken, verwijst de schriftgeleerde Paulus daarbij dan naar deze Oudtestamentische principes, met zijn gebruik van dat Hebreeuwse woord 'satan', tegenstander, dat we ook gebruikt vonden in het geval van Salomo.

Rudolf Rijkeboer

Alle passages uit de NBV, tenzij anders vermeld.

C. De aanklager is neergeworpen

Het beeld van een rechtsgeding

In het boek Zacharia staat de *satan* aan de rechterhand van de hogepriester Jozua "om hem [Jozua] aan te klagen" (Zach 3:1). In het verhaal van Job is te zien dat daar eigenlijk hetzelfde gebeurt; daar komt hij om "zich voor de HERE te stellen". Kennelijk stond in een rechtsgeding de aanklager aan de rechterhand van de beschuldigde: "een aanklager sta aan zijn rechterhand" (Ps 109:6). Op andere plaatsen is het de HERE Die Zijn volk aanklaagt:

"... aangezien mijn aanklacht u geldt, o priester!" (Hosea 4:4)

"Want de HERE heeft een aanklacht tegen zijn volk." (Micha 6:2)

"Ik zal een snelle aanklager zijn tegen de tovenaars, tegen de echtbrekers, tegen de meinedigen, tegen hen die het loon van de dagloner drukken, weduwe en wees verdrücken, en de vreemdeling terzijde dringen, maar Mij niet vrezén, zegt de HERE van de hemelse legernachten." (Mal 3:5)

In al deze gevallen is de aanklacht terecht (vergelijk Jesaja 59:4 "een gegronde aanklacht"), en wordt er een ander woord gebruikt dan 'satan' in Job en Zacharia.

Dit roept het beeld op van een rechtsgeding met een rechter, een aanklager en een beschuldigde. Het woord 'rechtsgeding' als zodanig komen we vaker tegen in het Oude Testament. Zo heeft de HERE een rechtsgeding tegen de volken die Israël verdrücken (Jesaja 41:1,21; Jeremia 25:31); maar ook met Israël en Juda, "omdat er geen trouw, geen liefde en geen kennis van God is in het land", en om hun wandel, hun daden (Hosea 4:1 en 12:3) – vooral afgoderij (zie Jeremia 2:9).

De behoefte aan een pleiter, voorspraak, middelaar

Maar wat lijkt te ontbreken, is iemand die tussenbeide komt, of het opneemt voor de beschuldigde, zeker als er sprake is van een onterechte, of zelfs valse, aanklacht. Job is op zoek naar zo iemand. In hoofdstuk 9 gaat hij ervan uit dat God hem ergens schuldig voor heeft verklaard, en hij alleen Hem, de Rechter, om genade zou kunnen smeken (vers 15). In ieder geval is hij zich ervan bewust, dat hij God niet ter verantwoording kan roepen, als het ware een rechtszaak tegen Hem aanspannen. Het 'maximaal haalbare' is op dat moment, in zijn ogen, een onafhankelijk iemand, die tussen hem en God in gaat staan; "Was er maar een scheidsrechter tussen ons, die zijn hand op ons beiden zou kunnen leggen ..." (zie vzn 32,33). Dit idee van 'scheidsrechter' komt overeen met het Nieuwtestamentisch begrip 'middelaar', waar we nog op zullen komen. In hoofdstuk 13 wil hij zijn zaak zelf voor God bepleiten (vers 3). In hoofdstuk 16 is God zijn Tegenstander geworden (vers 9), maar aan de andere kant houdt hij eraan vast, dat God alle dingen weet, ook dat hij onschuldig is: "Maar ook nu, zie mijn Getuige is in de hemel, mijn Pleitbezorger in de hoge" (vs. 19). En in hoofdstuk 19 lijkt hij overtuigd: "Maar ik weet: mijn Losser leeft en op het laatst zal Hij op het stof optreden" (vs. 25). Ontevreden met de woorden van Job en zijn oudere vrienden, mengt de jongeman Elihu zich in het gesprek, omdat Job zegt: "Ik ben rein, zonder overtreding, ik ben zuiver en zonder ongerechtigheid". Als dat werkelijk zo is, zegt hij, dan is er een mogelijkheid:

"Indien een engel hem terzijde staat, een voorspraak, een uit duizend, om een mens zijn onschuld te kennen te geven, dan zal Hij Zich zijner erbarmen en zeggen: Bevrijd hem, dat hij niet in de groeve dale, de losprijs heb Ik verkregen." (Job 33:23,24)

Het begrip 'voorspraak' is in het Nieuwe Testament toegepast op Christus, met het woord *Parakleet*, 'pleitbezorger' 'bijstand', dat helaas enkele keren is vertaald met 'Trooster'. Op enkele plaatsen in het Oude Testament vragen gelovigen God om hun rechtsgeding tegen de hun vijandig gezinde mensen te voeren, dus voor hen op te komen. David bidt: "... o Here ... Waak op en ontwaak voor mijn recht, voor mijn rechtsgeding, o mijn God en mijn HERE. Doe mij recht naar uw gerechtigheid, o HERE, mijn God" (Ps 35:22-24; vergelijk Ps 43:1, Ps 119:154, Klaagl 3:58). In Psalm 9 kan hij zeggen:

"... mijn pleitzaak en mijn geding hebt u berecht" (vs. 4). Salomo zegt in Spreuken 22: "Beroof de geringe niet, omdat hij arm is, en vertreedt de ellendige niet in de poort; want de HERE zal hun rechtsgeding voeren" (vzn 22,23). In hoofdstuk 23 zegt hij, dat God op die wijze optreedt als hun Losser: "Verleg de aloude grenzen niet en kom niet op de akker van de wezen, want hun Losser is sterk; Hij zal hun rechtsgeding tegen u voeren" (vzn 10,11).

Het principe van (ver)lossing

Dus zowel in Job als in Spreuken is God de Losser. Maar wat is een 'losser'? In de Wet van Mozes was een voorziening opgenomen, om iets of iemand los te kopen. In het geval, bijvoorbeeld, dat iemand zich moest verkopen – omdat hij verarmde – kon hij zichzelf, of een familielid, hem lossen. Hetzelfde was mogelijk om te voorkomen dat het land (inclusief het huis buiten de stad daarop), dat Israël van God als erfenis had ontvangen, voorgoed in handen kwam van vreemdelingen of een andere familie. Lossen is dus, eenvoudig gezegd, vrijkopen. In Leviticus 25:47-49 lezen we hier het volgende over:

"Wanneer het vermogen van een vreemdeling of bijwoner bij u toeneemt, en uw broeder bij hem verarmt en zich aan die vreemdeling of bijwoner bij u, of aan iemand die uit een geslacht van vreemdelingen afkomstig is, verkoopt, dan zal hij, nadat hij zich verkocht heeft, recht van lossing hebben: een van zijn broeders mag hem loskopen; of zijn oom of de zoon van zijn oom mag hem loskopen, of zijn naastbestaande uit zijn geslacht mag hem loskopen, of, als zijn vermogen toereikend wordt, mag hij zich zelf loskopen."

"En het land zal niet voor altijd verkocht worden, want het land is van Mij, en u bent vreemdelingen en bijwoners bij Mij. In het gehele land, dat u in bezit hebt, zult u lossing voor het land toestaan. Wanneer uw broeder verarmd is en iets van zijn bezitting heeft moeten verkopen, dan zal zijn naaste bloedverwant als losser optreden, en hij zal loskopen wat zijn broeder heeft moeten verkopen." (vzn 23-25 – zie het boek Ruth voor een praktijkvoorbeeld van lossing)

Maar het kan nog verder gaan. Als iemand medeverantwoordelijk was voor de dood van een ander, was hij in principe onderworpen aan een doodvonnis. In bepaalde gevallen kon hij daar echter aan ontkomen:

"Indien hem een zoengeld opgelegd wordt, dan zal hij alles wat hem opgelegd wordt, als losprijs voor zijn leven geven." (Ex 21:30)

Bij eigen verantwoordelijkheid voor de dood van een ander, was zo'n 'zoengeld' of losprijs niet mogelijk:

"u zult voor het leven van een doodslager, die de dood schuldig is, geen losgeld aannemen, maar hij zal zeker gedood worden." (Num 35:31)

Dit principe is van groot belang voor het begrijpen van wat God doet, om mensen los te kopen van zonde en dood. De Wet voorzag in de mogelijkheid om in bepaalde gevallen aan een doodvonnis te ontkomen, maar de 'geloste', de 'vrijgekochte', was in algemene zin nog steeds aan de dood onderworpen. Op zekere dag zou hij delen in Gods doodvonnis over Adam, na diens zonde:

"Niemand kan ooit een broeder loskopen, noch God zijn losprijs betalen – te hoog is immers de prijs voor hun leven, en voor altijd ontoereikend – dat hij voor altijd zou voortleven, dat hij het graf niet zou zien." (Ps 49:8-10)

En God vroeg door de profeet Hosea:

"Zou Ik hen [Israël] uit de macht van het dodenrijk bevrijden, van de dood loskopen?" (Hosea 13:14)

Bezit kun je met geld loskopen, maar je leven niet of slechts tijdelijk. In Jesaja wordt dit toegepast op de bevrijding van Israël. De HERE beschouwt Zijn volk als Zijn vrouw. In hoofdstuk 52:3 zegt Hij: "Om niet bent u verkocht, zonder geld zult u worden gelost". In hoofdstuk 54:5-8 is God de Losser van Zijn volk:

"Uw man is uw Maker, HERE van de hemelse legermachten is zijn naam; en uw Losser is de Heilige van Israël, God van de gehele aarde zal Hij genoemd worden. Want als een verlaten en diep bedroefde vrouw heeft u de HERE geroepen, als een vrouw uit de jeugdtijd, nadat zij versmaad werd – zegt uw God. Een kort ogenblik heb Ik u verlaten, maar met groot erbarmen zal Ik u tot Mij nemen; in een uitstorting van toorn heb Ik mijn aangezicht een ogenblik voor u verborgen, maar met eeuwige goedertierenheid ontferm Ik Mij over u, zegt uw Losser, de HERE."

Het tussenliggende hoofdstuk toont hoe God Zijn volk lost: door de lijdende Knecht:

"Om onze overtredingen werd hij doorboord, om onze ongerechtigheden verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt, was op hem, en door zijn striemen is ons genezing geworden. (Jes 53:5)

Hij – de Knecht, de Messias, Gods Zoon – heeft de 'losprijs betaald'; niet met geld, maar door zijn levensbloed. Zo schrijft Petrus – met een duidelijke herinnering aan Leviticus 25, Psalm 49 en Jesaja 52-54:

"... wandel ... in vreze de tijd van uw vreemdelingschap, wetende, dat u niet met vergankelijke dingen, zilver of goud, bent vrijgekocht van uw ijdele wandel ... maar met het kostbare bloed van Christus ..." (1 Pet 1:17-19)

Daarom zegt Jezus, als de Knecht uit Jesaja, in verband met de aankondiging van zijn lijden en sterven:

"... de Mensenzoon is niet gekomen om Zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen." (Mar 10:45, Mat 20:28)

Paulus herinnert in zijn brief aan de Galaten aan het principe, dat iemand dienstbaar is geworden (slaaf), maar door Christus is vrijgekocht om vrij, zoon, te zijn. Na te hebben verklaard dat allen die zich niet volmaakt houden aan de Wet, onder 'de vloek' (van de dood) liggen, geeft hij de 'oplossing' voor de bevrijding van die vloek:

"Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek van de wet door voor ons een vloek te worden ..." (Gal 3:13)

"Maar toen de volheid van de tijd gekomen was, heeft God zijn Zoon uitgezonden, geboren uit een vrouw, geboren onder de wet, om hen, die onder de wet waren, vrij te kopen, opdat wij het recht van zonen zouden verkrijgen." (4:4,5)

Wat hij bedoelt is het slavenjuk van een Wet die leidt tot de dood, omdat niemand de Wet volmaakt kan naleven. Een mens in Israël die verarmde, en niet meer voor zichzelf en zijn familie kon zorgen, verkocht zich om verzekerd te zijn van voedsel en onderdak (dus leven). In geestelijke zin is dit net zo. De schrijver van de brief aan de Hebreëen zegt:

"Daar nu de kinderen aan bloed en vlees deel hebben, heeft ook Hij [Jezus] daaraan deel gekregen, opdat Hij door zijn dood [de losprijs] hem, die de macht over de dood had, de duivel, zou onttroonen, en allen zou bevrijden, die gedurende hun ganse leven door angst voor de dood tot slavernij gedoemd waren." (Heb 2:14,15)

Met die angst voor de dood die hen tot slaven maakte, kan niets anders bedoeld zijn dan een krampachtig pogen om door een wettisch leven behouden te worden. Maar Jezus en de apostelen maken duidelijk dat dit niet kan, omdat, nogmaals, niemand volmaakt is of kan worden door te leven volgens wetten. Het gaat om geloof van de kant van de mens en genade van de kant van God. Jezus zegt:

“Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, een ieder die de zonde doet, is een slaaf van de zonde. En de slaaf blijft niet eeuwig in het huis, de zoon blijft er eeuwig. Wanneer dan de Zoon u vrijgemaakt heeft, zult u werkelijk vrij zijn.” (Joh 8:34-36)

Paulus haakt in op Jezus' woorden over een "slaaf van de zonde" (Joh 8:34-36):

“Maar God zij dank: u was slaven van de zonde, maar u bent van harte gehoorzaam geworden aan die vorm van onderricht, die u overgeleverd is; en, vrijgemaakt van de zonde, bent u in dienst gekomen van de gerechtigheid ... tot heiliging. Want toen u slaven was van de zonde, was u vrij van de gerechtigheid. Wat voor vrucht had u toen? ... immers het einde daarvan is de dood. Maar nu, vrijgemaakt van de zonde en in de dienst van God gekomen, hebt u tot vrucht uw heiliging en als einde het eeuwige leven. Want het loon, dat de zonde geeft, is de dood, maar de genade, die God schenkt, is het eeuwige leven in Christus Jezus, onze Here.” (Rom 6:17-23)

Jezus had gezegd: "... de waarheid zal u vrijmaken" (Joh 8:32). De echo hiervan vinden we in Paulus' woorden tot Timoteüs:

“God, onze Heiland, die wil, dat alle mensen behouden worden en tot erkenning van de waarheid komen. Want [en nu volgt die waarheid] er is één God en ook één middelaar tussen God en mensen, de mens Christus Jezus, die Zich gegeven heeft tot een losprijs voor allen; en daarvan wordt getuigd op de juiste tijd.” (1 Tim 2:3-6)

Christus Jezus, de Middelaar

Paulus voert hier het begrip Middelaar in – iemand tussen God en mensen; de 'scheidsrechter' waar Job naar verlangde. Zijn functie is God en mensen met elkaar verzoenen. Het initiatief daarvoor ging uit van God. Hij heeft Zijn Zoon doen geboren worden, en in de wereld gezonden om het vereiste zoenoffer te brengen:

“Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons heeft liefgehad en zijn Zoon gezonden heeft als een verzoening voor onze zonden.” (1 Joh 4:10)

“God echter bewijst zijn liefde ten opzichte van ons, doordat Christus, toen wij nog zondaren waren, voor ons gestorven is. Veel meer zullen wij daarom, thans door zijn bloed gerechtvaardigd, door Hem behouden worden van de toorn. Want als wij, toen wij vijanden waren, met God verzoend zijn door de dood van zijn Zoon, zullen wij veel meer, nu wij verzoend zijn, behouden worden, doordat Hij leeft; en dát niet alleen, maar wij roemen zelfs in God door onze Here Jezus [Christus], door wie wij nu de verzoening ontvangen hebben.” (Rom 5:8-11)

“Want het heeft de gehele volheid behaagd in Hem woning te maken, en door Hem, vrede gemaakt hebbende door zijn kruisbloed, alle dingen weer met Zich te verzoenen, door Hem, hetzij wat op de aarde, hetzij wat in de hemelen is. Ook u, die vroeger vervreemd en vijandig gezind was zoals bleek uit uw boze werken, heeft Hij nu weer verzoend, in het lichaam van zijn vlees, door de dood, om u heilig en onbesmet en onberispelijk vóór Zich te stellen ...” (Kol 1:19-22)

“Zo is dan wie in Christus is een nieuwe schepping; het oude is voorbijgegaan, zie, het nieuwe is gekomen. En dit alles is uit God, die door Christus ons met Zich verzoend heeft en ons de bediening van de verzoening gegeven heeft, welke immers hierin bestaat, dat God in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende was, door hun hun overtredingen niet toe te rekenen, en dat Hij ons het woord van de verzoening heeft toevertrouwd. Wij zijn dus gezanten van Christus, alsof God door onze

mond u vermaande; in naam van Christus vragen wij u: laat u met God verzoenen. Hem, die geen zonde gekend heeft, heeft Hij voor ons tot zonde gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid van God in Hem." (2 Kor 5:17-20)

We gaan nu weer terug naar de Middelaar. De schrijver van de brief aan de Hebreëen stelt Hem voor als Hij door Wie God een nieuw Verbond sluit met mensen. Geen Verbond met een Wet – het oude Verbond, waarvan Mozes de middelaar was – die leidt tot de dood, maar een Verbond dat leidt tot eeuwig leven in Zijn Zoon:

"... hoeveel te meer zal het bloed van Christus, die door de eeuwige Geest Zichzelf als een smetteloos offer aan God gebracht heeft, ons bewustzijn reinigen van dode werken, om de levende God te dienen? En daarom is Hij de middelaar van een nieuw verbond, opdat, nu Hij de dood had ondergaan om te bevrijden van de overtredingen onder het eerste verbond, de geroepenen de belofte van de eeuwige erfenis ontvangen zouden." (Heb 9:14,15)

"Nu echter heeft Hij een zoveel verhevener dienst verkregen, als Hij de middelaar is van een beter verbond, waarvan de rechtskracht op betere beloften berust." (Heb 8:6)

"Maar u bent genaderd tot de berg Sion, tot de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem ... en tot God, de Rechter over allen ... en tot Jezus, de middelaar van een nieuw verbond..." (Heb 12:22-24)

Zijn optreden als Middelaar is tweeledig:

- In de functie van Hogepriester
- In de functie van Pleitbezorger, Voorspraak.

Wat Hogepriester betreft, zegt de schrijver van de brief aan de Hebreëen dat die met het bloed van een offerdier Gods heiligdom in ging, om verlossing te verkrijgen voor het volk Israël. Die verlossing was echter tijdelijk, omdat er steeds opnieuw werd gezondigd. Jezus Christus is de Mens zonder zonde, die zijn eigen bloed heeft uitgegoten in de dood ten behoeve van anderen, en daarmee (als het ware) de hemel is binnengegaan om eeuwige verlossing te verkrijgen voor allen die in Hem zouden geloven (9:12). Dit is wat hij daarover te zeggen heeft:

"... dat wij zulk een hogepriester hebben, die zit aan de rechterzijde van de troon van de majesteit in de hemelen, de dienst verrichtende in het heiligdom, in de ware tabernakel, die de Here opgericht heeft, en niet een mens." (Heb 8:1,2)

"Verder staat elke priester dagelijks in zijn dienst om telkens dezelfde offers te brengen, die nooit de zonden kunnen wegnemen; deze echter is, na één offer voor de zonden te hebben gebracht, voor altijd gezeten aan de rechterhand van God, voorts afwachtende, totdat zijn vijanden gemaakt worden tot een voetbank voor zijn voeten. Want door één offerande heeft Hij voor altijd hen volmaakt, die geheiligd worden." (10:11-14)

"Laat ons oog daarbij (alleen) gericht zijn op Jezus, de leidsman en voleinder [voltooier] van het geloof, die, om de vreugde, welke vóór Hem lag, het kruis op Zich genomen heeft, de schande niet achtende, en gezeten is aan de rechterzijde van Gods troon. Vestig uw aandacht dan op Hem, die zulk een tegenspraak van de zondaren tegen Zich heeft verdragen, opdat u niet door matheid van ziel verslapt." (Heb 12:2,3)

Wat de Pleitbezorger, Voorspraak, betreft, zagen gelovigen op naar God in de hemel, in de hoop en het vertrouwen dat Hij hen recht zou doen, voor hen zou optreden tegen hun beschuldigers en vijanden. Zij spraken vaak over Gods rechterhand, waarmee Hij handelend optreedt, de "Verlosser van hen die voor tegenstanders schuilen bij uw rechterhand" (Ps 17:7). Zij vroegen of God ten behoeve van hen aan hun rechterhand wilde gaan staan, daar waar hun aanklager stond (Psalm 109:6):

"Ik stel mij de HERE voortdurend voor ogen; omdat Hij aan mijn rechterhand staat, wankel ik niet ." (Ps 16:8)

"... want Hij staat aan de rechterhand van de arme, om hem te verlossen van wie hem veroordelen." (Ps 109:31)

In Psalm 110 komen beide samen:

"Zo luidt het woord van de HERE tot mijn Here: Zet u aan mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden gelegd heb als een voetbank voor uw voeten." (vs. 1)

"De HERE is aan uw rechterhand. Hij verplettert koningen op de dag van zijn toorn." (vs. 5)

Gods woorden tot 'de Here' van David in deze Psalm zijn volgens het Nieuwe Testament vervuld in de verhoging van Jezus Christus in de hemel. En dat Jezus en de apostelen hierover vele keren spreken, en vers 1 van de Psalm aanhalen, geeft aan dat het belang ervan groot is. Enkele voorbeelden hiervan:

"Maar Ik zeg u, van nu aan zult u de Mensenzoon zien, gezeten aan de rechterhand van de Macht ..." (Mat 26:64, Mar 14:62, Luc 22:69)

"Want David zegt van Hem [Jezus] Ik zag de Here te allen tijd voor mij; want Hij is aan mijn rechterhand, opdat ik niet wankelen zou." (Hand 2:25; zie ook verzen 34 en 35)

De hele idee is dat Jezus Christus verhoogd is om namens de eeuwige God en Schepper handelend op te treden ten behoeve van hen die het heil zullen beërven, maar door de wereld worden verdrukt en vervolgd. Dat is goed te zien als de Joden Stenus stenigen:

"En hij [Stefanus] zei: Zie, ik zie de hemelen geopend, en de Mensenzoon, staande aan de rechterhand van God." (Hand 7:56)

Stefanus bedoelt niet alleen het heilsfeit als zodanig, maar vooral ook dat Jezus daar is ten behoeve van hem, opdat ook hij niet wankelen zou.

"En ook komt de Geest onze zwakheid te hulp; want wij weten niet wat wij bidden zullen naar behoren, maar de Geest zelf pleit voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen. En Hij, die de harten doorzoekt, weet de bedoeling van de Geest, dat Hij namelijk naar de wil van God voor heiligen pleit." (Rom 8:26,27)

"Als God vóór ons is, wie zal tegen ons zijn? Hoe zal Hij, die zelfs zijn eigen Zoon niet gespaard, maar voor ons allen overgegeven heeft, ons met Hem ook niet alle dingen schenken? Wie zal Gods uitverkorenen beschuldigen? God is het, die rechtvaardigt; wie zal veroordelen? Christus Jezus is de gestorvene, wat meer is, de opgewekte, die aan de rechterhand van God is, die ook voor ons pleit. Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking of benauwdheid, of vervolging of honger, of naaktheid, of gevaar, of het zwaard?" (Rom 8:31-35)

"Hij heeft, juist doordat Hij in eeuwigheid blijft, een priesterschap, dat op geen ander kan overgaan. Daarom kan Hij ook volkomen behouden, wie door Hem tot God gaan, daar Hij altijd leeft om voor hen te pleiten." (Heb 7:24,25)

"Mijn kinderkens, dit schrijf ik u, opdat u niet tot zonde komt. En als iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige; en Hij is een verzoening voor onze zonden en niet alleen voor de onze, maar ook voor die van de gehele wereld." (1 Joh 2:1,2)

En als in Jezus de gelovigen verzoend zijn met God, dan geldt:

"Zo is er dan geen veroordeling voor hen, die in Christus Jezus zijn. Want de wet van de Geest van leven heeft u in Christus Jezus vrijgemaakt van de wet van de zonde en van de dood." (Rom 8:1,2)

Want er is geen schuld meer, omdat Jezus hun zonden op het kruis heeft gebracht. Dit betekent dus ook dat er geen aanklacht meer is. En nu wordt duidelijk wat er wordt bedoeld met de woorden in Openbaring:

“En ik hoorde een luide stem in de hemel zeggen: Nu is verschenen het heil en de kracht en het koningschap van onze God en de macht van zijn Gezalfde; want de aanklager van onze broeders, die hen dag en nacht aanklaagde voor onze God, is neergeworpen. En zij hebben hem overwonnen door het bloed van het Lam en door het woord van hun getuigenis, en zij hebben hun leven niet liefgehad, tot in de dood.” (Op 12:10,11)

De ‘satan’ heeft zijn functie als hun aanklager verloren, en er is daarom geen plaats meer voor hem. Zijn plaats is ingenomen door Christus. Daarom zegt Paulus:

“Wie zal Gods uitverkorenen beschuldigen? God is het, die rechtvaardigt; wie zal veroordelen? Christus Jezus is de gestorvene, wat meer is, de opgewekte, die aan de rechterhand van God is, die ook voor ons pleit.” (Rom 8:33,34).

En Johannes schrijft in zijn eerste brief (2:1,2):

“dit schrijf ik u, opdat u niet tot zonde komt. En als iemand gezondigd heeft, wij hebben een afspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige; en Hij is een verzoening voor onze zonden en niet alleen voor de onze, maar ook voor die van de gehele wereld.”

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG'51 vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.

D. De verzoeker

In zijn eerste brief aan de Tessalonicenzen 3:5 schrijft Paulus over een 'verzoeker'. Hij doet dit in verband met een ernstige situatie in de gemeente daar, vanwege de verdrukking van de pasbekeerden, die volgde op Paulus' vlucht uit de stad. Zelf is hij op dat moment in Athene, maar hij vindt daar geen rust totdat hij weet of

"de verzoeker u misschien niet verzocht had en onze inspanning tevergeefs zou zijn geweest." (HSV)

Letterlijk staat er "of hij die verzoekt u ... verzocht heeft". Hetzelfde begrip zien we in Matteüs 4:3 als Jezus door de 'satan'/duivel' verzocht wordt. Het werkwoord in het Grieks is in beide passages *peirazō*. Om te weten te komen wat Paulus met die 'verzoeker' bedoelde gaan we even helemaal terug naar het Oude Testament om het juiste fundament te leggen.

Het Oude Testament

In het Oude Testament vinden we twee belangrijke woorden in verband met ons onderwerp

Nasah

Het Hebreeuwse werkwoord *nasah*, betekent 'proberen', 'ervaring mee opdoen'. Gideon neemt een proef met een schapenvacht en dauw (Richteren 6:39). David kan zich niet bewegen in het pantser van Saul, omdat hij daar geen 'ervaring' mee heeft (1 Samuël 17:39). Daniël en zijn vrienden vragen hun verzorger tien dagen lang 'de proef te nemen' met andere voeding, om te testen of ze er dan minder gezond uit zullen zien (Daniël 1:12,14).

Maar heel vaak gaat het de kant uit van iemands geloof 'toetsen', 'op de proef stellen', om te zien of het wel echt is, en sterk genoeg om bestand te zijn tegen onheil en verleidingen. God stelt Abrahams geloof op de proef door hem te vragen zijn zoon te offeren (Genesis 22:1). Dat gaat niet om de vraag of Abraham wel genoeg over heeft voor God, maar dat God hem heeft beloofd dat hij via Isaäk zal uitgroeien tot een groot volk. Abraham moet voldoende geloof in God hebben, om te vertrouwen dat God die belofte nog steeds zou nakomen wanneer hij die zoon zal offeren. In de Hebreeënbrief staat daarover: "Door zijn geloof kon Abraham, toen hij op de proef werd gesteld, Isaak als offer opdragen. Hij die de beloften had ontvangen, was bereid zijn enige zoon te offeren. Terwijl er tegen hem gezegd was: 'Alleen door Isaak zul je nageslacht krijgen', zei hij bij zichzelf dat het voor God mogelijk moest zijn iemand uit de dood op te wekken" (Heb 11:17-19 NBV). In de boeken Exodus, Deuteronomium en Richteren wordt vele malen gezegd dat God Israël op allerlei wijzen op de proef stelt (Exodus 15:25, 16:4, 20:20; Deuteronomium 8:2 en 16, 13:3 en 4, Richteren 2:22, 3:1 en 4).

Beproeving is geen poging mensen aan te zetten tot geloofsafval, maar een test van de mate van hun geloof. Voor Abraham zal de opdracht Isaäk te offeren een test zijn geweest waar hij veel aan heeft gehad, want het toonde hem dat God altijd te vertrouwen is. Dat geldt ook voor Gods woorden tot het volk in de woestijn: "Ik zal voor jullie brood uit de hemel laten regenen. De mensen moeten er dan elke dag op uitgaan om net zo veel te verzamelen als ze voor die dag nodig hebben. Daarmee stel ik hen op de proef: ik wil zien of ze zich aan mijn voorschriften houden" (Ex 16:4 NBV). Ook dat was een les in geloof. Ze konden alleen maar manna verzamelen voor één dag, want ze konden het niet bewaren. Behalve op de dag vóór de sabbat: dan moesten ze juist wel voor twee dagen verzamelen, want op de sabbat was het er niet. En dan bleef het wel goed. Wanneer je dat 40 jaar lang elke week zo moet doen, leer je wel op God te vertrouwen.

Mozes zegt over God, als de enige God Die werkzaam is ten behoeve van Zijn volk: "heeft ooit een god beproefd te komen om zich een volk te nemen uit het midden van een ander volk, door beproevingen, door tekenen, door wonderen en strijd, met een sterke hand en een uitgestrekte arm en met grote verschrikkingen, zoals de HERE, uw God, omwille van u dit alles in Egypte voor uw ogen ge-

daan heeft? U hebt het te zien gekregen, opdat u zou weten, dat de HERE de enige God is, er is geen ander behalve Hij" (Deut 4:34,35). God stelt koning Hizkia op de proef met een gezantschap uit Babel (2 Kronieken 32:31). David vraagt zelfs aan God: "Toets mij, HERE, en beproef mij" (Ps 26:2), zodat zijn rechtvaardigheid mag blijken. Zijn zoon Salomo stelt zichzelf op de proef, om te zien of vreugde voortkomt uit allerlei genietingen (Prediker 2:1). Later zegt hij over het zelf proberen wijsheid te verkrijgen: "Dit alles heb ik met het oog op wijsheid beproefd; ik zei: ik wil wijsheid verwerken, maar zij bleef onbereikbaar voor mij" (Pred 7:23).

Het begrip *nasah* kan ook de richting opgaan van 'uitdagen'. Dit is de enige verklaring voor passages in onze Bijbels, waarin sprake is van het 'verzoeken' of 'op de proef stellen' van God, zoals in Exodus 17:2 en 7 Deuteronomium 6:16 en 33:8, Numeri 14:22, de Psalmen 78:18,41 en 56, 95:9, 106:14, en in Jesaja 7:12. Hier wordt eigenlijk bedoeld dat mensen God uitdagen, door ongehoorzaam te zijn, Hem tegen te spreken, etc. Mensen kunnen God niet in een situatie brengen, dat Hij in de verleiding kan en zal komen om iets te doen dat Hij beter niet kan doen. Toch ligt dit 'uitdagen' wel in het verlengde van de basisbetekenis, want door God uit te dagen proberen mensen God uit en doen zij ervaring met Hem op. Helaas is dat dan een negatieve ervaring, want zij moeten door schade en schande wijs worden. Het herinnert aan de manier waarop Adam en Eva God als het ware uitdaagden, toen de slang zei dat zij niet zouden sterven, maar zouden 'kennen' zoals God kent.

Bachan

Er is een ander Hebreeuws woord in de Bijbel, dat 'testen', 'onderzoeken', 'toetsen' betekent: *bachan*. De eerste keer dat het woord wordt gebruikt is in Genesis 42:15 en 16, waar ook direct het doel duidelijk is, en wel wanneer Jozef zijn broers op de proef stelt met te zeggen dat zij verspieters zijn: "Hieraan zult u getoetst worden: zowaar Faraó leeft, u zult van hier niet weggaan, tenzij uw jongste broer hierheen komt. Zend één van u om uw broeder te halen, maar u zult gevangen blijven, zo zullen uw woorden getoetst worden, of u de waarheid spreekt." In de Septuaginta wordt voor dit 'toetsen' het Griekse woord *phaino* gebruikt, dat 'aan het licht komen' betekent. De NBV geeft dit daarom zo weer: "we zullen de proef op de som nemen ... totdat het bewijs is geleverd".

We komen dit woord *phaino* ook tegen in het Nieuwe Testament, waar het vooral voor '(ver)schijnen' wordt gebruikt, wat dicht tegen 'aan het licht komen' ligt. In Hebrëen 11:4 echter, de brief die aan Joden is gericht, vinden we het in de Oudtestamentische betekenis, als de schrijver zegt dat door het offer dat Abel bracht, van hem werd getuigd dat hij rechtvaardig was, omdat God getuigenis gaf aan de gaven van Abel. Met andere woorden: door het offer van Abel kwam aan het licht, werd duidelijk, dat hij rechtvaardig was.

Een ander Grieks woord dat in de Septuaginta werd gebruikt om *bachan* te vertalen is *dokimazo*, vooral in de Psalmen en het boek Jeremia. *Dokimazo* betekent ook op de proef stellen, maar dan in de zin van een schifting, scheiding aanbrengen. In het Nieuwe Testament wordt het regelmatig gebruikt voor 'onderscheiden' (zoals onderscheiden waarop het aankomt in Romeinen 2:18 en Filippenzen 1:10). Elihu zegt tot Job: "Het oor toetst de redenen" (Job 34:3). Met andere woorden: al luisterend onderscheid je wat waarde heeft en niet, wat stand kan houden en wat niet. God noemt Jeremia een 'toetsers', een 'keurmeester', om hun handelen en spreken te leren kennen en toetsen, dus te onderscheiden wat goed en slecht is, met helaas als treurige conclusie: "de slechten zijn niet af te scheiden" (zie Jeremia 6:27-30). Wat hiermee wordt bedoeld, is duidelijk te zien in Psalm 66:10, waar meteen het positieve resultaat van de toets wordt aangegeven: "Want u hebt ons getoetst, o God, ons gelouterd, zoals men zilver loutert". Louteren is in metaalbewerking het ontdoen van onzuiverheden. Dus in geestelijke zin stelt God mensen op de proef, zodat zij hun onreinheden 'onderscheiden' en verwijderen. In die zin zien we het in het boek van Zacharia, als hij profeteert over de tijd dat de Romeinen stad en land zullen verwoesten en zoveel mensen doden, dat slechts een derde deel van hen blijft leven: "Dat derde deel zal Ik in het vuur brengen, en Ik zal hen smelten, zoals men zilver smelt, ja hen louteren, zoals men goud loutert. Zij zullen mijn naam aanroepen en Ik zal hen

verhoren. Ik zeg: Dat is mijn volk; en zij zullen zeggen: De HERE is mijn God" (Zach 13:9). De Nieuwtestamentische toepassing van deze scheiding tussen wat waardevol en wat waardeloos is, wat wel en geen eeuwigheidswaarde heeft, vinden we in Paulus' eerste brief aan de Korintiërs, als hij spreekt over de dag van het oordeel: "van ieders werk zal duidelijk worden wat het waard is. Op de dag van het oordeel zal dat blijken, want dan zal het door vuur aan het licht worden gebracht. Het vuur zal laten zien wat ieders werk waard is" (1 Kor 3:13 NBV). Dit moeten we niet letterlijk nemen, in de zin van dat iedereen in het vuur gegooid wordt en maar moet afwachten of hij er ongeschonden uitkomt, zoals Daniël in de vuuroven van koning Nebukadnezar. In Openbaring staat dat Johannes de ogen van Christus ziet als een vuurvlam. Dit is geheel in lijn met het Oude Testament waar Mozes van God zegt dat Hij een verterend vuur is – waar de schrijver van de brief aan de Hebreëen overigens ook de volgelingen van Christus voor waarschuwt (Deuteronomium 4:24, Hebreëen 12:29) – en David van God zegt "Zijn ogen doorzien, Zijn blikken beproeven [NBG'51 doorvorsen] de mensenkinderen" (Psalm 11:4).

Het Nieuwe Testament

De schrijvers van het Nieuwe Testament gebruiken meestal dezelfde woorden en begrippen als in de Septuaginta, de Griekse vertaling van de Hebreeuwse tekst. In de Septuaginta werd *nasah* vertaald met *peirazō*, dat vrijwel dezelfde betekenis heeft. Het verwante woord *peirasmos*, 'beproeving' (*masa* in het Hebreeuws), wordt in het NT uitsluitend gebruikt voor het testen van iemands geloof.

Jezus stelt de twaalf voor om de 5000 te eten te geven – hoewel dat onmogelijk lijkt – om te zien hoe ze zullen reageren (Johannes 6:6). Marcus vertelt: "De Farizeeën kwamen op (Jezus) af ... Om hem op de proef te stellen, verlangden ze van hem een teken uit de hemel" (Mar 8:11 NBV). Volgens de Wet hadden de oversten van het volk het recht, zelfs de taak, een profeet te toetsen, om te zien of hij echt namens God sprak of moest worden beschouwd als valse profeet. Dat is wat ze hier doen, al hadden ze in feite andere motieven. Jezus zelf prijst de gelovigen in Efeze, dat zij op die manier valse apostelen hebben ontmaskerd, maar waarschuwt wel dat het feitelijk toch aankomt op hun positieve eigenschappen. Paulus vermaant de gelovigen in Korinte, dat zij er goed aan doen zichzelf te toetsen op de zuiverheid van hun motieven (2 Korintiërs 13:5). Want de gelovige moet er voor waken dat hij de toets van het geloof zal doorstaan, en niet door onjuiste motieven tot zonde komt. Jezus heeft zelf die toets moeten ondergaan in de woestijn (Matteüs 4:1 en verder), en daarom kan Hij ons tot steun zijn wanneer wij in soortgelijke situaties terecht komen (Hebreëen 4:15).

In het boek Openbaring vinden we in plaats van *peirazō* het woord *basanizō*, dat is afgeleid van *basanos*, 'toetssteen'. Een toetssteen werd in de oudheid gebruikt om de zuiverheid van goud mee vast te stellen: door er op te krassen met een stuk goud kon je de zuiverheid daarvan vaststellen aan de hand van de achtergelaten streep. En dat kon, net als bij ons, ook in figuurlijke zin worden gebruikt. Maar het betekent ook pijniging. We lezen in Openbaring 9:5: "En (de wezens uit de afgrond) werd gegeven, dat (de afvalligen) ... zouden gepijnigd worden [*basanizō*], vijf maanden lang; en hun pijniging [*basanismos*] was als de pijniging door een scorpioen, wanneer hij een mens steekt." Dit verwijst naar Deuteronomium, waar Mozes over God zegt: "... die u deed gaan door de grote en vreselijke woestijn, met vurige slangen en scorpioenen ... om u te verootmoedigen, u op de proef te stellen [in de Septuaginta *basanizō*] en u ten laatste wel te doen" (Deut 8:15-16). Dit is dus een woordspel tussen de beide betekenissen van het woord *basanizō*, met het woord 'scorpioen' als sleutel: die 'pijniging door de scorpioenen' is in feite een beeld van een (falende!) toetsing van hun geloof.

De verzoeker in de brief aan de Tessalonicenzen

Met deze achtergrondkennis gaan we terug naar 1 Tessalonicenzen 3:5. In het verband van de 'verdrukking' waar Paulus over schrijft, gaat het om een manier van toetsen van de 'echtheid' van hun geloof, en niet om een poging van een bovennatuurlijke kwade macht tot geloofsafval te verleiden.

Wat er in Tessalonika aan de hand was, is te vinden in Handelingen 17. Als Paulus in de stad heeft gepredikt, en enige tot het Joodse geloof bekeerde Grieken tot geloof in Christus komen, worden de niet in Christus gelovende Joden jaloers. Ze porren wat straatvolk een opstandje te stoken, en geven Paulus dan de schuld. Dan willen ze een volksvergadering bij elkaar laten roepen om Jason – de overste van de synagoge die Paulus toestemming heeft gegeven zijn verderfelijke leer bekend te maken, wat geleid heeft tot die afschuwelijke opstand – te berechten. Dat mislukt, maar zij "sleu-den Jason en enige broeders voor de stadsbestuurders, en schreeuwden: Dezen, die de wereld in rep en roer gebracht hebben, zijn ook hier gekomen, en Jason heeft hen in zijn huis opgenomen. En zij handelen allen in strijd met de geboden van de keizer door te beweren, dat er een andere koning, Jezus is". Dat is nogal wat, en het maakt "de bevolking en de stadsbestuurders ongerust"; want dit zou hen duur te staan kunnen komen (mogelijk ingrijpen van de Romeinen). Na betaling van een borgsom worden zij echter vrijgelaten. Ze zijn zo door het oog van de naald gekropen, en iedereen maakt zich dan ook grote zorgen waar dit op uit zal lopen. Voor de zekerheid brengen zij Paulus in veiligheid. Dat brengt wel verbetering in de toestand, maar de gelovigen zijn niet buiten gevaar, want zodra ze in het openbaar verschijnen kunnen ze door Joden aangevallen worden en aangeklaagd bij de overheid.

Hier hebben we de aard van de beproeving van het geloof van deze pasbekeerden. De 'verzoeker' moet daarom gezien worden als de 'beproefer'. Daarbij moet wel gezegd worden dat in de beproeving wel het gevaar ligt van de verzoeking het geloof op te geven en daarmee gevrijwaard te zijn van vervolging. Het is de verleiding van een gemakkelijk(er) leven. Het is een menselijke zwakheid wel de lusten van iets te willen genieten, maar niet de lasten te willen dragen. En dit is ook het geval met het volgen van Jezus, die al waarschuwde dat er mensen zijn die het evangeliewoord horen en het onmiddellijk blij aannemen, maar "geen wortel in zich" hebben, maar mensen "van het ogenblik" zijn, die meteen "ten val" komen als er "verdrukking of vervolging komt omwille van het woord" (Mat 13:20,21). De 'verzoeker' is in de brief aan de Tessalonicenzen de aanduiding van de Joden die de gelovigen verdrukken, of waarschijnlijker de personificatie van de verdrukking zelf – want die kon van meer kanten komen dan alleen de Joden – misschien zelfs liever nog de personificatie van er ligt in de beproeving: de verzoeking of verleiding een makkelijke weg te kiezen die niet via lijden gaat. De letterlijke tekst is 'degene die beproeft, op de proef stelt, toetst'; of abstracter, zodat er niet de verleiding is te denken aan een persoon of macht: 'datgene (de situatie, omstandigheden) waarin de beproeving ligt', die de gelovige moet herkennen als een toets, test, van zijn geloof, zodat aan het licht komt dat hij daadwerkelijk gelooft. Van het begin af is God bezig met dit schiftingsproces, zodat de gelovigen de 'onreinheden' en dwaalwegen uit hun eigen leven verwijderen, maar ook de gemeente de zondaars en misleiders met hun navolgers uit hun midden verwijdert, zodat daarin de ware gelovigen overblijven. Paulus maakt zich dus zorgen of misschien sommigen in dit proces de toets niet hebben doorstaan, en teruggekeerd zijn naar hun vroegere bestaan.

In het geval van Jezus' 'verzoeking' in de woestijn is er ook sprake van 'de verzoeker', die Jezus op de proef stelt, met zijn voorstellen een andere weg te kiezen dan God voor Hem bestemd heeft en Hem wijst in de Schriften. Maar ook Hij weet dat de weg naar de heerlijkheid voor Hem gaat via lijden. Daarom vraagt Hij na zijn opstanding enkele van zijn leerlingen: "Moest de Christus dit niet lijden om zijn heerlijkheid in te gaan?" Ook voor hen ligt er een beproeving in het lijden van Christus, want Hij had vóór zijn kruisdood al gezegd dat zijn volgelingen hetzelfde te wachten stond.

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG'51 vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.